

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานของวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์”
Developing creative tourism on the basis of cultures of conservation

โดย รองศาสตราจารย์ ดร.นฤมล อรุโณทัย และคณะ
ธันวาคม 2564

รายงานฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานของวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์”

Developing creative tourism on the basis of cultures of conservation

คณะผู้วิจัย

สังกัด

1. รองศาสตราจารย์ ดร.นฤมล อรุโณทัย	กลุ่มวิจัยพลวัตวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. Associate Professor Dr. Rekha M. Shangpliang	Department of Sociology North-Eastern Hill University
3. Assistant Professor Dr. Benjamin F. Lyngdoh	Department of Tourism and Hotel Management North-Eastern Hill University
4. นางสาวอุษา โคตรศรีเพชร	กลุ่มวิจัยพลวัตวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. นายปลาเดช ณ ป้อมเพชร	กลุ่มวิจัยพลวัตวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
6. Mr. Jason Sanglir	กลุ่มวิจัยพลวัตวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
7. นางสาวสกุลรัตน์ ยี่สกุล	นักศึกษาหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา) สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โครงการ “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานของวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์”

Developing creative tourism on the basis of cultures of conservation

ภายใต้ชุดโครงการวิจัย “ภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม และสังคม เพื่อความสัมพันธ์ไทย-อินเดีย”

(Language, Art, Culture and Society for Thailand-India Relations)

สนับสนุนโดยสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกสว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปผู้บริหาร

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียมีภาษาและวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับประเทศในกลุ่มอาเซียน และเมื่อพิจารณาถึงชุมชนและวัฒนธรรมชนพื้นเมืองแล้ว วิธีที่อยู่ใกล้ชิดและกลมกลืนกับระบบนิเวศป่ารวมทั้งพิธีกรรม ประเพณี ดนตรี ตำนาน เพลงร้อง ก็มีความคล้ายคลึงกับหลายกลุ่มในเอเชีย รวมทั้งไทยด้วย

งานวิชาการเรื่องความคิดความเชื่อของชุมชนพื้นเมืองที่เชื่อมโยงกับการอนุรักษ์ธรรมชาติในเมฆาลัยมีอยู่เป็นจำนวนมาก และส่วนใหญ่วิเคราะห์ “ป่าศักดิ์สิทธิ์” หรือ sacred groves ที่เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติของชาวคาสีที่ส่งเสริมการอนุรักษ์พืชและสัตว์ในป่าอันนับว่าเป็นสำนักเกี่ยวกับธรรมชาติ (eco-consciousness) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด “ความยั่งยืน” (sustainability) งานประเภทยี่มุ่งที่จะบันทึกและทำความเข้าใจเรื่องราวของชุมชนกับป่า และงานหลายชิ้นเชื่อมโยงการอนุรักษ์กับเรื่องเล่า ตำนาน ที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่สืบทอดมาช้านาน นอกจากนี้ มีงานวิชาการอีกชุดหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของวิถีชุมชนกับป่า โดยวิเคราะห์ว่าความรู้ท้องถิ่นดั้งเดิมที่แฝงไว้ด้วยแนวทางอนุรักษ์ป่านี้ค่อยๆ สูญหายไปพร้อมกับการพัฒนาและความทันสมัยที่เข้ามา

อย่างไรก็ดี งานวิชาการในประเทศไทยและอินเดียตะวันออกเฉียงเหนือยังไม่มียงานในลักษณะที่เชื่อมโยงเรื่องแนวคิดการมีส่วนร่วมและบทบาทของคนรุ่นใหม่ กับประเด็นการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์/การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน งานที่ผ่านมามักจะวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวแยกกันระหว่างวิถีชีวิตที่สะท้อนการอนุรักษ์ป่าสถาบันทางสังคมวัฒนธรรมที่มีส่วนส่งเสริมการอนุรักษ์ บทบาทของคนรุ่นใหม่ และแยกเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นหัวข้อต่างหาก ดังนั้น การบูรณาการประเด็นทั้งสามเข้าด้วยกัน คือ (1) แนวคิดและวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ธรรมชาติและ การเปลี่ยนแปลง (2) แนวคิดการมีส่วนร่วมและบทบาทของคนรุ่นใหม่ และ (3) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และการเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน จึงเป็นจุดเด่นของงานวิจัยชิ้นนี้ รวมทั้งการสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อวางแผนให้การท่องเที่ยวกลายเป็นเครื่องมือในการฟื้นฟูแนวคิดแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและ การสร้างให้เกิดรายได้ของชุมชนไปพร้อมๆ กัน

งานนี้เน้นชุมชนชนบทที่เป็นกลุ่มคนพื้นเมือง ในส่วนของชุมชนคาสีในเมฆาลัย หมู่บ้านที่ยังรักษาวิถีวัฒนธรรมแบบอนุรักษณ์แต่ค่อยๆ กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวคือ Mawlynnong ซึ่งในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว หมู่บ้านนี้ได้ชื่อว่าเป็น “หมู่บ้านที่สะอาดที่สุดในโลก” และที่สำคัญคือมีสะพานรากไม้ที่มีชีวิต (Living Roots Bridge) ซึ่งก็ใช้ร่วมกันระหว่างหลายหมู่บ้าน รวมทั้ง Nohwet ด้วย ส่วน Mawphlang นั้นเป็นหมู่บ้านที่มีป่าศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Grove) ขนาดใหญ่ แต่ทั้งสามหมู่บ้านก็เริ่มกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีผู้มาเยือนเป็นจำนวนมาก และในขณะที่กฎระเบียบต่างๆ ยังไม่เข้มงวดนัก ก็เริ่มมีนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้เสียงดัง ต้มสุราและทิ้งขยะ นอกจากสามหมู่บ้านนี้แล้ว ยังมีหมู่บ้านใกล้เคียง และหมู่บ้านอื่นๆ ที่ภาควิชาสังคมวิทยาของ NEHU สนใจที่จะทำการศึกษาร่วมใน 3 ประเด็นหลักข้างต้น

ในส่วนของชุมชนพื้นเมืองในไทย คณะวิจัยได้เลือกชุมชนกะเหรี่ยงที่มีวัฒนธรรมในการอยู่ในพื้นที่อนุรักษณ์ และมีวัฒนธรรมในการรักษาป่า คือชุมชนในตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เป็นกรณีศึกษา บริเวณนั้นเป็นพื้นที่หลากหลายชาติพันธุ์มีทั้งไทยลาว ขมุ และยังมีหมู่บ้านกะเหรี่ยงหลายหมู่บ้าน โดยชุมชนเริ่มหันเหจากไร่หมุนเวียนมาปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพิ่มขึ้น แต่ก็มีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เข้ามาส่งเสริมเรื่องอาชีพเสริม และการรักษาวิถีที่อยู่ร่วมกับป่าได้ เพราะป่าแถบนั้นเป็นป่าสงวนชายขอบห้วยขาแข้ง ดังนั้น ชุมชนจึงค่อยๆ พัฒนาการท่องเที่ยวในช่วงฤดูหนาวประมาณเดือนธันวาคม-มกราคม โดยมีการปลูกพืช เมืองหนาว ดอกไม้ ผักสลัด และข้าว เพื่อนำมาขายในตลาดฤดูหนาว

การท่องเที่ยวบริเวณนั้นพัฒนาไปอย่างช้าๆ และส่งผลให้ผู้คนในชุมชนไม่ต้องดิ้นรนออกไปหางานทำนอกหมู่บ้าน เพราะมีอาชีพเสริมเช่นทำของที่ระลึกขายนักท่องเที่ยว ทำพวงกุญแจ การเข้าสู่เศรษฐกิจแบบใหม่ที่มีส่วนพึ่งพาการท่องเที่ยวทำให้เกิดการวางแผนผลผลิตให้พอดีกับรอบการท่องเที่ยวฤดูหนาว โดยสรุปแล้วโครงการนี้ศึกษารากฐานของวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อการอนุรักษณ์ แล้วจึงค้นหาแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่จะต่อยอดให้เกิดการพัฒนาบนฐานเดิม โดยเน้นบทบาทของคนรุ่นใหม่ที่จะต้องเชื่อมต่อและสืบทอดความคิดความเชื่อที่ทำให้ชุมชนรักษาป่าและทรัพยากรธรรมชาติ

เมื่อคณะวิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติและวิถีชีวิตชุมชนแล้ว จึงเห็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานของธรรมชาติและวัฒนธรรมผ่านเส้นทางเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนที่ร้อยเรียงจุดสนใจต่างๆ ต่อมาคณะวิจัยได้ทำแผนที่เส้นทาง/จุดสนใจเพื่อการท่องเที่ยวศึกษาธรรมชาติ-วัฒนธรรม ใน 3 จุดหลัก คือ 1) เส้นทางเดินเที่ยวป่าศักดิ์สิทธิ์ “มอดจ่อย” 2) เส้นทางหมู่บ้านอิมาดอิทราย 3) เส้นทางหมู่บ้านคลองเสลา

กิจกรรมในโครงการรวมถึงการเตรียมอบรมยุวมัคคุเทศก์ โดยการประสานกับโรงเรียนในพื้นที่เพื่อฝึกให้เยาวชนหันมาสนใจและภาคภูมิใจกับประวัติความเป็นมาและจุดสนใจต่างๆ โดยรอบชุมชนมากยิ่งขึ้น และเรียนรู้วิธีการบอกเล่าเรื่องราวของชุมชน แต่ด้วยสถานการณ์ระบาดของโควิด 19 ทำให้การจัดอบรมเลื่อนไปอย่างไม่มีกำหนด

โครงการได้จัดทำสื่อเผยแพร่ เช่น แผนที่ คู่มือนำเที่ยวชุมชนเล่มเล็ก เพื่อที่ในอนาคตจะมีการใช้ประโยชน์ต่อยอดในหลักสูตรท้องถิ่น หรือเพื่อการพัฒนาชุมชนในมิติทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ ในฐานะที่เป็นโครงการภายใต้ชุดโครงการวิจัย “ภาษา ศิลปะ วัฒนธรรมและสังคม เพื่อความสัมพันธ์ไทย-อินเดีย” แม้ว่าจะไม่สามารถจะเดินทางไปทำวิจัยในพื้นที่รัฐเมฆาลัยได้ในช่วงกลางและช่วงหลังของโครงการเนื่องจากสถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด แต่บทเรียนและเครื่องมือต่างๆ ที่เรียนรู้จากชุมชนชาวกะเหรี่ยงแก่นมะกรูดก็จะเป็นตัวอย่างที่ดีในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนชาวคาสีในรัฐเมฆาลัยที่มีวิถีวัฒนธรรมผูกพันแน่นแฟ้นกับธรรมชาติ และป่าเขาเช่นเดียวกับชาวกะเหรี่ยงโปว์ในตำบลแก่นมะกรูด

นอกจากรายงานการวิจัยแล้ว โครงการนี้ยังมีผลงานแยกเป็นเล่มต่างหาก คือคู่มือเส้นทางจุดสนใจ 3 เล่ม ที่กล่าวแล้ว ตัวอย่างคู่มือเส้นทางและจุดสนใจ 3 ชุมชนในรัฐเมฆาลัยที่คณะวิจัยได้เดินทางไปสำรวจ รวมทั้ง วิดีทัศน์คลิป 11 ชิ้น และ Facebook ชื่อ “ท่องเที่ยวสร้างสรรค์แก่นมะกรูด” ที่ใส่ผลงานภาพถ่าย ภาพเคลื่อนไหว และข้อมูลโดยคณะวิจัยและสมาชิกชุมชน ผลงานวิดีโอทัศน์คลิปและ Facebook เกิดขึ้นจากการทำงานในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด 19 ที่คณะวิจัยไม่สามารถเดินทางออกภาคสนามได้ จึงลองติดต่อสื่อสารกับผู้ให้ข้อมูลหลัก รวมถึงเยาวชนบางส่วนผ่านระบบออนไลน์ โดยให้โจทย์กิจกรรมที่ทำได้ในหมู่บ้าน เช่น การทำหัตถกรรมพื้นเมือง การทำขนมและอาหารแบบดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยง การทำพิธีกรรมที่เกี่ยวกับวิถีเกษตรของชุมชน การเย็บเยียน สวนผสมผสาน ฯลฯ แล้วให้ถ่ายภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว พร้อมทั้งแล้วบอกเล่าเรื่องราวสั้นๆ ซึ่งก็พบว่าเยาวชนบางส่วนคุ้นเคยกับสื่อโซเชียลและการใช้โปรแกรมง่ายๆ และสามารถจะทำวิดีโอทัศน์คลิปออกมาได้ แต่สำหรับรายละเอียดและเนื้อหา นั้น เยาวชนเหล่านี้ก็ต้องปรึกษาผู้รู้และผู้อาวุโสของชุมชน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างรุ่น โดยมีคณะวิจัยช่วยเป็นสะพานเชื่อมต่อและช่วยตั้งคำถามเพื่อให้เกิดการเรียนรู้และซาบซึ้งถึงวิถีวัฒนธรรมที่ค่อยๆ เลือนหาย

การระบาดหลายระลอกของไวรัสโควิดทำให้งานวิจัยไม่ได้ดำเนินการไปตามแผนที่วางไว้ทั้งที่ตำบลแก่นมะกรูดและที่รัฐเมฆาลัย ส่วนการท่องเที่ยวในตำบลแก่นมะกรูดนั้นก็ต้องหยุดชะงักไปพักใหญ่ๆ แม้เมื่อสิ้นสุดโครงการวิจัยแล้ว (ธันวาคม 2564) การท่องเที่ยวแก่นมะกรูดก็ยังไม่ได้ฟื้นกลับสู่สภาพเดิม ใดๆ ก็ดี ผลงานที่เกิดขึ้นจากโครงการวิจัยนี้คงจะทำให้แก่นมะกรูดมีข้อมูลเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานของวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ได้บ้าง ซึ่งก็จะต้องอาศัยการผลักดันจากทั้งฝ่ายชุมชนและภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง

Executive Summary

The cultures and languages of Northeastern India provide potential for ties with ASEAN countries. In particular, tribal cultures in Northern India and in ASEAN shared similar traits of living in harmony with nature, and this reflects in rituals, traditions, music and folktales.

There are a number of academic works on traditional beliefs linking nature conservation, and many analyzed “sacred groves” which is Khasi’s concept and practices in the form of eco-consciousness for sustainable forest management. These works documented the relationship between communities and their forests and several made the analysis on folktales and other oral traditions. In addition, a number of works reflected development and modernization which usually comes with a threat to those conservation practices.

In Thailand and in Northeast India, there has not been academic works that integrate the three issues of 1) cultural concepts and real practices of nature/forest conservation and the change that comes with modernization, 2) participation and roles of younger generations in accepting the challenges of modernization, and 3) the development of creative and sustainable tourism. This present research aims at integrating the three issues and the realization of creative tourism as the potential development concept that will affirm conservation as well as creating income distribution.

This research focuses on tribal communities. In Meghalaya, the village that retains traditional livelihoods while adapting to new tourism is Mawlynnong. In publicizing village tourism, the name “the cleanest village in the world” is used. An important tourist attraction is Living Roots Bridge whose use is shared among several villages including Nohwet. Mawphlang is another village with a very large Sacred Grove. The three villages began to see tourism as their mainstay. While strict regulations and monitoring are not in place, villagers begin to see drinking tourists, loud groups, and waste left on walking paths. Apart from these villages, NEHU Department of Sociology also works in other villages as well.

As for the Thai cases, the research team have selected Pwo Karen communities that have conservation cultures especially those in Kaen Makrood Sub-district, Ban Rai Distract, Uthai Thani Province. These Karen groups started to veer away from rotational farming or shifting cultivation to commercial crops. However, several agencies came in to support supplementary occupations

which are in line with forest conservation as the area is an important buffer zone with Huay Kha Khaeng Wildlife Sanctuary which is a Natural World Heritage Site. Cultural tourism began slowly and the communities grow more income generating crops like temperate fruits and vegetables. Peak tourism season is from December to January due to cooler weather and abundance of fruits and vegetables. Woven textiles and locally made souvenirs are more in demand so villagers need not migrate to work elsewhere. Adopting this new economy encourages villagers to plan ahead for planting appropriate crops and preparing for “tourism businesses”. In sum, this research project have tried to identify ways for creative tourism development that has the basis on nature and culture conservation concept and practices and with the emphasis on roles of youth and younger generations.

After the research team went to the area to survey and collect data about the history and local way of life, we found the way to develop creative tourism based on nature and culture through creating cultural learning route that tied various points of interest together. The team then mapped routes/points of interest for tourism in 3 main areas and created 1) Cultural route in the sacred forest of “Mo Ta Joi”, 2) Community route in E-Mad E-Sai community and, 3) Community and ethnobotany route in Khlong Salao community.

One of the activities in the project included preparing a training for community youth tour guides to encourage the young Karen to become more interested and take pride in their history and community. In the training session, they would be provided opportunities to express themselves, to tell stories about their own family and community, and have basic skill on cultural interpretation. The research team planned dates and details of the training activities with the local school already, but due to the spread of COVID-19, the training has been postponed indefinitely.

However, the project created published materials such as maps and small community guidebooks. These could be of use in community tourism, and in the future, for developing local curriculum and revitalizing Karen culture and traditions. As this project is a part of the larger project on “Language, Art, Culture and Society for Thailand-India Relations”, although the research team were unable to travel to continue the research in Meghalaya due to COVID-19 outbreak, but the tools like guidebooks and maps, including lessons learned from the Karen Kaen Makrut community may serve as an example for Meghalaya Khasi communities. Since the Khasi

also have the way of life that is closely tied to nature and the forests, the development of creative tourism on such culture of conservation may follow similar processes.

In addition to this research report, the research team also produced three separate guidebooks of cultural routes in Kaen Makrut and one guidebook as an example of what could be done in Khasi communities in Meghalaya. There are also 11 video clips and a Facebook page titled "Creative Tourism in Kaen Makrut" produced under this project. The idea of creating a Facebook page arose during the COVID-19 pandemic when the research team were unable to travel to the field. Online communication was experimented with local key informants and few young Karen. The research team proposed some activities that can be done in the village, such as making local handicrafts, making Karen traditional sweets and dishes, performing rituals related to the agricultural way of life, visiting local integrated farms, etc. The children were assigned to take photos and video clips and briefly describe the activities. Some of these young Karen are familiar with social media and simple video application, and could edit the clips themselves; but for the details of the content, they must consult with community elders. This fosters closer relationship between generations whereby the research team help to bridge up and to guide appropriate questions for exploring these fading traditions.

The surge in several outbreaks of Covid prevented the team from following the research and travel plan, both in Kaen Makrut Sub-District and Meghalaya State. In Kaen Makrut, tourism went into a long halt. Even at the end of the research project (December 2021), tourism has not returned to its normal state. However, the results of this research project would provide some information for the development of creative tourism based on a culture of conservation, but this also requires continual future support from both the communities and various sectors.

คำนำ

โครงการ “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานของวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์” เป็นโครงการย่อยภายใต้ชุดโครงการวิจัย “ภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม และสังคม เพื่อความสัมพันธ์ไทย-อินเดีย” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการแม่บท “นวัตกรรมความร่วมมือทางวิชาการอาเซียน-อินเดียระหว่างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกับ North-Eastern Hill University (NEHU) ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี” (2561 – 2564) มีชื่อย่อว่า “อรุโณทัย” (Arunodaya)

งานวิจัยนี้เริ่มจากการที่ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ ได้ปรึกษาหารือกับคณาจารย์ NEHU ในรัฐเมฆาลัย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย เนื่องจากภูมิภาคนี้มีภาษาและวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับประเทศในกลุ่มอาเซียน ซึ่งอาจารย์ภาควิชาต่างๆ ใน NEHU มีความสนใจในเรื่องชนเผ่าคาสี อีกทั้งมีการทำวิจัยทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับภาษา คติชนวิทยา ศิลปวัฒนธรรม สังคมวิทยา วัฒนธรรมชนเผ่า ความคิดในการทำวิจัยข้ามประเทศจึงเริ่มขึ้น และด้วยพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ผู้ทรงสนับสนุนงบประมาณ หัวหน้าโครงการวิจัยย่อย (รองศาสตราจารย์ ดร.นฤมล อรุโณทัย) จึงได้มีโอกาสเดินทางไปยังรัฐเมฆาลัยร่วมกับศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ และศาสตราจารย์ ดร.พรรัตน์ ดำรุง เพื่อการปรึกษาหารือในประเด็นการทำวิจัยร่วมนี้ คณะวิจัยขอน้อมรำลึกในพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อมอันหาที่สุดมิได้ของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ในส่วนของสังคมศาสตร์นั้น พบว่าประเด็นที่น่าสนใจคือชุมชนคาสีมีวิถีวัฒนธรรมที่ผูกพันกับธรรมชาติ และมีปรัชญาเรื่องการอนุรักษ์และอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกัน รัฐเมฆาลัยก็มีการพัฒนาการท่องเที่ยวขึ้นในหลายแห่งโดยส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติ การท่องเที่ยวกีฬาและผจญภัย โดยมีการกล่าวถึงวัฒนธรรมของชุมชนพื้นเมืองอยู่บ้าง ข้อท้าทายคือในอนาคต ทิศทางการท่องเที่ยวจะเป็นอย่างไรต่อไป ประเทศไทยเองก็มีบทเรียนทั้งความสำเร็จ และข้อบกพร่องที่เป็นผลมาจากการท่องเที่ยวที่พัฒนาไปอย่างไร้การกำกับดูแล หรือไม่ได้วางทิศทางไว้ คณะวิจัยโครงการย่อยจึงได้เลือกประเด็นนี้ในการทำวิจัยร่วม โดยได้สำรวจชุมชนคาสีหลายแห่งในรัฐเมฆาลัยเพื่อที่จะเลือกชุมชนเป้าหมาย ส่วนในประเทศไทยนั้น ได้รับข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์จากศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ ซึ่งเป็นผู้ที่คุ้นเคยและเคยทำวิจัยในตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ที่เป็นชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ คณะวิจัยจึงได้เลือกชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่นี้เป็นกลุ่มเป้าหมาย

สถานการณ์ระบาดของไวรัสโควิดทำให้แผนการวิจัยไม่ได้เป็นไปตามที่คาดไว้ แต่การเดินทางไปสำรวจและเก็บข้อมูลในชุมชนแก่นมะกรูดก็ทำให้ได้ข้อมูลเพียงพอที่จะร่างคู่มือเส้นทางและจุดสนใจทางวัฒนธรรมที่จะเป็นฐานให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ต่อไปได้ ส่วนการเดินทางไปยังรัฐเมฆาลัยเพื่อเก็บข้อมูลใน

รายละเอียดและทำงานร่วมกับอาจารย์จาก NEHU นั้น ต้องเลื่อนออกไปและท้ายสุดต้องยกเลิกไปโดยสิ้นเชิง ข้อมูลที่ได้จึงเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่นำมาทดลองเรียบเรียงเป็นคู่มือเส้นทางเท่านั้น

คณะวิจัยขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว. หรือ สกสว. ในปัจจุบัน) ที่สนับสนุนงบประมาณในการทำวิจัยนี้ และขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงโครงร่างวิจัย คณะวิจัยได้รับประสบการณ์และได้เรียนรู้อย่างมากจากการทำงานร่วมกับอาจารย์ทั้งจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และจาก NEHU ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ ผู้มีพระคุณอย่างสูงที่ให้คำแนะนำที่มีประโยชน์อย่างยิ่ง รวมทั้งพาไปรู้จักสถานที่ ชุมชนและผู้คนที่เป็แหล่งข้อมูลสำคัญสำหรับการวิจัยนี้ และเมื่อถึงเวลาวิกฤติ (เช่นเมื่องานวิจัยเผชิญความไม่แน่นอนจากสาเหตุต่างๆ) ก็ให้ขวัญและกำลังใจแก่คณะวิจัย ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ม.ร.ว. กัลยา ติงศรัทีย ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุรัตน์ โหระชัยกุล และท่านอาจารย์ที่ร่วมงานวิจัยภายใต้ชุดโครงการนี้หรือสนับสนุนงานวิจัยโดยวิธีการต่างๆ ทั้งจากคณะอักษรศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ คณะครุศาสตร์ ศูนย์อินเดียศึกษา และอื่นๆ การทำงานวิจัยข้ามชาติที่มีระยะเวลาถึงสามปี (แม้จะมีช่วงที่ชะงักงันอยู่บ้าง) ทำให้เกิดความนับถือและผูกพันกัน และมีความคาดหวังว่าน่าจะได้ทำงานร่วมกันอีกในอนาคต

ในส่วนของ NEHU ผู้ที่มีบทบาทเป็นผู้ประสานที่สำคัญคือ Prof. Streamlet Dkhar, Department of Khasi ส่วนนักวิจัยที่ร่วมในโครงการย่อยคือ Associate Professor Dr. Rekha M. Shangpliang, Department of Sociology และ Assistant Professor Dr. Benjamin F. Lyngdoh, Department of Tourism and Hotel Management ซึ่งแม้จะไม่ได้ออกภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ร่วมกันเนื่องจากสถานการณ์โควิด แต่ก็ได้สานความสัมพันธ์เบื้องต้นที่อาจจะนำไปสู่ความร่วมมือกันในอนาคต

และที่สำคัญอย่างยิ่ง ขอขอบคุณอย่างสูงสำหรับชาวกะเหรี่ยงโปว์ในชุมชนแก่นมะกรูด ผู้ให้ข้อมูลหลักคือป่าโก้ กริ่งไกร ผู้อาวุโสที่รอบรู้และเต็มใจไปด้วยอารมณ์ขัน นายวินัย กริ่งไกร ลูกชายป่าโก้ ที่เป็นคนรุ่นใหม่ที่ยังสนใจในวัฒนธรรมประเพณีและพยายามจะเรียนรู้จากผู้อาวุโสรวมทั้งถ่ายทอดไปยังคนรุ่นใหม่ นางสุนิสา กระแหน่ นางบุญเตือน ราชสีห์ ผู้ที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างรุ่นและปรับประยุกต์วิถีแบบใหม่ให้เข้ากันได้กับชนแห่งการอนุรักษ์แบบเดิม ลุงจุง พอเพียงเศรษฐกุล ที่หันเหออกจากวิถีพืชเชิงเดี่ยวกลับมาสู่การดำรงชีพแบบชาวกะเหรี่ยงที่ผูกพันกับธรรมชาติ แต่ก็ใช้โอกาสเรื่องการท่องเที่ยวสร้างช่องทางใหม่ๆ ในการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังมีผู้คนที่ในและนอกชุมชนแก่นมะกรูดที่ให้ความกรุณาแก่คณะวิจัยซึ่งไม่สามารถจะเอ่ยนามในที่นี้ได้หมด ซึ่งคณะวิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

รองศาสตราจารย์ ดร. นฤมล อรุโณทัย

และคณะวิจัยโครงการฯ

ธันวาคม 2564

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปผู้บริหาร	3
Executive Summary	6
คำนำ	9
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความเป็นมาและคำถามในการวิจัย	13
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	14
1.3 กลุ่มเป้าหมาย	15
1.4 สมมติฐานของการวิจัย	15
1.5 ขอบเขตการศึกษาวิจัย	16
1.6 วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ	16
1.7 การทำงานภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด	18
บทที่ 2 ทบทวนเอกสารและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง	
2.1 ทบทวนเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดที่เกี่ยวข้อง	19
2.2 ทบทวนเอกสารกรณีประเทศอินเดีย-ชุมชนคาสีในเมฆาลัย	24
2.3 ทบทวนเอกสารกรณีประเทศไทย-ชุมชนกะเหรี่ยงโปแก้นมะกรูด	26
บทที่ 3 ชุมชนชาวกะเหรี่ยงแก้นมะกรูด จังหวัดอุทัยธานี	
3.1 ชุมชนชาวกะเหรี่ยงโปว์ ตำบลแก้นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี	31
3.2 บ้านอีมาดอีทราย	34
3.2 บ้านคลองเสลา	38
บทที่ 4 การพัฒนาการท่องเที่ยวแก้นมะกรูด	
4.1 การวิเคราะห์การท่องเที่ยวแก้นมะกรูด	43
4.2 การพัฒนาจุดสนใจและเส้นทางเรียนรู้วัฒนธรรมชาวกะเหรี่ยง	48
4.3 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมกะเหรี่ยงแก้นมะกรูด	61
4.4 การเชื่อมโยงหน่วยงาน-นโยบาย-นักท่องเที่ยว	69
4.5 การจัดการชุมชนและจัดการความรู้	70
4.6 เครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวและตลาดรองรับ	71
4.7 การเชื่อมโยงเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์ และพื้นที่คุ้มครองวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์	72

บทที่ 5 การวางแผน เตรียมการและจัดอบรมยุวมัคคุเทศก์	
5.1 การเตรียมพัฒนามัคคุเทศก์ผู้เล่าเรื่องราวทางวัฒนธรรม	78
5.2 การใช้สถานการณ์โควิด-19 ในการส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องดิจิทัลและระบบออนไลน์	83
บทที่ 6 การทำงานร่วมกับภาคีในรัฐเมฆาลัย	
6.1 การประสานความร่วมมือกับภาคีวิจัย ฝ่าย NEHU	88
6.2 การวางแผนและการเดินทางสำรวจชุมชนในเมฆาลัย	93
6.3 การปรับแผนการทำงานและการสรุปขั้นตอน/บทเรียนที่เป็นประโยชน์	104
บรรณานุกรม	106
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก : แนวคำถามสำหรับโครงการวิจัยท่องเที่ยวเมฆาลัย	110
ภาคผนวก ข : ตารางผู้ให้ข้อมูล	112
ภาคผนวก ค : กำหนดการเดินทางไปรัฐเมฆาลัย ประเทศอินเดีย	115
ภาคผนวก ง : งานสื่อสารข้อมูลและความรู้/กิจกรรมโครงการผ่านคลิปวิดีโอ	118
ภาคผนวก จ : บทความและการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์	125
ภาคผนวก ช : ข้อมูลการทำสื่อเผยแพร่ข้อมูลงานวิจัย	148
ภาคผนวก ฉ : กำหนดการโครงการค่ายยุวมัคคุเทศก์บ้านอิมาดอิทราย	151
ผลงานแยกเล่มต่างหาก	
1) เส้นทางและจุดสนใจป่าศักดิ์สิทธิ์มอตาจ้อย ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี	
2) เส้นทางและจุดสนใจบ้านอิมาดอิทราย	
3) เส้นทางและจุดสนใจบ้านคลองเสลา	
4) ตัวอย่างเส้นทางและจุดสนใจในหมู่บ้าน Kongthong, Sohbar และ Mawlyngbnar รัฐเมฆาลัย	

บทที่ 1 บทนำ

1.1 ความเป็นมาและคำถามในการวิจัย

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียมีภาษาและวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับประเทศในกลุ่มอาเซียน และเมื่อพิจารณาถึงชุมชนและวัฒนธรรมชนพื้นเมืองแล้ว วิธีที่อยู่ใกล้ชิดและกลมกลืนกับระบบนิเวศป่า รวมทั้งพิธีกรรม ประเพณี ดนตรี ตำนาน เพลงร้อง ก็มีความคล้ายคลึงกับหลายชนเผ่าในเอเชียรวมทั้งไทยด้วย ในช่วงที่คณะวิจัย นำโดย ศาสตราจารย์กิตติคุณ ดร.ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ ได้เดินทางไปเยือน North-Eastern Hill University (NEHU) คณะอาจารย์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็ได้จัดอาหารร่วมกับอาจารย์ภาควิชาต่างๆ เพื่อหาแนวทางการทำวิจัยในประเด็นที่มีความสนใจร่วมกัน

ในส่วนของสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์นั้น ได้มีการหารือกับอาจารย์ภาคสังคมวิทยา ภาควิชาการท่องเที่ยว ภาควิชาวัฒนธรรมและงานสร้างสรรค์ และภาควิชารัฐศาสตร์ ซึ่งการหารือดังกล่าวทำให้ทราบว่าอาจารย์ภาควิชาต่างๆ ใน NEHU มีความสนใจในเรื่องชนเผ่าคาสี และกาโร อีกทั้งมีการทำวิจัยอย่างมากมายทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเรื่องภาษา คติชนวิทยา ศิลปวัฒนธรรม สังคมวิทยา วัฒนธรรมของชนเผ่า

ประเด็นที่น่าสนใจคือในปัจจุบัน รัฐบาลอินเดียและรัฐเมฆาลัยเริ่มมีการผลักดันอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยรัฐเมฆาลัยใช้ทุนธรรมชาติและวัฒนธรรมของชนเผ่าเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญเนื่องจากวัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชนเผ่า โดยเฉพาะกลุ่มคาสีนั้นเป็นชนพื้นเมืองกลุ่มใหญ่ที่ยังคงรักษาภาษา วิถีชีวิต ภูมิปัญญา อาหาร เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย ความเชื่อ และความเป็นชนชาติได้เป็นอย่างดี จึงควรจะมาเป็นกรณีตัวอย่างในการศึกษาวิจัย อีกทั้งรัฐเมฆาลัยได้เล็งเห็นแนวทางในการนำทุนเหล่านี้มาสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืนได้หากมีการจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพ มีการสร้างการมีส่วนร่วม และเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจตั้งแต่ระดับชุมชนขึ้นไป

อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์ของประเทศไทยและจากผลงานวิจัยของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็มีผลเชิงลบเช่นเดียวกัน ดังนั้น คณะอาจารย์ในสาขาต่างๆ ทั้งของ NEHU และคณะผู้แทนสายสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงเห็นตรงกันว่าประเด็นการท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแง่ของผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรมต่อชนเผ่าคาสี รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เป็นประเด็นสำคัญที่ควรจะมีการวิจัยและทำงานในเชิงปฏิบัติการร่วมกัน

จากการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นและการสำรวจพื้นที่ทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของชนเผ่าคาสีในชุมชนที่ชื่อ Mawlynnong, Nohwet และ Mawphlang พบว่าชาวคาสีมีความหลากหลายในเรื่องทุนวัฒนธรรมที่กระจายอยู่ทั่วไปในชุมชน อันเป็นทั้งทรัพยากรและปัจจัยสำคัญทางเศรษฐกิจสำหรับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่ใช้ศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นมีวิถีชีวิต มีภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร และมีเรื่องเล่าที่ถูกบันทึกเป็นคติชน มีผลิตภัณฑ์หัตถกรรมประจำถิ่นอาทิเช่น ผ้าทอพื้นบ้าน งานหัตถกรรม ที่มีอัตลักษณ์โดดเด่นที่สร้างสรรค์จากภูมิปัญญา แต่การสำรวจเบื้องต้นก็ชี้ให้เห็นว่าชุมชนจำนวนมากยังขาดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาทางวัฒนธรรม

สร้างสรรค์และยังมีขีดความสามารถค่อนข้างจำกัดในการแปรรูปผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ตลอดจนขาด การส่งเสริมและการประชาสัมพันธ์ สื่อสาร ในรูปแบบต่างๆ ที่สามารถนำไปสู่แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่นิยามโดยยูเนสโก (UNESCO) ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชน เพื่อให้เกิดความยั่งยืน โดยเน้นกิจกรรมท่องเที่ยวที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตในชุมชน พร้อมกับการดูแลและปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เน้นเรื่องการรักษาความสมดุล ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

ดังนั้น จึงเกิดแนวคิดในการทำงานและโจทย์วิจัยร่วม ในส่วนของงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ กรอบแนวคิด ในการทำงานจะเริ่มที่แนวคิดการอนุรักษ์ซึ่งแฝงอยู่ในวิถีชีวิตและแนวปฏิบัติของชาวคาสีและชุมชนท้องถิ่นในไทย เช่น การอนุรักษ์ป่าศักดิ์สิทธิ์/ป่าชุมชน การทำไร่มุขเวียนหรือวิถีเกษตรที่ส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารและ การใช้เมล็ดพันธุ์ท้องถิ่น ฯลฯ ซึ่งวิถีนี้ได้รับการถ่ายทอดและต่อยอดด้วยการบอกเล่าในวรรณกรรมมุขปาฐะ

ชาวคาสีและชุมชนพื้นเมืองของไทยมีนิทานและเรื่องเล่าที่ย้ำเตือนให้เห็นถึงความผูกพันและนอบน้อมต่อ ธรรมชาติ อย่างไรก็ดี แนวทางการอนุรักษ์นี้เริ่มเสื่อมคลายลงด้วยกระแสของการพัฒนาสมัยใหม่ และ การท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งวิถีวัฒนธรรมชาวคาสี รวมทั้งชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยและธรรมชาติ ในชุมชน ส่วนคนรุ่นใหม่ไปศึกษาต่อในระดับสูงก็เหินห่างจากวัฒนธรรมดั้งเดิม

โจทย์ในการทำงานคือการทำความเข้าใจวิถีที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงนี้ และค้นหาตัวอย่างดีๆ ที่ทำให้เกิด การเลือกเฟ้นและผสมผสานระหว่างวิถีดั้งเดิม ภูมิปัญญาท้องถิ่น กับวิถีสมัยใหม่และความรู้จากภายนอก สิ่งใหม่ที่ เข้ามาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้คือการท่องเที่ยว เนื่องจากรัฐเมฆาลัยมีธรรมชาติที่สวยงาม โจทย์ที่สำคัญคือ จะพัฒนาการท่องเที่ยวไปในทิศทางใดที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างสมดุล

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิจัยเรื่องแนวคิดและวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ธรรมชาติซึ่งแฝงอยู่ในวิถีชีวิตและแนวปฏิบัติ ของชาวคาสีในเมฆาลัยและชุมชนพื้นเมืองกะเหรี่ยงในไทย

2. เพื่อทำความเข้าใจวิถีปฏิบัติที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไป และผลกระทบที่เกิดขึ้นกับทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งความสัมพันธ์ในชุมชน

3. เพื่อค้นหาตัวอย่างดีๆ ที่ทำให้เกิดการเลือกเฟ้นและผสมผสานระหว่างวิถีดั้งเดิม ภูมิปัญญาท้องถิ่น กับวิถีสมัยใหม่และความรู้จากภายนอก และศึกษาบทบาทของคนรุ่นใหม่ เพื่อสร้างให้เกิดศักยภาพในการ สร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา

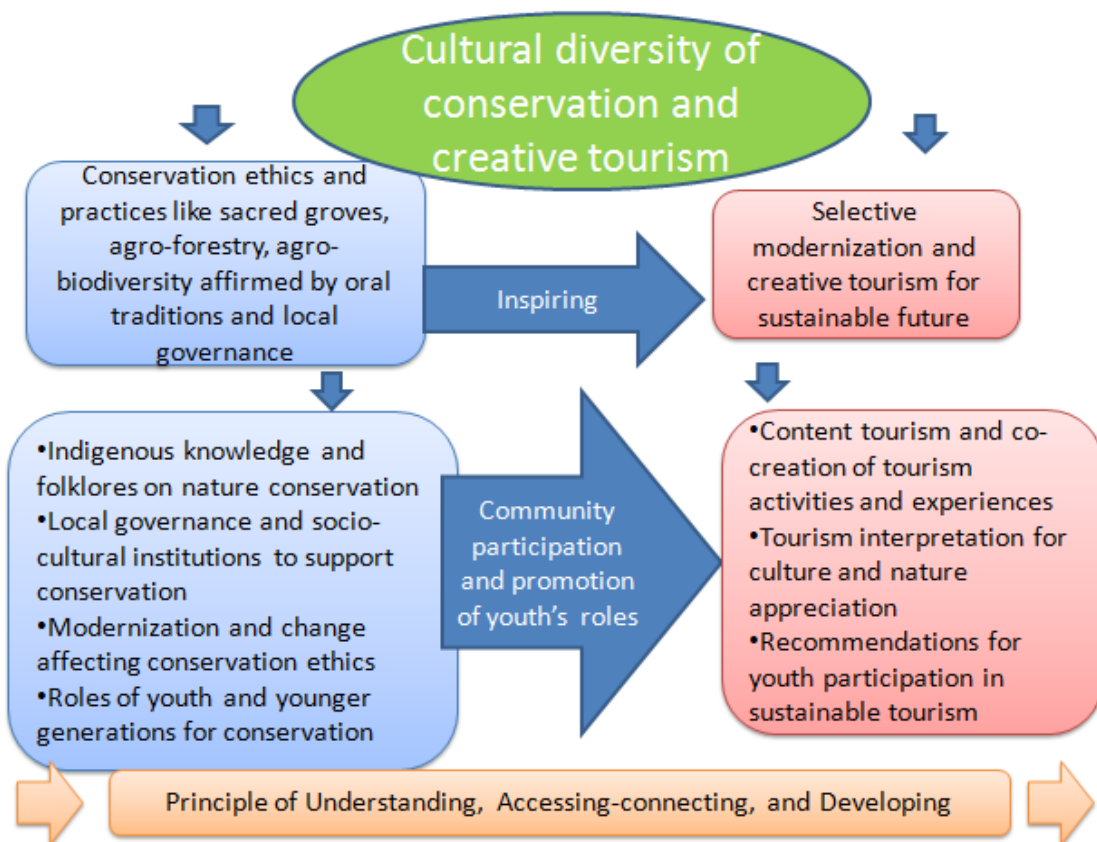
4. เพื่อหาแนวทาง ข้อเสนอแนะ และพัฒนาเอกสารสื่อความหมายเพื่อการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของการอนุรักษ์กับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

1.3 กลุ่มเป้าหมาย

งานวิจัยนี้เน้นการทำความเข้าใจและศึกษาเชิงเปรียบเทียบเรื่องแนวคิดและวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลง และตัวอย่างที่ปรับตัวผสมผสานให้เกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และพัฒนา ที่สามารถจะนำมาใช้ประโยชน์ต่อไปได้ โดยเน้นบทบาทของคนรุ่นใหม่ในชุมชน กลุ่มเป้าหมายหลักในการศึกษาวิจัยคือชาวกะเหรี่ยงตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และชาวคาสีใน 3 หมู่บ้านในชบทของรัฐเมฆาลัยที่คณะวิจัยได้เลือกจากการลงสำรวจพื้นที่

1.4 สมมติฐานของการวิจัย

คณะวิจัยมีสมมติฐานว่าแนวคิดและวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ธรรมชาติแฝงเร้นอย่างกลมกลืนในวิถีคิดและแนวปฏิบัติของชาวคาสีและชุมชนท้องถิ่นในไทย แต่การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจะทำให้เกิดผลกระทบต่อสังคมวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ ตัวอย่างจากประเทศไทยได้สะท้อนให้เห็นถึงการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวโดยใช้ฐานวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ธรรมชาติ (creative tourism, content tourism) ซึ่งมีส่วนเสริมสร้างพลังชุมชน ทำให้เกิดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทาง และนำไปสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ในที่สุด

กรอบคิดในการทำงาน

1.5 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

ขอบเขตด้านประเด็นและแนวคิดในการวิจัยคือเรื่อง 1) แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ธรรมชาติและ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมสู่ความเป็นสมัยใหม่ (Culture of conservation and socio-cultural change) 2) แนวคิดการมีส่วนร่วมและบทบาทของคนรุ่นใหม่ (Community participation and roles of younger generations) 3) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และการเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Creative tourism and linking sustainable tourism)

สำหรับขอบเขตด้านพื้นที่ ได้เน้นชุมชนชนบทที่เป็นกลุ่มคนพื้นเมือง ในส่วนของชุมชนศาสนารัฐเมฆาลัย หมู่บ้านที่เลือกเก็บข้อมูลคือชุมชนที่ยังรักษาวิถีวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมและอนุรักษ์ธรรมชาติไว้ได้ในขณะที่ค่อยๆ ปรับระบบเศรษฐกิจให้หันออกสู่ภายนอกโดยเฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งพาการท่องเที่ยวมากขึ้น และในส่วนของชุมชนพื้นเมืองในประเทศไทย ได้เลือกชุมชนกะเหรี่ยงโปว์ในตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นชุมชนที่อาศัยในพื้นที่อนุรักษ์แต่ค่อยๆ ปรับตัวมาสู่การท่องเที่ยว ในขณะที่ยังรักษาขนบประเพณีที่โดดเด่นของกะเหรี่ยงโปว์ไว้ได้

ส่วนขอบเขตด้านเวลา คณะวิจัยใช้เวลา 3 ปีในการดำเนินงาน ตั้งแต่ทบทวนเอกสารเรื่องแนวคิดและ ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนที่ศึกษาวิจัย แม้ว่าสถานการณ์ระบาดของไวรัสโควิดทำให้ไม่ได้มีการเก็บข้อมูลภาคสนามและ วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกันระหว่างคณะวิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและ NEHU ตามที่วางแผนไว้ แต่ข้อมูลที่ คณะวิจัยได้สำรวจไว้ก็นำมาพัฒนาสื่อการความหมายทางวัฒนธรรมที่มีฐานบนการอนุรักษ์ผ่านการเรียบเรียงเป็น คู่มือเส้นทางท่องเที่ยวที่มีจุดสนใจทางธรรมชาติ-วัฒนธรรม ส่วนแผนจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อแลกเปลี่ยน เรียนรู้และเสนอแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนที่อยู่บนฐานการอนุรักษ์วัฒนธรรมและธรรมชาติใน ท้องถิ่นก็ไม่ได้จัดเนื่องจากสถานการณ์ดังกล่าว

1.6 วิธีวิจัย

หลักการในการทำงานจะเน้นที่การ “เข้าใจ เข้าถึง และพัฒนา” ตามแนวทางของ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร โดยมีวิธีการศึกษาดังนี้

1. การทบทวนเอกสารเพื่อทำความเข้าใจวัฒนธรรมของการอนุรักษ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยจะเลือกกรณีศึกษาชุมชนของไทยและเมฆาลัย
2. การเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อทำความเข้าใจชุมชนและสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงและการท่องเที่ยวใน ชุมชน บทบาทของคนรุ่นใหม่ใน การอนุรักษ์และพัฒนา และรับฟังความเห็นของชุมชนเกี่ยวกับการ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีฐานบนวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์
  - 2.1 การสังเกตและสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลในชุมชน เน้นที่ผู้อาวุโส ผู้นำ และคนรุ่นใหม่ที่น่าสนใจเรื่องราวของชุมชน

2.2 การจัดสนทนากลุ่ม โดยนำประเด็นจากการสัมภาษณ์เจาะลึกมาซักถามเพื่อให้ได้แนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

3. การนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อวางแผนส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเนื้อหาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการพัฒนาสื่อความหมายเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวที่ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรม
4. การจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็น รวมทั้งนำเสนอข้อมูลเชิงวิชาการและข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน แม้ว่าสถานการณ์ระบาดของโควิดจะทำให้ไม่ได้จัดการประชุมนี้ แต่ก็มีเก็บข้อมูลและสื่อสารกับคนในชุมชนผ่านระบบออนไลน์ ดังจะกล่าวถึงในบทที่ 5

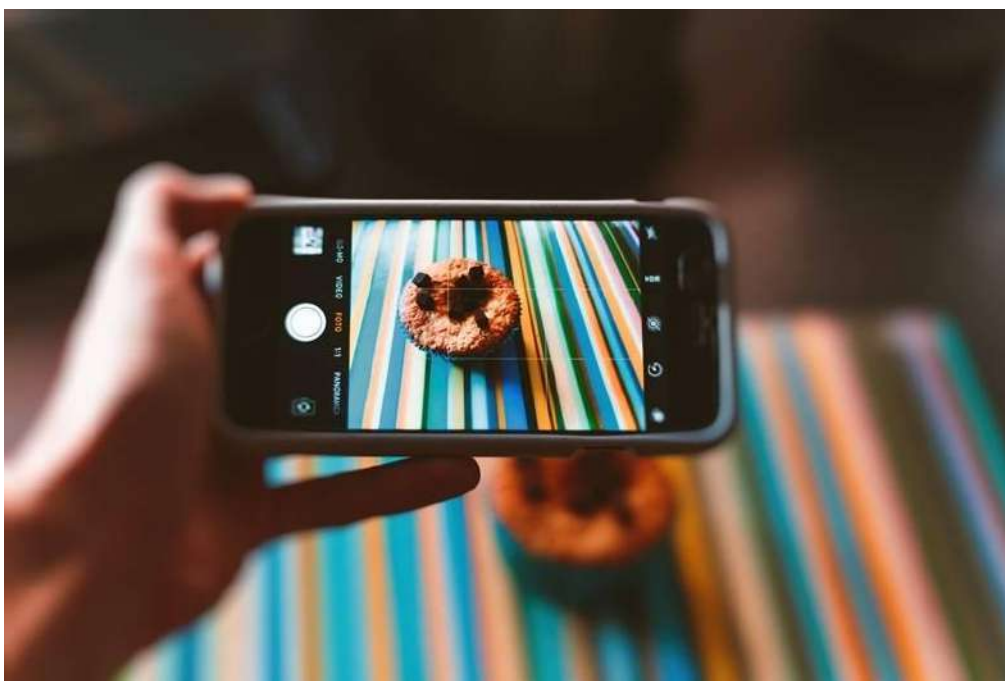

การสำรวจ สังเกต และเรียนรู้ในป่าหมาก แก่นมะกรูด

1.7 การทำงานภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด ส่งผลให้คณะวิจัยไม่สามารถเดินทางลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลที่ตำบลแก่นมะกรูดในช่วงหลังของโครงการ คณะวิจัยจึงได้นำรูปแบบการสื่อสารออนไลน์ผ่านแอปพลิเคชัน Line และ Zoom เข้ามาใช้ในการทำงานร่วมกับผู้ประสานงานและเยาวชนชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่

กระบวนการทำงาน เริ่มต้นจากการให้ผู้ประสานงานในพื้นที่ช่วยคัดเลือกเด็กและเยาวชนชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ โดยเกณฑ์การคัดเลือกมุ่งเน้นไปที่เด็กและเยาวชนที่มีความสนใจด้านวัฒนธรรม ในขณะเดียวกัน พวกเขา ก็จะได้มีโอกาสเรียนรู้การทำงานจากรุ่นพี่และเรียนรู้ข้อมูลรายละเอียดทางวัฒนธรรมจากผู้อาวุโส การประชุมออนไลน์ร่วมกันระหว่างคณะวิจัยและทีมงานในพื้นที่จัดขึ้นประมาณเดือนละ 2 ครั้ง ตามวันและเวลาที่สะดวกสำหรับชาวบ้าน ทีมงานในพื้นที่จะส่งข้อมูล รูปภาพ คลิปวิดีโอทัศน มาให้กับคณะวิจัย โดยเฉพาะในประเด็นที่จะกระตุ้นให้เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยง รวมถึงการเตรียมนำข้อมูลมาส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีฐานอยู่บนวัฒนธรรมที่เน้นความยั่งยืนทั้งของชุมชนและของระบบนิเวศ

ตัวอย่างการถ่ายทอดความรู้เรื่องการถ่ายภาพนิ่ง
ที่คณะวิจัยเล่าให้เยาวชนฟังผ่านการสื่อสารออนไลน์ในช่วงการระบาดของไวรัสโควิด

บทที่ 2 ทบทวนเอกสารและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยชิ้นนี้ศึกษาแนวคิดและวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ธรรมชาติซึ่งแฝงอยู่ในวิถีคิดและแนวปฏิบัติของชาวคาสีในเมฆาลัยและชุมชนพื้นเมืองกะเหรี่ยงในไทย รวมทั้งทำความเข้าใจวิถีปฏิบัติที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงไป แต่ในขณะเดียวกัน ก็เกิดการผสมผสานระหว่างวิถีดั้งเดิม ภูมิปัญญาท้องถิ่น กับวิถีสมัยใหม่และความรู้จากภายนอก งานนี้จึงสนใจบทบาทและศักยภาพของคนรุ่นใหม่ในการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการพัฒนา ซึ่งจะก่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานของวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์

2.1 ทบทวนเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

แม้ว่าจะมีงานวิชาการเกี่ยวกับเรื่องชุมชนกะเหรี่ยงและวิถีการอนุรักษ์ทรัพยากรในประเทศไทย และมีงานเกี่ยวกับชุมชนคาสีกับแนวคิดการอนุรักษ์ป่าในรูปแบบต่างๆ แต่ก็ยังไม่มียงานที่เชื่อมโยงเรื่องนี้กับเรื่องที่มีส่วนร่วมและบทบาทของคนรุ่นใหม่ กับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์/การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน งานที่ผ่านมา มักจะวิเคราะห์ประเด็นดังกล่าวแยกกันระหว่างวิถีชีวิตที่สะท้อนการอนุรักษ์ป่า สถาบันทางสังคมวัฒนธรรมที่มีส่วนส่งเสริมการอนุรักษ์ บทบาทของคนรุ่นใหม่ และแยกเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นหัวข้อต่างหาก

ดังนั้น การบูรณาการประเด็นทั้งสามเข้าด้วยกัน คือ (1) แนวคิดและวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลง (2) แนวคิดการมีส่วนร่วมและบทบาทของคนรุ่นใหม่ และ (3) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน จึงเป็นจุดเด่นของงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานของวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์” รวมทั้งการเสนอแนวทางการมีส่วนร่วมเพื่อวางแผนให้การท่องเที่ยวกลายเป็นเครื่องมือในการฟื้นฟูแนวคิดแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสร้างให้เกิดรายได้และคุณภาพชีวิตของชุมชนไปพร้อมๆ กัน

1) แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ธรรมชาติและเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมสู่ความเป็นสมัยใหม่ (Culture of conservation and socio-cultural change)

งานวิชาการเกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่นและวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ธรรมชาติมีเป็นจำนวนมาก นักนิเวศวิทยา Gadgil, Berkes and Folke (1993) เขียนเรื่องความรู้ของชนพื้นเมืองกับการอนุรักษ์ ความหลากหลายทางชีวภาพ หรือ “Indigenous Knowledge for Biodiversity Conservation” ว่า ความรู้เหล่านี้ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นและมีธรรมเนียมในการควบคุมการใช้ทรัพยากร อันต่างจากกฎระเบียบสมัยใหม่ เพราะความรู้ที่นั่นสั่งสมจากประสบการณ์ และการเคารพกติกาธรรมเนียมดังกล่าวที่ถ่ายทอดผ่านความเชื่อ พิธีกรรม และขนบประเพณีทางสังคม

Gadgil, Berkes and Folke ยังมีข้อสังเกตเกี่ยวกับการอนุรักษ์ของชุมชนพื้นเมือง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพ คือ

- 1) การอนุรักษ์แหล่งที่มีความสมบูรณ์ทางชีวภาพเช่นบึงน้ำ ทุ่งหญ้า และป่า ซึ่งรวมถึงป่าศักดิ์สิทธิ์ (sacred groves) ที่ถือว่าเป็นป่าสำรองที่ได้รับการเก็บรักษา หรือ “safety forest” หรือ “refugia” ในขณะที่ป่าใช้สอย (supply forest) นั้นก็มีกติกากในการตัดไม้หรือใช้ประโยชน์อื่นๆ
- 2) การอนุรักษ์พืชหรือสัตว์เฉพาะบางชนิดหรือบางสายพันธุ์ เช่นการอนุรักษ์ไม้ตระกูลไทรซึ่งเป็นแหล่งอิงอาศัยของพืชและสัตว์อื่นๆ ทั้งนก ค้างคาว และลิงชนิดต่างๆ
- 3) การอนุรักษ์พืชหรือสัตว์บางอย่างเฉพาะบางช่วงเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงที่มีความเปราะบางเป็นพิเศษ ซึ่งป้องกันไม่ให้เกิดการเก็บหาหรือล่ามากเกินไป
- 4) การเก็บหาหรือล่าที่เป็นกลุ่มมักจะเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว เป็นการประเมินสถานะของทรัพยากรต่างๆ ในแหล่งอาศัย เพื่อที่จะได้ปรับสมดุลของการเก็บหาหรือการล่าให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม

งานอีกชิ้นที่สำคัญในเรื่องนี้คือ Natural Connections: Perspectives in Community-based Conservation (Island Press 1994) เป็นหนังสือรวมบทความที่มีนักอนุรักษ์คือ David Western และ Michael Wright เป็นบรรณาธิการ หนังสือเล่มนี้วิเคราะห์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน โดยมีตัวอย่างกรณีศึกษาจากที่ต่างๆ เช่น อินเดีย ออสเตรเลีย เนปาล คอสตาริกา สหราชอาณาจักร ฯลฯ งานนี้กล่าวถึงพัฒนาการแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ ซึ่งปรับเปลี่ยนการกุมอำนาจจัดการจากศูนย์กลางหรือข้างบน (top-down, expert-based approach) กระจายลงมาสู่ชายขอบหรือด้านล่างมากขึ้น โดยมองเห็นคุณค่าของความหลากหลายทางวิถีความเป็นอยู่และวัฒนธรรมที่จะนำไปสู่วิธีการจัดการที่หลากหลายมากขึ้น

บทที่ 14 ในหนังสือเล่มนี้คือ Cultural Traditions and Community-based Conservation โดย David Klymeyer นักสังคมวิทยาอเมริกันที่พูดถึงวัฒนธรรมที่เป็นแหล่งความรู้และกลยุทธ์เพื่อการคุ้มครองธรรมชาติ โดยแนวทางการใช้ประโยชน์และดูแลทรัพยากรนั้นเป็นในลักษณะ “ผู้ดูแลรักษาอย่างรับผิดชอบ” หรือ stewardship ที่ส่งต่อภาระหน้าที่นี้ต่อไปยังรุ่นหลัง วัฒนธรรมที่ดำรงสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติยังสามารถจะยืดหยุ่นหรือถ่ายทอดผ่านการแสดงออกทางวัฒนธรรมไม่ว่าจะเป็นเรื่องราว เพลงร้อง การเต้นรำ พิธีกรรม ฯลฯ และช่วยให้เกิดการมองถึงอนาคตและก่อให้เกิดขบวนการขับเคลื่อนที่ยืนหยัดอยู่บนรากฐานเหล่านี้ไม่ว่ากระแสการเปลี่ยนแปลงจะพยายามชักนำให้หันเหออกจากทิศทางเดิมก็ตาม

หนังสือเล่มนี้ยังกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการอนุรักษ์ ไม่ว่าจะเป็นชุมชน-สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การขาดสำนึก ความรู้ ทักษะ และการบังคับใช้กฏกติกาต่างๆ สำนึกต่อส่วนรวมที่ลดถอยลง การใช้ระบบพรรคพวก และการพึ่งพาตลาดและเศรษฐกิจภายนอกเพิ่มขึ้น ล้วนมีส่วนทำให้เกิดปัญหาอุปสรรคในการจัดการ ดังนั้น การมองถึงบทบาทคนรุ่นใหม่จึงเป็นสิ่งสำคัญในชุมชนพื้นเมือง คนรุ่นใหม่มักจะเป็นกลุ่มที่ถดถอยออกจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมได้ง่ายจนแทบจะเป็น “รุ่นที่หลงทาง” (lost generation) (หน้า 340)

งานของ Fikret Berkes นักนิเวศวิทยาประยุกต์ชาวแคนาดา มักจะพูดถึงความรู้ในเวศพื้นบ้าน (traditional ecological knowledge) ในบทความเรื่อง Rethinking Community-Based Conservation

Berkes (2004) Berkes พุทธถึงจริยธรรมแห่งการอนุรักษ์ข้ามวัฒนธรรม (cross-cultural conservation ethic, cross-cultural philosophy of conservation) ซึ่งเปิดพื้นที่ให้การนิยามการอนุรักษ์ได้อย่างหลากหลายมากขึ้น แทนที่จะติดกับดักความคิดของการอนุรักษ์แบบตำราตะวันตกอย่างเดียว หรือดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญหรือเจ้าหน้าที่รัฐเพียงฝ่ายเดียว ซึ่งฝ่ายหลังมักจะมองมนุษย์กับธรรมชาติอยู่กันอย่างแยกส่วน การจัดการร่วมจะเป็นการสร้างการมีส่วนร่วม แบ่งปันอำนาจและความรับผิดชอบระหว่างหลายภาคส่วน ไม่ใช่แค่การปรึกษาหารือหรือมีส่วนร่วมแบบเฉยชา (passive participation) นอกจากนี้ทำให้เกิดการเรียนรู้เรื่องการดูแลรักษาาร่วมกัน และสร้างความไว้วางใจกัน

ต่อมา แนวคิดของการอนุรักษ์พื้นที่ธรรมชาติร่วมกันที่เรียกว่า “management of the commons” ได้รับการยอมรับและสะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลายของรูปแบบการบริหารจัดการธรรมชาติของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นป่า ชายฝั่งและทะเล พืชเลี้ยงสัตว์ แม่น้ำลำธาร และน้ำในระบบชลประทานท้องถิ่น การบริหารจัดการนี้หมายถึงการทำงานร่วมกันของชุมชนและการสืบทอดระบบ รูปแบบ และสถาบันทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งบางแห่งดำรงอยู่และสืบมามาเป็นเวลานานร้อยปี งานของ Eleanor Ostrom เรื่องเกี่ยวกับทรัพยากรร่วมหรือ the commons (2012) ได้แสดงให้เห็นปัจจัยที่ทำให้การบริหารจัดการทรัพยากรร่วมเป็นไปได้ในหลายๆ ชุมชนทั่วโลก

2) แนวคิดการมีส่วนร่วมและบทบาทของคนรุ่นใหม่ (Community participation and roles of younger generations)

แนวคิดการมีส่วนร่วมและบทบาทของคนรุ่นใหม่เป็นเรื่องสำคัญ เพราะชุมชนไม่ได้หยุดนิ่งหรือคงลักษณะเด่นๆ ของวิถีดั้งเดิมอีกต่อไปแล้ว เมื่อขบคิดต่อถึงแนวคิดเรื่องการจัดการโดยชุมชนนั้น นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ Arun Agrawal และ Clark Gibson ได้เขียนบทความชื่อ “Enchantment and Disenchantment: The Role of Community in Natural Resource Conservation” ตั้งประเด็นเรื่องการมองชุมชนในฐานะหน่วยสังคมขนาดเล็กที่อยู่ถาวรในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง หรือมีโครงสร้างทางสังคมเป็นหนึ่งเดียวมีบรรทัดฐานร่วมกันชุดเดียว ซึ่งเป็นการมองแบบลดทอนความซับซ้อน อันที่จริงแล้ว ชุมชนมีความหลากหลายภายในด้วย มีผู้กระทำที่หลากหลาย ความสนใจ ความชอบ ผลประโยชน์ที่หลากหลาย ดังนั้นจึงควรจะให้ความสำคัญกับสถาบันทางสังคมในชุมชน รวมทั้งความสัมพันธ์กับผู้กระทำและสถาบันทางสังคมภายนอกชุมชนด้วย งานเรื่อง “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานของวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์” จึงจะดูเรื่องบทบาทของผู้คนแต่ละรุ่น โดยเฉพาะรุ่นอาวุโสที่มีความรู้และทักษะเกี่ยวกับธรรมชาติสูง กับรุ่นใหม่เข้าสู่ระบบการศึกษาและมีชีวิตที่คาบเกี่ยวระหว่างโลกสมัยใหม่กับวิถีดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยง

Arun Agrawal และ Clark Gibson ยังเสนอว่าการอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นไม่ใช่จะอาศัยแต่เพียงชุมชนเพียงอย่างเดียว แต่ต้องมีผู้กระทำที่หลากหลายเพื่อที่จะได้คานอำนาจและตรวจสอบประเมิน

ซึ่งกันและกัน (principles of checks and balances among various parties) แต่กลุ่มที่มักจะมีเสียงมีอำนาจน้อยที่สุดคือกลุ่มท้องถิ่น ดังนั้นจะต้องมีการถ่ายโอนอำนาจให้กลุ่มหรือชุมชนเหล่านั้น ทำให้เกิดการต่อรองที่เป็นธรรม

การศึกษาเปรียบเทียบสถานการณ์ของชุมชนชาวคาสึกับชุมชนชาวกะเหรี่ยงเป็นประเด็นที่น่าสนใจ โดยเฉพาะการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งบางส่วนเป็นความท้าทายต่อการบริหารจัดการ เช่น ความต้องการพื้นที่เพาะปลูกเพิ่มขึ้น ความต้องการพลังงานเพื่อการหุงต้ม ไม้ฟืนและไม้ใช้สอยอื่นๆ การที่ทรัพยากรบางส่วนกลายเป็นของเอกชน รวมทั้งระบบเศรษฐกิจที่ผลักดันให้คนรุ่นใหม่ต้องออกไปทำงานหารายได้นอกชุมชน

ดังนั้น ข้อสรุปที่ว่าชุมชนพื้นเมืองจะดำรงวิถีแห่งการใช้ประโยชน์อย่างอนุรักษ์อย่างต่อเนื่องนั้นเป็นไปได้ยากท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วนี้ Flora Lu Holt นักมานุษยวิทยาในเวทกล่าวถึงแรงกดดันด้านประชากร เทคโนโลยีจากภายนอก และการกลืนเข้าสู่ระบบตลาดที่เป็นปัจจัยสำคัญทำให้วิถีอนุรักษ์ดั้งเดิมถดถอยลง (ใน The Catch-22 of Conservation: Indigenous Peoples, Biologists, and Cultural Change, 2005) Flora Lu Holt ให้ความเห็นว่าภาพลักษณ์ที่ตราตรึงแบบ “ชนพื้นเมืองนักอนุรักษ์” หรือแบบ “ecologically noble savage” (Redford, 1991) จึงไม่ได้เป็นจริงอีกต่อไป

เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงเกิดแนวคิดที่จะนำเอาการอนุรักษ์แบบเข้มงวด การกันเขตพื้นที่ธรรมชาติที่ “ปลอดมนุษย์” โดยอิงกับกฎระเบียบและการบังคับใช้ (resurgent protectionism) กลับมาอีก ซึ่งแนวคิดดังกล่าวมองการอนุรักษ์ว่าเป็นสถานการณ์ที่หยุดนิ่งตายตัว แต่ Flora Lu Holt ให้ความเห็นว่า การอนุรักษ์ไม่ใช่สถานการณ์ที่เป็นอยู่ แต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่เชื่อมโยงอย่างซับซ้อนกับสถาบันทางสังคมและการเมืองที่มีส่วนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (*Conservation is not a state of being, but a social process inextricably linked to social and political institutions influencing resource management*)

ในงานเรื่อง “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานของวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์” กระบวนการคิดและการเรียนรู้เพื่อที่จะปรับตัวของคนรุ่นใหม่จึงเป็นเรื่องสำคัญ ในปัจจุบันแทบจะไม่มีงานวิชาการที่เชื่อมโยงระหว่างวิถีการอนุรักษ์ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและบทบาทของคนรุ่นใหม่ กับการท่องเที่ยวที่ค่อยๆ ขยายเข้ามาในชุมชน งานชิ้นนี้จึงจะเป็นงานแรกๆ ที่สืบสาวเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ กับการปรับตัวเข้ากับการท่องเที่ยว และปรับการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับวิถีชุมชนโดยวางอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมและธรรมเนียมแห่งการอนุรักษ์ที่มีมาแต่เดิม และทำให้การท่องเที่ยวสามารถจะกระจายประโยชน์อย่างทั่วถึงในชุมชน

3) การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และการเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Creative tourism and linking sustainable tourism)

ประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำให้เกิดรายได้เข้าประเทศ เกิดการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ที่ผ่านมายังไม่ได้มีการประเมินผลกระทบทางสังคมมากนัก เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น การนำเอาวัฒนธรรมมาขาย (commoditization of culture) การลดทอนให้พหุวัฒนธรรมเหลือเพียงวัฒนธรรมเดียว (mono-culturalism) การท่องเที่ยวทำให้เกิดการลงทุนด้านธุรกิจและการก่อสร้างในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างมาก แต่การลงทุนด้านทรัพยากรมนุษย์และด้านสังคมวัฒนธรรมกลับมีน้อยมาก และใช้เวลายาวนานกว่าจะเห็นผล เพราะหลายภาคส่วนเลือกใช้ตัวชี้วัดที่เร่งเอาผลลัพธ์ระยะสั้น

ที่ผ่านมา การศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวเน้นที่มุมของการบริหารจัดการ (managerial approach) เน้นการตลาดและการสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่ให้ความสำคัญกับผู้คนในท้องถิ่นหรือ “ผู้ถูกท่องเที่ยว” น้อยมาก การเติบโตของการท่องเที่ยวอย่างไร้ระเบียบทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม และผู้ที่รับผลกระทบมากที่สุดคือคนในท้องถิ่น เพราะนักท่องเที่ยวเป็นเพียงผู้ที่ผ่านมาและใช้ทรัพยากรต่างๆ เรื่องนี้แม้ว่าจะไม่ใช่ปัญหาเร่งด่วน แต่ถ้าปล่อยให้การท่องเที่ยวเติบโตไปโดยไร้ทิศทาง ขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชน-สังคมท้องถิ่น และมองข้ามความสำคัญด้านประวัติศาสตร์-วัฒนธรรม ขาดแผนบริหารจัดการ/ควบคุมดูแลที่เหมาะสมแล้ว ก็คงยากที่จะแก้ไขฟื้นฟู เพราะทุนทางวัฒนธรรม-สังคมจะค่อยๆ ถูกทำลายไป

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์คือการเบี่ยงออกไปจากการท่องเที่ยวแบบเดิมที่อาศัยแต่เพียงทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนเงินตรา หรืออาศัยแรงงานราคาถูก แต่จะเน้นที่ประสบการณ์ โดยส่งเสริมปฏิสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้-การร่วมมือกิจกรรมระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าบ้านหรือผู้ถูกท่องเที่ยว การสร้างความเข้าใจทางวัฒนธรรม และการสร้างโอกาสพัฒนาศักยภาพในการสร้างสรรค์เชิงศิลปวัฒนธรรมร่วมกัน ความจริงแท้ในกระบวนการผลิตหรือในประสบการณ์ท่องเที่ยว (สุดแดนและคณะ 2556) ชุมชนและสังคมจึงจะมีส่วนกำหนดแนวทางการท่องเที่ยวรวมทั้งรับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมมากขึ้น

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นการผลิตทางเศรษฐกิจที่ใช้นวัตกรรม จินตนาการ และความรู้เพื่อการพัฒนาและสร้างมูลค่าเพิ่ม คือเป็นการส่งเสริมให้เศรษฐกิจสังคมเจริญขึ้นโดยต้องไม่ได้อาศัยแต่เพียงทุนแบบเดิมๆ เท่านั้น (John Howkins 2001) องค์การระหว่างประเทศ เช่น UNESCO และ UNDP (2013) ได้เน้นเรื่องวัฒนธรรมที่ขับเคลื่อนการพัฒนา ซึ่งก็ไม่ได้มุ่งที่การสร้างรายได้อย่างเดียว แต่เน้นวัฒนธรรมในฐานะบ่อเกิดของความคิดสร้างสรรค์และการต่อยอดความคิดนั้นๆ

อย่างไรก็ดี การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะต้องมีแนวคิดที่เน้นการเฝ้าระวังและป้องกันผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชนและวัฒนธรรมที่เปราะบาง รวมทั้งสร้างสำนึกร่วมของสังคมต่อโลกแห่งการบริโภคด้วย หนังสือเช่น “Is the Sacred for Sale: Tourism and Indigenous Peoples” โดย Alison Johnston

(2005) ให้ข้อคิดที่ดีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่นำโดยธุรกิจเอกชนหรือแม้แต่บริษัทข้ามชาติ และการสร้างความอยาก-ความต้องการให้กับนักท่องเที่ยวซึ่งเป็น “ผู้บริโภคร” โดยเฉพาะอย่างยิ่งมุมมองที่ว่า การเดินทางท่องเที่ยวและพักผ่อนเป็น “อิสรภาพ” (freedom) หรือเป็น “สิทธิ” (right) ของทุกคนแทนที่จะเป็นสิทธิพิเศษ (privilege) ที่ต้องใช้อย่างระมัดระวัง ยิ่งไปกว่านั้น ธรรมชาติของโลกแห่งการบริโภคเช่น “ยิ่งบินบ่อยยิ่งได้แต้ม” “ยิ่งจ่ายผ่านบัตรเครดิตมากยิ่งได้ส่วนลด” ก็ยิ่งทำให้เกิดการตลาดที่ชักนำให้ผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยวจับจ่ายเดินทางท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาประสบการณ์แปลกใหม่ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จะพยายามนำเสนอ “ประสบการณ์แปลกใหม่” ในฐานะที่เป็นการกระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และการเคารพวัฒนธรรมท้องถิ่น

2.2 ทบทวนเอกสารกรณีประเทศอินเดีย-ชุมชนคาสีในเมฆาลัย

งานวิชาการเรื่องความคิดความเชื่อของชุมชนพื้นเมืองที่เชื่อมโยงกับการอนุรักษ์ธรรมชาติในเมฆาลัยมีอยู่เป็นจำนวนมาก และส่วนใหญ่วิเคราะห์ “ป่าศักดิ์สิทธิ์” หรือ sacred groves ที่เป็นแนวคิดและแนวปฏิบัติของชาวคาสีที่ส่งเสริมการอนุรักษ์พืชและสัตว์ในป่า “ป่าในชีวิตของชาวคาสี” หรือ “Forest in the life of the Khasis” ซึ่งเขียนโดยอาจารย์จากภาควิชาสังคมวิทยา North-Eastern Hill University (Shangpliang 2010) ที่เป็นผู้ร่วมวิจัยในโครงการนี้ เป็นหนังสือที่ให้ข้อมูลเบื้องต้น รวมทั้งวิเคราะห์การจำแนกประเภทของที่ดินและป่าภูมิปัญญาเกี่ยวกับป่าและระบบไร่หมุนเวียนเป็นอย่างดี

งานที่เกี่ยวกับชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติส่วนใหญ่มุ่งที่จะบันทึกและทำความเข้าใจเรื่องราวของชุมชนในเมฆาลัยที่มีความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นกับป่า และงานหลายชิ้นเชื่อมโยงการอนุรักษ์กับเรื่องเล่า ตำนานที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่สืบทอดมาช้านาน นอกจากป่าศักดิ์สิทธิ์แล้ว ยังมีแนวทางอื่นๆ อีกเช่น ป่าหวงห้ามของหมู่บ้าน ป่าใช้สอยร่วมกันของหมู่บ้าน ป่าของสายตระกูล การจับปลา/นกแบบดั้งเดิม การอนุรักษ์น้ำ และการรักษาด้วยสมุนไพร ซึ่งล้วนเป็นการจัดการสิ่งแวดล้อมในขณะที่ส่งเสริมการดำรงชีพไปพร้อมๆ กับสร้างความมั่นคงทางอาหาร การรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ (Tynsong, Dkhar, and Tiwari 2012)

งานของ Ormsby หลายชิ้น ไม่ว่าจะ เป็น “Perceptions of Tourism at Sacred Groves in Ghana and India” “Analysis of Local Attitudes Toward the Sacred Groves of Meghalaya and Karnataka, India” และงานที่เขียนร่วมกับผู้อื่นเช่น “Sacred forests of India: a strong tradition of community-based natural resource management” ล้วนเป็นเรื่องเกี่ยวกับป่าศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นความเชื่อและชนบประเพณีที่มีมานานและมีความสำคัญมาก ในอินเดียมีป่าศักดิ์สิทธิ์กว่า 100,000 แห่ง ซึ่งเป็นแหล่งอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ การส่งเสริมความเชื่อและชนบประเพณีจึงเป็นเรื่องจำเป็นที่จะทำให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนที่คำนึงถึงวัฒนธรรมเหล่านี้

นอกจากนี้ มีงานวิชาการอีกชุดหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของวิถีชุมชนกับป่า โดยวิเคราะห์ว่า ความรู้ท้องถิ่นดั้งเดิมที่แฝงไว้ด้วยแนวทางอนุรักษ์ป่านี้ค่อยๆ สูญหายไปพร้อมกับการพัฒนาและความทันสมัยที่เข้ามา งานชุดนี้ได้วิเคราะห์ความเป็นสมัยใหม่ที่เริ่มเข้ามามีผลกระทบต่อความคิดความเชื่อและแนวปฏิบัติที่เกี่ยวกับธรรมชาติ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคม ไม่ว่าจะเป็นการที่ชาวบ้านย้ายถิ่นเข้าไปทำงานในเมือง การที่ชาวบ้านข้างเคียงเข้ามาตัดไม้ฟัน การขาดความรู้สมัยใหม่ที่เป็นระบบยิ่งขึ้นในการบริหารจัดการป่าไม้

งานเหล่านี้มักจะลงท้ายด้วยการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพในป่าศักดิ์สิทธิ์ และความจำเป็นที่จะต้องรื้อฟื้นแนวคิดและความรู้ท้องถิ่นเหล่านี้ การประกาศเขตอนุรักษ์และมีกติกาที่เข้มงวดมากขึ้น อีกทั้งต้องนำมาผสมผสานกับวิถีในปัจจุบันและสิ่งใหม่ๆ ที่เริ่มจะเข้ามาในชุมชน (จาก “Traditional knowledge and biodiversity conservation in the sacred groves of Meghalaya” โดย Mishra Jeeva, Kharlukhi Venugopal และ Laloo (2005), “Ecology, sustainability and traditional wisdom” โดย S.Kakoty 2018, และ “Role of Community in Conservation of Biodiversity: a Case Study in Khasi Hills of Meghalaya, India” โดย Kayang 2007)

งานของ Poffenberger (2014) นำเสนอกรณีศึกษาในเมฆาลัยที่แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะจัดการกับการตัดไม้ทำลายป่าที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากความต้องการขยายพื้นที่เกษตรกรรมและพื้นที่อยู่อาศัย ความต้องการไม้ฟันและการสกัดหินปูนออกมาใช้ การทำเหมืองแร่ ปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการเปลี่ยนพื้นที่ป่าชุมชนและป่าของสายตระกูลให้เป็นสมบัติของเอกชน ซึ่งนอกจากจะเป็นการเสียพื้นที่ป่าที่เป็นของส่วนรวมแล้วยังเป็นการทำให้การจัดการในรูปของการใช้สอยอย่างยั่งยืนแบบดั้งเดิมค่อยๆ สูญหายไปด้วย การกลายเป็นพื้นที่เอกชนมักจะเกิดขึ้นเมื่อผู้นำชุมชนชายที่ดินหรือผืนป่าให้คนนอกโดยไม่ได้มีการปรึกษาหารือก่อนล่วงหน้า และมักจะสั่นคลอนสถาบันทางสังคมเดิมๆ ที่เคยมีอยู่

ชุมชนที่ Poffenberger ศึกษาเน้นพัฒนาสมาพันธ์ลุ่มน้ำชั้นรอง เพื่อที่จะริเริ่มงาน REDD+ ที่มีฐานจากชุมชนเป็นแห่งแรกๆ ในอินเดีย และสร้างศักยภาพในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น โดยอาศัยสถาบันทางสังคมดั้งเดิมเป็นตัวดำเนินงาน และควบคุมไม่ให้เกิดการแผ้วถางทำลายป่าซึ่งเป็นแหล่งกักเก็บน้ำที่สำคัญ

บทความเรื่อง "Political Economy of Land Governance and Women's Rights - The Case of Meghalaya." (2017) โดย Roy กล่าวถึงประเด็นที่ซับซ้อนเรื่องสถาบันทางสังคมที่มีผลต่อสิทธิที่ดินและการจัดการที่ดินในเมฆาลัย ในสังคมที่สืบเชื้อสายทางมารดานั้น การสืบทอดมรดกและการจัดการที่ดินของครอบครัวนั้นผ่านไปยังลูกสาว ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงสู่สมัยใหม่โดยการนำวิธีการจัดการที่ดินแบบใหม่ๆ นั้น อาจจะไม่สอดคล้องกับวิถีเดิมๆ นอกจากนั้น การเปลี่ยนการถือครองที่ดินให้เป็นของเอกชนทำให้เกิดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และที่ดินถูกใช้เพื่อการขุดถ่านหินและหินปูนมากกว่าที่จะใช้เพื่อหาอยู่หากินแบบดั้งเดิม บทความนี้ชี้ให้เห็นถึงการลดบทบาทของผู้หญิงและทอนอำนาจในการดูแลรักษาที่ดินของครอบครัวและทำให้ระบบการจัดการและการอนุรักษ์แบบดั้งเดิมที่เคยมีมาค่อยๆ ถดถอยลง

ส่วนงานวิชาการที่เกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยวนั้นยังมีอยู่ค่อนข้างน้อย โครงการของ Kharmawphlang et al. (2018) ใช้เทคโนโลยี GIS และ Web-based platforms ในการระบุ 37 แหล่งท่องเที่ยวบริเวณเนินเขาคาสี ด้านตะวันตกเฉียงใต้และบริเวณโดยรอบ เพื่อสร้างฐานข้อมูล แผนที่ ภาพถ่ายเพื่อเตรียมวางแผนโปรแกรมการท่องเที่ยว เพื่อเป็นข้อมูลให้นักท่องเที่ยว และเพื่อการพัฒนาบริการท่องเที่ยวที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็ว ธรรมชาติที่สมบูรณ์และวัฒนธรรมของเมฆาลัยทำให้พื้นที่นี้มีศักยภาพสูงด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน โดยมีตลาดเฉพาะคือนักท่องเที่ยวจากตะวันตกที่ต้องการการท่องเที่ยวกลุ่มเล็กๆ งานชิ้นนี้

งานอีกชิ้นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดย Bathsheba Goswami Pyngrope (2010) เน้นพื้นที่เนินเขาคาสี ด้านตะวันออก โดยมีเป้าหมายเพื่อระบุแหล่งที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยว งานนี้มีการเก็บข้อมูลทั้งจากเอกสารต่างๆ และจากงานภาคสนาม พื้นที่เนินเขาคาสีด้านตะวันออกมีทั้งมรดกทางวัฒนธรรมและมีธรรมชาติที่สวยงาม ภูเขาและแม่น้ำ แหล่งท่องเที่ยวที่ระบุไว้มี 7 แห่งทั้งธรณีสถาน ครัวชายถ้ำ น้ำตก เทือกเขาหินปูน และหมู่บ้าน การพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะแข่งขันได้ในระดับชาติและนานาชาตินั้นจะต้องใช้เวลาอีกนาน มีข้อเสนอว่ารัฐควรประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน และทำงานร่วมกับบริษัทท่องเที่ยวเพื่อที่จะพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการท่องเที่ยวและทำให้เกิดการพัฒนาที่เหมาะสม

งานของ Rizal and Asokan เรื่อง “A Comparative Study of Tourism Industry in North-Eastern States of India” ศึกษาว่าทำไมภูมิภาคอินเดียตะวันออกเฉียงเหนือมีความสวยงามและมีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ แต่กลับเป็นภูมิภาคที่ไม่ค่อยมีการท่องเที่ยวมากนัก ทั้งที่ได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลอินเดีย และมีการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ

2.3 ทบทวนเอกสารกรณีประเทศไทย-ชุมชนกะเหรี่ยงโปแก้นมะกรูด

คณะวิจัยเลือกชุมชนกะเหรี่ยงโปในตำบลแก้นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เป็นกรณีศึกษาเรื่องวัฒนธรรมในการอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์และวัฒนธรรมในการรักษาป่า ซึ่งชุมชนเริ่มหันเหจากไร่หมุนเวียนมาปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพิ่มขึ้น โดยมีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ เข้ามาส่งเสริมเรื่องอาชีพเสริม ในขณะเดียวกัน ชุมชนยังพอจะรักษาวิถีที่อยู่ร่วมกับป่าได้ เพราะป่าแถบนั้นเป็นป่าสงวนชายขอบห้วยขาแข้ง ดังนั้น ชุมชนจึงค่อยๆ พัฒนาการท่องเที่ยวในช่วงฤดูหนาวประมาณเดือนธันวาคม-มกราคม โดยมีการปลูกพืชเมืองหนาว ดอกไม้ ผักสลัด และข้าวเพื่อนำมาขายในตลาดฤดูหนาว

ในการทำความเข้าใจเรื่องการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและบทบาทในการท่องเที่ยวนั้น คณะวิจัยได้ทบทวนเอกสารต่างๆ เกี่ยวกับชุมชนแก้นมะกรูด และพบว่ามีการแบ่งออกได้เป็น 2 ช่วงเวลา **ในช่วงแรก** คือ ช่วงปี พ.ศ. 2523-2553 (ค.ศ. 1980-2000) งานวิจัยหลักๆ เป็นงานของทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยโคเปนเฮเกน ซึ่งได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามในแนวมานุษยวิทยาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1970-1972 (พ.ศ. 2513-2514) และได้วิจัยเพื่อติดตามการเปลี่ยนแปลงอีกในปี ค.ศ. 1976 (พ.ศ. 2519) และปี ค.ศ. 1980 (พ.ศ. 2523) นอกจากนี้

มีงานเพียงไม่กี่ชิ้นที่เกี่ยวกับชุมชนแก่นมะกรูด แต่ในช่วงที่สอง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554-ปัจจุบัน เริ่มมีงานวิชาการเกี่ยวกับแก่นมะกรูดเพิ่มขึ้น ทั้งในเรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง การมีส่วนร่วมของประชาชน เรื่องหัตถกรรมผ้า เรื่องของความเชื่อและพิธีกรรม และเรื่องการท่องเที่ยว

Kirsten Ewers Andersen หนึ่งในนักวิจัยในทีมเดนมาร์กได้เขียนบทความไว้เช่น “Two Indigenous Karen Religious Denominations” (1981/2524) ให้ข้อมูลชีวิตของชาวกะเหรี่ยงในช่วงปี พ.ศ. 2523-2533 ซึ่งหมู่บ้านยังมีขนาดเล็ก ประมาณ 2-40 หลัง ใช้ชีวิตโดยการล่าสัตว์ในป่าและการทำไร่หมุนเวียน ชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่ที่นี่สืบเชื้อสายมาจากกลุ่มที่โยกย้ายมาจากทวายเมื่อกว่า 200 ปีก่อน และต่อมาก็โยกย้ายจากป่าห้วยขาแข้งมาตั้งหลักปักฐานบริเวณนี้ บทความนี้วิเคราะห์ความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงที่สามารถจะแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มหลัก

บทความเรื่อง “Deference for the Elders and Control over the Younger among the Karen in Thailand” (1980/2523) ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการเคารพต่อผู้อาวุโสในสังคมกะเหรี่ยงและการควบคุมทางสังคม เนื่องจากการที่มีผู้อาวุโสที่ทรงความรู้นั้นเป็นที่เคารพในสังคมกะเหรี่ยง Andersen จึงวิเคราะห์ความรู้ว่ามีหลายประเภท เช่น ความรู้เกี่ยวกับการผลิต/ความรู้เชิงเทคนิคที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ความรู้เกี่ยวกับประวัตินี้ความเป็นมา ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรม ฯลฯ บทความนี้จะมีประโยชน์ต่อโครงการวิจัยนี้เพราะเป็นหมุดหมายให้เปรียบเทียบระหว่างความรู้และบทบาทผู้อาวุโสเมื่อประมาณ 40 ปีที่แล้วกับในปัจจุบัน

วิทยานิพนธ์ของพระมหาสุนทร จตุรพิธสุภาพ (2556) สาขารัฐศาสตร์ ให้ภาพการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทางการเมืองของชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงที่ตำบลแก่นมะกรูด โดยใช้การเมืองในระบอบประชาธิปไตยเป็นกรอบในการวิเคราะห์ โดยกลุ่มที่สัมภาษณ์คือกลุ่มผู้นำของตำบลแก่นมะกรูด ไม่ว่าจะเป็นกำนัน อดีตกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน 4 หมู่บ้าน ครูชาวกะเหรี่ยง 2 คน พระสงฆ์ชาวกะเหรี่ยง 2 รูป ปราชญ์ชาวบ้าน 1 คน ผู้นำชุมชนตำบลแก่นมะกรูด 3 คน ชาวบ้านทั่วไป 2 คน

พระมหาสุนทรฯ วิเคราะห์ว่าวัฒนธรรมทางการเมืองของชาวกะเหรี่ยงมีวัฒนธรรมชอบเป็นผู้ตาม ไม่มีความคิดริเริ่มในการพัฒนาการเมือง แต่ต่อมาระบบราชการเข้ามาทำให้วัฒนธรรมทางการเมืองของชาวกะเหรี่ยงได้เปลี่ยนไป มีการรับความรู้เกี่ยวกับการเลือกตั้งทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ ทำให้ชาวกะเหรี่ยงแก่นมะกรูดมีความเข้าใจด้านการเมือง การเลือกตั้ง และสิทธิของตนในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ส่งผลให้มีการพัฒนาการเมืองมีส่วนร่วมของชุมชน

ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองของกะเหรี่ยงแก่นมะกรูดมีทั้ง**ด้านบุคคล** ชาวกะเหรี่ยงได้รับการศึกษาระดับที่สูงขึ้นและมีการเคลื่อนย้ายออกจากพื้นที่เพิ่มมากขึ้น ต่างจากชาวกะเหรี่ยงแก่นมะกรูดรุ่นเก่าที่ไม่ค่อยเคลื่อนย้ายออกจากที่ที่ตัวเองอาศัย การเคลื่อนย้ายเข้ามาในเมืองเพื่อการศึกษาทำให้คนรุ่นใหม่ต้องปรับตัว **ด้านสังคม** จากแต่เดิมที่เป็นเกษตรกรรมแบบยังชีพ เป็นสังคมแบบปิด รักความสงบเรียบง่ายตามหลักพุทธศาสนา ไม่ชอบออกจากพื้นที่ที่เป็นป่าเขา เมื่อระบบราชการเข้ามาในพื้นที่ ทำให้ชาวกะเหรี่ยงต้องมีการปรับตัว คนรุ่นใหม่เข้ามามีบทบาทหน้าที่เพิ่มขึ้น **ด้านเศรษฐกิจ** นั้นเป็นในแง่ลบ คือเปลี่ยนจากการผลิต

แบบพอเพียงเพื่อความเป็นอยู่ มาสู่ทุนนิยมสมัยใหม่ การปลูกพืชตลาดนั้นต้องใช้ต้นทุนและพื้นที่จำนวนมาก บางคนไม่เคารพกติกาของภาครัฐ ทำให้รुकล้ำพื้นที่เขตสงวน ก่อเกิดปัญหากับหลายๆ ฝ่าย **ด้านการเมือง** การเลือกตั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น

งานของพระมหาสุทธาฯ ได้สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของวิถีคิดของชาวกะเหรี่ยงรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ โดยวิเคราะห์ว่าความคิดของชาวกะเหรี่ยงรุ่นเก่านั้นไม่ชอบการเป็นผู้นำแต่ชอบการเป็นผู้ตาม ไม่ชอบการคิดริเริ่มในเรื่องการพัฒนา เพราะเห็นว่าการพัฒนาเป็นเรื่องของผู้นำ แต่คนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษาจะมีความคิดที่แตกต่างออกไป คือเห็นว่าการเมืองเป็นสิ่งที่ทุกคนควรมีส่วนร่วม ยิ่งกับการเมืองระดับท้องถิ่นที่ให้มีส่วนในการพัฒนาชุมชนของตัวเอง ทำให้คนในชุมชนเข้าใจเรื่องการเมืองมากขึ้น ปัจจุบันชาวบ้านในตำบลแก่นมะกรูดสามารถแก้ปัญหาได้ระดับหนึ่งโดยมีพี่เลี้ยงของทางภาครัฐดูแล กลไกของรัฐที่ให้ความรู้และเปลี่ยนทัศนคติเดิมของกะเหรี่ยงแก่นมะกรูด สรุปได้ว่าการเมืองการปกครองระดับท้องถิ่นเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง มีความเข้าใจทางการเมืองมากขึ้น ซึ่งเป็นผลดีต่อระบอบประชาธิปไตยที่เป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชน

ในปี พ.ศ. 2556 มีงานเขียนของเผ่า นวกุล เรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนใน “โครงการปิดทองหลังพระเพื่อสืบสานแนวพระราชดำริ” กรณีศึกษา ชุมชนชาวเขาตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี” งานนี้ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างมากในเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจสังคมและโครงการที่เข้ามาในแก่นมะกรูด ตั้งแต่การที่ชาวกะเหรี่ยงทำไร่หมุนเวียนและปลูกพริกเพื่อรายได้เสริมบ้าง มาสู่การปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ทำให้เกิดปัญหาการบุกรุกแผ้วถางปรับเปลี่ยนพื้นที่ การใช้เทคโนโลยี การใช้สารเคมี นอกจากนั้นยังมีการเพิ่มขึ้นของประชากร ส่วนการทำไร่หมุนเวียนก็มักจะถูกดำเนินคดีเพราะในมีช่วงที่ปล่อยพื้นที่ให้รกร้างซึ่งเมื่อชาวบ้านกลับเข้าไปทำไร่อีก เจ้าหน้าที่ก็จะคิดว่าเข้าไปถางป่า

ปัญหาเหล่านี้ ทำให้โครงการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วม (จอมป่า) โดยมูลนิธิสืบนาคะเสถียรเข้าไปทำงานในพื้นที่โดยเน้นเรื่องการฟื้นฟูวัฒนธรรมและการจัดการป่าชุมชน แต่งานของเผ่า นวกุล วิเคราะห์ว่ากิจกรรมเหล่านี้ “ล้มเหลวอย่างสิ้นเชิงในกระบวนการมีส่วนร่วมและประสิทธิผลที่ได้จากโครงการฯ” ต่อมา “โครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ” เพื่อบูรณาการความร่วมมือ การทำงานร่วมกับทุกภาคส่วนเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างพอเพียงและยั่งยืน ส่งเสริมการอบรม ศึกษาดูงานในพื้นที่ต้นแบบ และต่อมาได้จัดตั้งศูนย์การประสานงานที่โครงการฯ แต่งตั้งคณะทำงานด้านที่ดิน น้ำ เกษตร ฯลฯ

เผ่า นวกุลได้วิเคราะห์ว่างานส่วนใหญ่เป็นการเข้าร่วมการประชุม จึงไม่ได้สร้างการมีส่วนร่วมมากนัก ส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นก็มักจะให้พนักงานชั่วคราวเข้ามาทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่โครงการ ดังนั้น “งานทั้งหมดอยู่ที่เจ้าหน้าที่โครงการปิดทองหลังพระเป็นส่วนใหญ่” งบประมาณเน้นการบริหารจัดการเบื้องต้น “ไม่มีค่าใช้จ่ายใดที่แสดงถึงกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม” เมื่อวิเคราะห์การมีส่วนร่วมแล้วจึงเป็นไปในรูปแบบของการมีส่วนร่วมแบบชักนำ คือได้รับการส่งเสริมจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุทัยธานีและ

หน่วยงานภาครัฐอื่นๆ ชาวบ้านไม่ได้ตระหนักถึงผลกระทบของการปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อพืชเชิงเดี่ยว และลดลงของพื้นที่ป่า และไม่ได้ “ตกผลึกทางความคิดเพื่อที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น”

ในช่วงต่อมามีบทความวิชาการเรื่องเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมคือ “ประเพณีเรือสำเภาทอง (กะบ่องทุ่ง) ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี” โดยจินดารัตน์ ละมุน และเย็นฤดี มดแดง (2559) บทความสะท้อนความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์เมตไตรย ความเชื่อเรื่องพระเจ้า 5 พระองค์ ความเชื่อทศชาติชาดก และความเชื่อเรื่องมหาชาติหรือเวสสันดรชาดก โดยผ่านประเพณีเรือสำเภาทอง (กะบ่องทุ่ง) ซึ่งเป็นประเพณีงานบุญที่จัดในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาเดือน 10 ขึ้น 15 ค่ำ ของทุกปี ที่สำนักสงฆ์บ้านใหม่คลองอ้งวะ บทความแสดงขั้นตอนในการทำพิธีและความเชื่อที่เกี่ยวข้อง มีการนำไม้ไผ่มาสานสร้างเป็นรูปร่างเรือเพื่อใช้ในพิธี มีการนำสิ่งของเครื่องใช้ผักผลไม้ต่างๆ ใส่ลงไปในเรื่องสำเภาทอง

นอกจากนั้นก็ยังคงกล่าวถึงพิธีการทำบุญผ้าป่าต้นกล้วยพฤกษ์ ชาวบ้านนำอาหารต่างๆ ไปผูกติดไว้ที่ต้นกล้วยพฤกษ์ แล้วมีพิธีจุดเทียนรอบต้น เมื่อเสร็จพิธีก็จะแบ่งส่วนหนึ่งของผักผลไม้ถวายพระ และอีกส่วนหนึ่งนำกลับบ้าน และยังมีประเพณีทำบุญออกพรรษามีการตักบาตรทำบุญในช่วงเช้า

รายงานวิจัยชิ้นต่อมาคือ “หัตถานาริอาเซียน ผ้าทอมือของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวและกะเหรี่ยงโป อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี บูรณาการความรู้ด้านภาษา ภาษา และการอพยพย้ายถิ่น” โดยธีระพันธ์ ล. ทองคำ (2559) ซึ่งเน้นการศึกษาเรื่องผ้าทอมือของกลุ่มชาติพันธุ์หลักๆ ในอำเภอบ้านไร่ แต่ก็มีข้อมูลพื้นฐานที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับชุมชนกะเหรี่ยงแก่นมะกรูด ไม่ว่าจะเป็นชาติพันธุ์ ความเป็นมาของชาวกะเหรี่ยงโปซึ่งน่าจะอพยพมาจากทวายโดยทางบกและทางน้ำ บทบาทของกะเหรี่ยงโปที่เป็นกองลาดตระเวนหาข่าวในสมัยรัชกาลที่ 2 รวมทั้งข้อมูลเรื่องแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งธีระพันธ์แนะนำว่าแก่นมะกรูดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรม มีสินค้าเกษตรและผ้าทอมือ ฯลฯ ส่วนรายละเอียดเรื่องผ้าทอมือในงานวิจัยชิ้นนี้ แม้จะไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องท่องเที่ยวโดยตรง แต่ก็ให้แนวคิดเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมและสัญลักษณ์ ซึ่งจะต่อยอดไปเรื่องการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมและบทบาทผู้หญิงที่ส่วนหนึ่งเป็นนักทอผ้าได้

ต่อมาในปี พ.ศ. 2560 มีงานเรื่องรูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์ข้าวไร่ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง โดยอภิญา จงพัฒนากร ธีรศักดิ์ อุ๋นอารมณ์เลิศ และไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม งานนี้ศึกษาสภาพการณ์การปลูกข้าวไร่ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงพื้นที่จังหวัดอุทัยธานี ซึ่งเริ่มด้วยการให้ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับตำบลแก่นมะกรูดว่าชาวกะเหรี่ยงโปมีประเพณีวัฒนธรรมและความเชื่อเป็นเอกลักษณ์ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงเป็นไปในลักษณะเครือญาติ มีวิถีชีวิตผูกพันแน่นแฟ้นกับป่า ต่อมาเมื่อความเจริญเข้ามามีการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนมาถึงเริ่มมีพ่อค้าคนกลางเข้ามา บริษัทนำการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเข้ามา ส่งผลให้การปลูกข้าวไร่หลากหลายสายพันธุ์ในแปลงเดียวเหลือเพียง 2-3 สายพันธุ์ การมีภูมิวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง วิถีชีวิตที่เน้นการแลกเปลี่ยนและประกอบกับการมีเยาวชนที่รักและหวงแหนทรัพยากรท้องถิ่นจึงทำให้สายพันธุ์ข้าวของกะเหรี่ยงโปยังคงอยู่

งานนี้วิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อความหลากหลายพันธุ์ข้าวของชาวกะเหรี่ยงโป คือในแง่ของ **ระบบนิเวศ** สภาพพื้นที่เป็นที่ราบเนินเขาและภูเขาสูงเป็นส่วนใหญ่จึงเหมาะกับการผลิตและปลูกข้าวไร่ ในแง่ของ

วัฒนธรรมการบริโภค ชาวกะเหรี่ยงถ่ายทอดองค์ความรู้ ประเพณี และวัฒนธรรมให้กับลูกหลานเรื่องการบริโภคข้าวไร่และวัฒนธรรมประเพณีงานบุญตลอดมา ในแง่ของ**ความมั่นคงทางอาหาร** วิถีชีวิตที่มีการปลูกพืชหลายสายพันธุ์พร้อมๆ กัน มีวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับข้าว การแลกเปลี่ยน ข้อห้ามการซื้อขายพันธุ์ข้าว และความเชื่อว่าทุกคนครัวต้องปลูกข้าวกินเองมีผลทำให้ชาวกะเหรี่ยงยังยึดถือการปลูกข้าวเป็นสำคัญ ส่วนในแง่ของ**เศรษฐกิจ** เดิมชุมชนกะเหรี่ยงโปว์มีระบบการผลิตแบบยังชีพ เน้นการแลกเปลี่ยน จึงลดความเสี่ยงในด้านปริมาณผลผลิตในไร่ และมีผลต่อการจัดการแรงงานในครอบครัว เพราะข้าวแต่ละสายพันธุ์มีอายุการเก็บเกี่ยวไม่เท่ากัน สามารถทยอยและเก็บผลผลิตได้ง่ายส่งผลให้ต้นทุนลดลง อีกทั้งในปัจจุบันมีการผลิตเพื่อจำหน่ายและแปรรูปให้นักท่องเที่ยวและคนในชุมชน ส่วนในแง่**ความเชื่อและพิธีกรรม** การที่ชาวกะเหรี่ยงมีวิถีวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญของข้าวในฐานะเครื่องเซ่นไหว้หรือการทำพิธีกรรม จึงทำให้คงไว้ซึ่งความหลากหลายของพันธุ์ข้าวในชุมชน

งานนี้เสนอองค์ประกอบที่จะทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์ข้าวไร่ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง คือ 1) องค์ความรู้และภูมิปัญญาชุมชน 2) การจัดการทรัพยากรมนุษย์ 3) ทรัพยากรชุมชน 4) การแลกเปลี่ยนกันและกัน 5) เครือข่ายเมล็ดพันธุ์ 6) พันธุ์กรรมข้าว 7) อัตลักษณ์ของชุมชน 8) ภูมิวัฒนธรรม 9) การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งการพัฒนาเครือข่ายตามองค์ประกอบเหล่านี้ทำให้ได้รูปแบบที่เรียกว่า “KAREN RICE MODEL”

จะเห็นได้ว่ายังมีงานที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวอยู่ค่อนข้างน้อย และงานที่เชื่อมโยงการท่องเที่ยว การอนุรักษ์บนฐานวัฒนธรรม และบทบาทคนรุ่นใหม่ก็ยังมีน้อย นับว่าการท่องเที่ยวบริเวณนี้ที่พัฒนาไปอย่างช้าๆ นับว่าเป็นจุดแข็ง คือจะส่งผลให้ผู้คนในชุมชนไม่ต้องดิ้นรนออกไปหางานทำนอกหมู่บ้าน เพราะมีอาชีพเสริมเช่นทำของที่ระลึกขายนักท่องเที่ยว ทำพวงกุญแจ และผลิตภัณฑ์ต่างๆ ผู้หญิงก็มีหัตถกรรมท้องถิ่นคือการทอผ้าที่ต่อยอดโดยการตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า การเป็นพื้นที่ขายของห้วยขาแข้งทำให้เป็นแหล่งที่พบเห็นสัตว์ป่าได้บ้าง เช่น กระต๊อง วัวแดง ฯลฯ ซึ่งก็ทำให้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวชมสัตว์ป่า (wildlife tourism) ได้ในอนาคต แต่ที่สำคัญคือจะต้องศึกษาวิจัยและวางแผนคิด แผนและนโยบายที่จะทำให้การท่องเที่ยวไม่เติบโตอย่างล้นเกิน และในระหว่างนั้นก็มีการสร้างจิตสำนึกเรื่องความพิเศษของพื้นที่ ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านได้ตระหนักถึงความจำเป็นในการดูแลทรัพยากรในฐานะผู้บุกเบิกและผู้ที่จะอยู่อาศัยบริเวณนี้ต่อไปอีกนานเท่าอนัน

บทที่ 3 ชุมชนชาวกะเหรี่ยงแก่นมะกรูด

3.1 ชุมชนชาวกะเหรี่ยงโปว์ ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

ตำบลแก่นมะกรูด อยู่ในอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี แบ่งเขตการปกครองออกเป็น 4 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ 1 บ้านไต้ หมู่ 2 บ้านคลองเสลา (ตะละเชิง) หมู่ 3 บ้านใหม่คลองอั้งวะ และหมู่ 4 บ้านอีมาดอีทราย มีจำนวนประชากรรวมกันกว่า 2,000 กว่าคน ทั้งนี้ประชากรส่วนใหญ่ที่อาศัยในหมู่ 1, 2 และ 4 ส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยงโปว์ ทุกวันนี้ยังคงพูดภาษากะเหรี่ยงในชีวิตประจำวัน และยังรักษางานประเพณีที่สำคัญของชุมชนโดยจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี เช่น พิธีกินข้าวใหม่ พิธีต่ออายุต้นไม้ ไท นอกจากนี้ ชาวกะเหรี่ยงยังคงใช้ประโยชน์จากป่า อาทิเช่น การเข้าป่าเพื่อเก็บหาสมุนไพร และพืชผักผลไม้ป่า

หน่วยท้องถิ่นที่ดูแลพื้นที่คือองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไร่ เพราะว่ายังไม่มีองค์การบริหารส่วนตำบลแก่นมะกรูด เนื่องจากยังไม่มีการปกครองส่วนท้องถิ่นที่ดูแลพื้นที่เป็นการเฉพาะ ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงให้ความเห็นว่าการบริหารจัดการต่างๆ รวมทั้งการจัดงบประมาณทำได้ยากและบางโครงการยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนนัก

ตารางแสดงข้อมูลประชากรตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

ตำบล/หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร			
		ชาย	หญิง	รวม	จำนวนครัวเรือน
ตำบลแก่นมะกรูด					
1	บ้านไต้	225	198	423	116
2	บ้านคลองเสลา	281	224	505	153
3	บ้านใหม่คลองอั้งวะ	332	325	657	180
4	บ้านอีมาดอีทราย	317	276	593	181
	รวม	1,155	1,023	2,178	630

ที่มา : สำนักทะเบียนอำเภอบ้านไร่ วันที่ 10 มีนาคม 2559

สืบค้นจาก <https://www.banraisao.go.th/condition.php> วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2562

ประวัติความเป็นมาของชุมชน

เมื่อย้อนไปในอดีตเมื่อหลายร้อยปีมาแล้ว ชาวกะเหรี่ยงโปว์กลุ่มหนึ่งได้อพยพมาจากทวายโดยทางบกและทางน้ำ ต่อมาก็มาตั้งถิ่นฐานบริเวณป่าห้วยขาแข้ง ตั้งแต่ในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น บางส่วนมีบทบาทมาสร้างบ้านสร้างเมืองและศาสนสถาน และบางส่วนเป็นกองลาดตระเวนหาข่าวในสมัยรัชกาลที่ 2 เมื่อพม่ากับอังกฤษมีความขัดแย้งกัน ต่อมาในช่วงสงครามเย็น เมื่อมีสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์เข้าไปหลบอยู่ในป่าห้วยขาแข้ง

ทางการจึงได้อพยพชาวกะเหรี่ยงออกมาและจัดสรรที่ดินทำกินให้ที่แก่งมะกรูด (วุฒิ บุญเลิศและคณะ 2546:52, ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ 2559:39)

ในช่วงปี พ.ศ. 2523-2533 หมู่บ้านชาวกะเหรี่ยงมีขนาดเล็ก ตั้งแต่ 2-40 หลัง ใช้ชีวิตโดยการล่าสัตว์ในป่า และการทำไร่หมุนเวียน (Andersen 1981) ในอดีตการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชาวกะเหรี่ยงมักจะเลือกพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำ เช่น ลำห้วย แต่หลังจากการอพยพย้ายถิ่นฐาน ที่อยู่ใหม่หลายพื้นที่ไม่มีอยู่ใกล้แหล่งน้ำ เลยต้องใช้วิธีขุดบ่อเก็บน้ำแทน ซึ่งในหน้าแล้ง บางทีน้ำในบ่อก็แห้งลง

ในสมัยนั้น พื้นที่บริเวณแก่งมะกรูดมีชาวละว้าและชาวกะเหรี่ยงอยู่บ้างแล้ว แต่อยู่กันไม่กี่หลังคาเรือน พื้นที่ทั้งหมดมีสภาพเป็นป่า มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นรกครึ้มไปทั่วบริเวณ ข้างบ้านมีการปลูกต้นหมาก บ้านแต่ละหลังมีทางเดินเล็กๆ เชื่อมหากัน เวลาฝนตกลงมาพื้นดินกลายเป็นพื้นโคลน ในช่วงหน้าฝนอากาศหนาวเย็นมาก ในตอนกลางคืนจึงมีการก่อไฟไว้ในเตาสามเสาในบ้านเพื่อบรรเทาความหนาวเย็น เพราะสมัยนั้นยังไม่มีผ้าห่ม นอกจากนี้ น้ำค้างก็ลงจนได้ยินเสียงโป๊แป๊ะๆ บนหลังคา น้ำค้างลงมาก พืชผักก็เจริญเติบโตแตกยอดอ่อน ทำให้ชาวกะเหรี่ยงสามารถเก็บพืชผักกินได้ตลอดทั้งปี ในช่วงหน้าแล้ง แม้จะอากาศค่อนข้างร้อนกว่าในช่วงหน้าฝน แต่ก็ยังมีพัดเย็นสบาย แต่ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา พื้นที่ป่าห้วยขาแข้งและบริเวณนี้มีฝนตกน้อยลง ส่งผลให้อากาศไม่หนาวเหมือนแต่ก่อน ยิ่งปีที่ผ่านมาฝนยิ่งตกน้อย ปลูกข้าวได้ไม่มาก เพียงแค่พอได้กินในครอบครัว

ในสมัยก่อนชาวกะเหรี่ยงทำไร่หมุนเวียน เมื่อเก็บเกี่ยวแล้วก็นำเอาข้าวเปลือกมาไว้ในยุ้งข้าวข้างบ้าน ถ้าหากปีไหนปลูกข้าวได้มาก ข้าวเปลือกที่เหลือก็จะนำไปขาย ตามวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยง เมื่อใครผ่านไปผ่านมา ก็จะเรียกให้ขึ้นบ้านมากินข้าว หากมากันหลายคน เจ้าของบ้านก็จะไปหุงหาอาหารมาเพิ่ม โดยเก็บผักมาจากสวนข้างบ้าน ความผูกพันของชาวบ้านในชุมชนจึงแน่นแฟ้นด้วยระบบเครือญาติและระบบเอื้อเฟื้อแบ่งปันกัน

ในสมัยก่อนแทบจะไม่ต้องพึ่งพาเงินตรา เมื่อ 50-60 ปีมาแล้ว แต่ละบ้านมีรายได้ไม่ถึง 500 บาทต่อปี ยกตัวอย่างพ่อของป่าโก่ง (จากการสัมภาษณ์ป่าโก่ง กริ่งไกร) ที่เป็นคนขยันทำงาน ปลูกถั่ว เลี้ยงม้าไว้ 2 ตัว สำหรับบรรทุกของไปขายที่พุกอง ใช้เวลาเดินทาง 2-3 คืน นอนพักแรมระหว่างทางในป่า เมื่อขายของได้ก็นำไปซื้อน้ำมันก๊าดเติมตะเกียง น้ำมันก๊าดเพียงปีเดียวสามารถใช้ได้ทั้งปี ป่าโก่งยังจำได้ว่าตัวเองใช้ขวานด้ามเล็ก เปิดฝาปีบน้ำมัน ค่อยๆ ตวงน้ำมันแล้วเทลงในตะเกียงที่มีไส้ตะเกียงอยู่ด้านใน ถ้าไม่มีน้ำมันก๊าดก็จะใช้ขี้ไต้ คือต้องไปหาน้ำมันยางจากต้นไม้ โดยการเจาะรู จากนั้นนำไฟไปเผาบริเวณใกล้ๆ พอน้ำมันยางไหลออกมา ก็นำมาใส่ไว้ในกระบอกไม้ไผ่กระทุ้งให้แน่น เก็บไว้ใช้งานนานๆ แต่ในการใช้ขี้ไต้ เวลาจุดไฟจะมีเขม่าควันดำเยอะมาก ภายในบ้านเต็มไปด้วยคราบเขม่าสีดำทั่วไปหมด สิ่งจำเป็นในชีวิตหาได้จากป่า จึงแทบจะไม่ต้องพึ่งเงินตรา

3.2 บ้านอีมาดอีทราย

ในอดีตพื้นที่ซึ่งปัจจุบันเป็นบ้านอีทรายมีสภาพเป็นบ้านป่าที่ตั้งอยู่กลางดงลึก ในช่วงแรกก่อนที่ชาวกะเหรี่ยงจะอพยพโยกย้ายเข้ามาตั้งบ้านเรือน เล่ากันว่าพื้นที่แถบนี้เคยมี “ชาวละว้า” 2 ครอบครัวเข้ามาบุกเบิกอยู่อาศัยทำมาหากินเลี้ยงชีพ โดยสร้างเพิงพักชั่วคราวจากวัสดุที่หาได้ในธรรมชาติ ต่อมามีคนเสียชีวิตคนที่เหลือต่างพากันหวาดกลัว จึงได้อพยพหนีไป โดยก่อนที่将有คนเสียชีวิต มีคนเห็นวิญญาณหญิงสาวผมยาวมานั่งหวิมอยู่บริเวณลำห้วย ต่อมาจึงไม่มีใครกล้าเข้ามาอยู่อาศัย เนื่องจากเชื่อกันว่า “ผีเจ้าที่แรง” หากมีโอกาสเดินสำรวจพื้นที่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านที่มีสภาพเป็นดงไม้รกรกรึ่ม เมื่อเดินไปตามทางเดินธรรมชาติที่ชาวกะเหรี่ยงใช้เดินเข้าป่าเพื่อไปหาเก็บพืชผัก เราจะพบหลักฐานการเข้ามาตั้งถิ่นฐานในยุคแรกของชาวละว้า นั่นคือต้นมะขามและต้นมะปรางอายุกว่าร้อยปี ซึ่งคนเฒ่าคนแก่ชาวกะเหรี่ยงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นชาวละว้าที่นำต้นไม้เหล่านี้มาปลูกไว้เมื่อนานมาแล้ว

ในเวลาต่อมามี “เจ้าวัด” ย้ายเข้ามาอยู่บริเวณนี้ ทำให้ทุกอย่างเริ่มดีขึ้น เริ่มมีชาวกะเหรี่ยงหลายครอบครัวพากันอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือน ในสมัยนั้นมีชาวกะเหรี่ยงปลูกบ้านเรือนอยู่อาศัยไม่มากนัก มีประมาณ 4 หย่อมบ้านเล็กๆ เท่านั้น บ้านแต่ละหลังมีทางเดินเส้นเล็กๆ เรียกว่า “รอยหนู” เชื่อมไปหากัน พื้นที่ส่วนใหญ่ยังเป็นป่า ตอนกลางคืนอากาศหนาวเย็นมาก บ่อยครั้งต้องลุกขึ้นก่อไฟเพื่อบรรเทาความหนาวเย็น ไม่มีผ้าห่มหรือมีเพียงผืนเดียวเท่านั้น

สภาพลำห้วยที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของบ้านอีทราย

“เนินเจตีย์” (บ้านอิทราย) ในอดีตเคยมีการก่อเจตีย์ขึ้นจากดินทราย ปัจจุบันหลงเหลือเพียงเนินดินเตี้ยๆ

“เนินเจตีย์” อีกแห่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากที่จุดแรกมากนัก ต้นมะพร้าว อายุกว่า 100 ปี เชื่อว่าชาวละว้าเป็นคนปลูก

ในอดีตบ้านอิทรายตั้งอยู่กลางดงลึก เวลาหน่วยงานราชการเดินทางเข้ามาที่หมู่บ้านมักจะใช้การขี่ม้าหรือขี่ช้าง โดยจะมานอนค้างที่บ้านของชาวกะเหรี่ยง พอวันรุ่งขึ้นก็เรียกประชุมหมู่บ้าน เพื่อแจ้งข่าวสารของทางราชการให้ทราบโดยทั่วกัน ไม่ว่าจะเป็นการทำบัตรประชาชน ทะเบียนบ้าน หรือบางครั้งก็จะมีหมอมาตรวจรักษาโรคให้กับชาวบ้าน ในยุคนั้นมีกำนันเป็นชาวกะเหรี่ยงชื่อ “กะหนองเปีย” ต่อมาเป็นกำนันพาว กำนันจำโพ และคนปัจจุบันคือกำนันอ้วน ส่วนชาวกะเหรี่ยงบางครอบครัวจะเลี้ยงม้าเพื่อใช้บรรทุกของไปขายที่ พุบอน ใช้เวลาเดินทาง 2-3 คืน นอนพักแรมระหว่างทางในป่า เมื่อขายของได้ก็นำไปซื้อซีโต้บ้าง น้ำมันตะเกียงบ้าง 1 ปีใช้ได้ทั้งปี

ในอดีต ชาวกะเหรี่ยงแก่จนมกรุดมักจะประกอบอาชีพทำไร่ ทำสวน ปลูกข้าว ถั่ว ฯลฯ หากปีไหนปลูกข้าวได้น้อย เพียงแค่พอได้กินในครอบครัว พวกเขาจะเก็บข้าวเปลือกเอาไว้ในยุ้งข้าวข้างๆ บ้าน แต่หากปีไหนปลูกข้าวได้เยอะ ส่วนที่เหลือก็จะนำไปขาย วัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงใครผ่านไปผ่านมาเรามักจะเรียกให้ขึ้นมาต้อนรับชวน หากมากันหลายคน เจ้าของบ้านก็จะไปหุงหาอาหารมาเพิ่ม ลงไปดูในสวนข้างบ้านว่ามีอะไรก็เก็บมารับประทาน “รอบๆ บ้านมีอะไรกินก็ขนมากิน ทำอย่างที่มี ไม่มีการไปซื้อกับข้าวข้างนอก มีผักเราเก็บผักมา

กิน มีหญ้าเราเก็บหญ้ามากิน หมูจะกินเพียงเดือนละครั้งสองครั้ง” ไม่เหมือนกับคนในเมืองที่จะต้องซื้อกับข้าวเพื่อมารับประทาน ส่งผลให้ความผูกพันภายในชุมชนค่อนข้างสูง

ในสมัยก่อน ชาวกะเหรี่ยงไม่ใช้ปุ๋ยเคมี เพราะมีปุ๋ยธรรมชาติ ที่เกิดจากการถางหญ้าถางกอไผ่ พอไฟเผา ก็กลายเป็นปุ๋ย ปลูกเผือกปลูกมันสำปะหลังไว้กินตลอดทั้งปี ป้าโก่ง กริ่งไกร กล่าวว่า “แต่ก่อนชาวกะเหรี่ยงไม่ต้องซื้อของกินมากเหมือนสมัยนี้”

ต่อมาในระยะหลังนิยมปลูกพริก ฝรั่ง และกล้วยน้ำว้า โดยจะมีพ่อค้าจากข้างล่างขับรถขึ้นมารับไปขายอีกทีหนึ่ง ในขณะที่เดียวกันชาวกะเหรี่ยงก็ล่าสัตว์ด้วยปืนแก๊ป เพื่อนำมาเป็นอาหาร ไม่ว่าจะเป็นเม่น ลิง ค่าง เก้ง หมูป่า และเสียดผา ส่วนหมี่ควายและหมี่หมา ชาวกะเหรี่ยงไม่นิยมยิงมาเป็นอาหาร เนื่องจากเนื้อมักกลิ่นคาวจัด ชาวกะเหรี่ยงถือว่าเป็น “ของแสดง” หากนำเนื้อหมี่เข้ามาในหมู่บ้านแล้วเด็กๆ ได้กลิ่นก็มักจะเจ็บป่วยไม่สบาย หากชาวกะเหรี่ยงยิงหมี่มาได้ ไม่ว่าจะเป็นการยิงเพื่อป้องกันตัวยามเผชิญหน้าในระยะกระชั้นชิดในป่า หรือในช่วงฤดูที่พืชผักในไร่ออกดอกออกผล พวกหมี่ควายหมี่หมามักจะแอบเข้ามากิน ชาวกะเหรี่ยงที่นอนเฝ้าไร่ก็มักจะใช้ปืนแก๊ปยิงไล่อยู่บ่อยครั้ง ทั้งนี้ชาวกะเหรี่ยงจะไม่นำเนื้อหมี่เข้ามาในหมู่บ้านเป็นอันขาด แต่หากจะรับประทานก็จะนำไปปรุงอาหารรับประทานกันนอกหมู่บ้านเท่านั้น

บ้านของลุงจะเล่า

บ้านของลุงชาว ตาคิด (หมอดูและหมอทำน้ำมนต์)

ในส่วนความเชื่อเกี่ยวกับการปลูกบ้านของชาวกะเหรี่ยงแก่นมะกรูด พบว่า ไม่นิยมปลูกบ้านบนที่ดินที่มีจอมปลวก รวมถึงไม่นิยมปลูกบ้านบริเวณที่เป็นพื้นที่ขอบบึงน้ำ

ส่วนเครื่องมือสำหรับทำไร่ทำสวน ได้แก่ ขวาน (เรียกในภาษากะเหรี่ยงว่า กวา) มีดอีโต้ (เคว) มีดปลายแหลมแบบมีฝัก (คลีโกว) ย่าม (เคววา) เป็นต้น

นอกจากนั้นชาวกะเหรี่ยงยังมีภูมิปัญญาเกี่ยวกับยาสมุนไพรรักษาโรค อาทิเช่น หากมีอาการไข้ตัวร้อน พวกเขาจะนำข้าวเหนียวดำ (ข้าวเปลือก) มาต้มกับใบไม้บางชนิด มีสรรพคุณแก้ไข้ ตัวร้อน หรือการนำเปลือกไม้บางชนิดมาต้ม มีสรรพคุณแก้ท้องเสีย หรือเวลาชาวกะเหรี่ยงมีอาการไอ คอแห้ง จะนำขี้ไต้มาผ่าครึ่ง เหยาะเกลือลงไป จากนั้นนำไปอังไฟจนเกิดควัน สูดดมเพื่อบรรเทาอาการไอ

พิธีกรรมสำคัญในรอบปีของชาวกะเหรี่ยงแก่งมะกรูด

พิธี “เซาขนมเนาะ” จัดขึ้นปีละ 1 ครั้ง เป็นพิธีกรรมที่นำเครื่องเซ่นไหว้ เช่น ขนม เทียนไข หมากพลู ยาเส้นหรือบุหรี่ใส่ในกระทงใบตอง จากนั้นนำไปวางไว้บริเวณริมข้างทาง โดยวางทางทิศตะวันตก 1 กระทง และทิศตะวันออกอีก 1 กระทง ชาวกะเหรี่ยงเชื่อกันว่าวิญญาณเจ้าที่เจ้าทางและวิญญาณเร่ร่อนจะมากินเครื่องเซ่นไหว้ เมื่อวางเครื่องเซ่นไหว้ไว้ระยะเวลาหนึ่ง คนที่นำเครื่องเซ่นไหว้ไปวางมักจะเอ่ยถามว่า “ไปกันหมดหรือยัง?” จากนั้นก็ตอบเองหรือมีลูกคู่เอ่ยตอบว่า “ไปหมดแล้ว” ก็จะกล่าวปิดท้ายในทำนองว่า “อย่ามารบกวนหมู่บ้านของเราเลย ขอให้ไปอยู่ที่อื่นเถิด” จากนั้นพวกเขาจะนำน้ำมันผสมกับเครื่องหอมที่ประกอบด้วยเปลือกไม้หอมว่านสาวหลง ใบหนาด (หัว) และลูกส้มป่อย นำไปสาดให้ทั่วบริเวณบ้าน เสมือนเป็นการสาดสิ่งไม่ดีให้ออกไปจากครอบครัวและชุมชนนั่นเอง

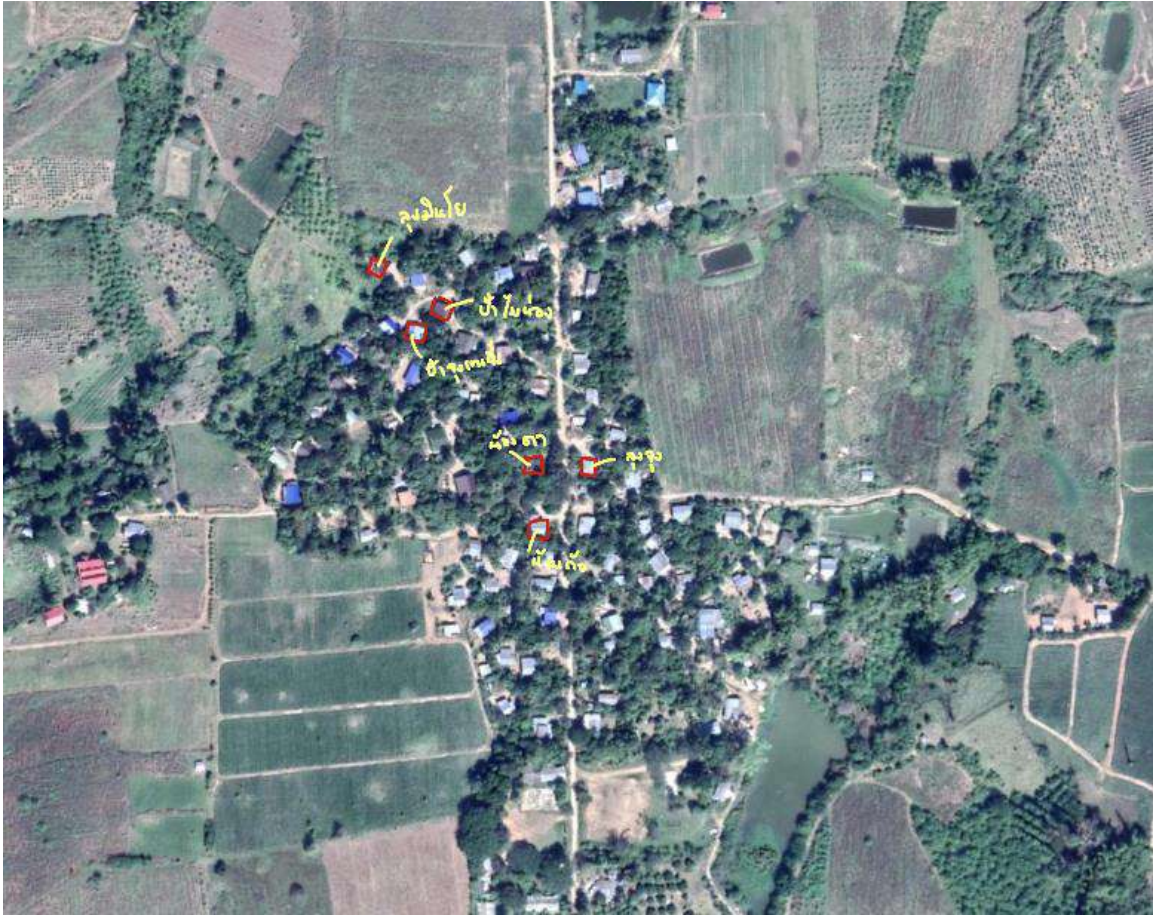
พิธีต่ออายุต้นไม้ไทร หรือเรียกในภาษากะเหรี่ยงว่า “ตุโคลว” แปลว่าการต่ออายุตนเอง พิธีดังกล่าวนิยมจัดขึ้นในช่วงเดือนห้า (ใกล้กับวันสงกรานต์) ชาวบ้านจะช่วยกันทำสะพานไม้ไผ่ (จำลอง) มีความกว้างราว 1 ฟุต เพื่อใช้พาดข้ามหลุมหรือร่องที่อยู่บริเวณใต้ต้นไม้ใหญ่ มีการปล่อยเต่า ตะกวด เพื่อเป็นการทำบุญต่อชะตาชีวิตของชาวกะเหรี่ยง โดยแต่ละบ้านจะเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ อาทิ บุหรี่ ยาเส้น หมากพลู เงิน (ธนบัตรหรือเหรียญก็ได้) และขนม (ที่มักซื้อมาจากตลาด)

พิธีเลี้ยงผี หรือ “เซวปกกักกู” คำว่า “เซว” หมายถึงการส่ง ส่วนคำว่า “ปกกักกู” หมายถึงตะกร้าสานจากไม้ไผ่ พิธีดังกล่าวนิยมจัดขึ้นในช่วงเดือนสิงหาคม โดยจัดขึ้นบริเวณลานกลางหมู่บ้าน ชาวบ้านจะนำเครื่องเซ่นไหว้ใส่ลงไปใต้อ่างน้ำใบใหญ่ ว่ากันว่า “บ้านไหนปลูกอะไรก็กินอะไรก็ใส่ลงไปให้หมด”

พิธีกินข้าวใหม่ โดยหลังจากที่ชาวกะเหรี่ยงเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ พวกเขาจะจัดพิธีกินข้าวใหม่ขึ้น เช้าวันงานมีญาติพี่น้องมาหลายคน รับประทานอาหารเข้าด้วยกัน บางคนทานข้าวเจ้า บางคนทานข้าวเหนียว ทานกันคนละคำสองคำพอเป็นพิธี ส่วนเมนูอาหารในพิธีประกอบด้วย แกงหอย น้ำพริก แกงเผือก สามารถใส่ได้ทั้ง กุ้ง ปู ปลาตัวเล็กๆ หรือหอย มีชื่อเรียกในภาษากะเหรี่ยงว่า “บรีอ คู้” แปลว่า แกงหอย ส่วนหัวมันที่เป็นส่วนประกอบ จะเป็นมันขาว มันดำก็ได้ นำมาต้มรวมกัน ใส่ตะไคร้ ข่า ใบโหระพา ใบแมงลัก ผักชีฝรั่ง จากนั้นปรุงรสด้วยเกลือ และผงชูรส เมนูที่ชาวกะเหรี่ยงแต่ละบ้านทำเพื่อเซ่นไหว้ก็มักจะเป็นเมนูที่ครอบครัวนั้นทำกินกันในครัวเรือน

ขนบธรรมเนียมประเพณีแบบนี้ชาวกะเหรี่ยงยึดถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย เพื่อเป็นการขอขมาลาโทษและทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับสัตว์ตัวเล็กตัวน้อยที่ถูกไฟครอกตายในช่วงที่ชาวกะเหรี่ยงเผาไร่ เพื่อเตรียมการเพาะปลูก พิธีดังกล่าวเหมือนเป็นการทำบุญให้กับหลายชีวิตที่ต้องสูญเสียไป นอกจากนี้ ชาวกะเหรี่ยงจะนำข้าวใหม่จำนวนหยิบมือมาวางไว้บนเครื่องมือทำมาหากิน เช่น มีด ขวาน รวมถึงสมัยใหม่ที่ชาวกะเหรี่ยงหันมาใช้รถไถแทน พวกเขาจะนำข้าวใหม่มาไหวรถไถด้วยเช่นกัน

3.3 บ้านคลองเสลา

ตำแหน่งบ้านผู้ให้ข้อมูลบ้านคลองเสลา ต.แก่นมะกรูด อ.บ้านไร่ จ.อุทัยธานี (22/7/63)

บ้านของนายเม้งโย กริ่งไกร (มัคนายก)

บ้านของนางเมื่อง เบิ่ง (นักร้อง)

ชาวกะเหรี่ยงอาวโสหลายคนเกิดและเติบโตที่บ้านกริ่งไกร ซึ่งในอดีตเคยเป็นชุมชนกะเหรี่ยงโปขนาดใหญ่ ที่อาศัยตั้งถิ่นฐานอยู่กลางป่าลึกบริเวณรอยต่อระหว่างจังหวัดอุทัยธานีและจังหวัดกาญจนบุรี ในสมัยนั้น บ้านกริ่งไกรน่าจะมีบ้านเรือนอยู่ราว 20-30 หลังคาเรือน ชาวกะเหรี่ยงปลูกข้าวไร่ พริก ฝ้าย ละหุ่ง เป็นต้น

ว่ากันว่ามีหมู่บ้านกะเหรี่ยงหลายแห่งตั้งกระจายอยู่ตลอดแนวลำห้วยขาแข้ง ในสมัยก่อน ชาวกะเหรี่ยงบ้านไร่หลายครอบครัวยังคงเดินทางไปมาหาสู่กับพี่น้องกะเหรี่ยงห้วยขาแข้ง (บ้านกริ่งไกรและหมู่บ้านกะเหรี่ยงใกล้เคียง) มาโดยตลอด แม้จะต้องใช้เวลาเดินทางไม่น้อยกว่า 1 วันก็ตาม นอกจากการเดินทางไปมาหาสู่กันแล้ว ชาวกะเหรี่ยงยังใช้การล่องแพไม้ไผ่ เพื่อนำผลผลิตทางการเกษตร เขาและหนังสัตว์ ไม้รวก ฯลฯ ออกไปซื้อขายกับหมู่บ้านกะเหรี่ยงที่ตั้งอยู่ริมลำห้วยขาแข้ง บ้างก็ล่องแพไปไกลถึงแม่น้ำแควใหญ่ หรือแม่น้ำศรีสวัสดิ์นั่นเอง

ชาวกะเหรี่ยงอาวุโสเล่าให้ฟังว่า วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในป่าในสมัยนั้นค่อนข้างลำบากเรื่องการกินอยู่ แต่ไม่ค่อยมีโรคภัยไข้เจ็บ ผู้คนอายุยืนถึง 70-80 ปี บ้านกริ่งไกรในสมัยนั้นมีวัดประจำหมู่บ้าน มีพระสงฆ์ชาวกะเหรี่ยงจำพรรษาอยู่

ส่วนการทำมาหากิน ชาวกะเหรี่ยงนิยมไปหาปลาในลำห้วยขาแข้ง อุปกรณ์ที่ใช้ ได้แก่ แหและเบ็ดปลาที่จับได้มักจะเป็นจำพวกปลาชิว (กะกะลิ) ปลาตะเพียน (ยาโตลา) ปลาช่อน (ยาดง) เป็นต้น ส่วนเครื่องมือในการทำมาหากินมีเพียงมีดอีโต้ 1-2 เล่ม แต่ละบ้านใช้กันจนใบมีดสึกไปเกือบหมด กว่าจะได้เปลี่ยนเล่มใหม่ เด็กแต่ละคนมีเสื้อผ้าแค่ชุดเดียว ส่วนในช่วงกลางคืนอากาศหนาวเย็น ทุกคนในบ้านต้องมานอนรวมกัน เนื่องจากมีผ้าห่มผืนเดียว แต่หากหนาวมาก พ่อแม่จะลุกขึ้นมาก่อไฟเพื่อบรรเทาความหนาวเย็น

ชาวกะเหรี่ยงปลูกข้าวไร่ พริก มะเขือพวง กล้วยน้ำว่า ภายในไร่ของตนเอง โดยหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวไร่ก็จะได้ข้าวประมาณ 2 เกวียน ซึ่งพอกินพอใช้ในครอบครัว หากเหลือก็จะแบ่งปันให้กับญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านที่ในปีนั้นผลผลิตข้าวอาจได้ไม่เพียงพอสำหรับการบริโภคในครัวเรือน ว่ากันว่าในสมัยก่อนราคาซื้อขายข้าวเปลือกในหมู่บ้านตกอยู่ที่ถังละ 15 บาทเท่านั้นเอง

ในสมัยก่อน ชาวกะเหรี่ยงยังคงทำไร่หมุนเวียน แต่หยุดทำไปเมื่อกว่า 10 ปีที่ผ่านมา ทุกวันนี้ที่ดินทำกินหลายแปลงปลูกพืชไม่ค้อยงามเหมือนแต่ก่อน เนื่องจากสภาพดินเริ่มไม่อุดมสมบูรณ์ และมีศัตรูพืช เช่น เพลี้ยหลายครอบครัวเริ่มหันมาใช้ปุ๋ยเคมีกันมากขึ้น ต่างจากในอดีตที่พอเผาไร่เพื่อเตรียมปลูกข้าว พวกหญ้าและกอไม้ที่ถูกไฟเผาก็กลายเป็นปุ๋ย ปลูกเผือกปลูกมันสำหรับหลังไถกินตลอดทั้งปี ในสมัยนั้นชาวกะเหรี่ยงแทบไม่ต้องซื้อของกินมากเหมือนในสมัยนี้ ส่วนศัตรูพืชจะมีแค่กิ้งก่ากินข้าวในไร่ หรืออาจมีสัตว์พวกแก้ง กวาง หรือหมีแอบเข้ามากินข้าวโพด หัวมันเทศ เป็นครั้งคราว

ในอดีตชาวกะเหรี่ยงล่าสัตว์โดยใช้ปืนแก๊ป เนื่องจากปืนลูกซองมีราคาแพง หาซื้อลำบาก โดยเฉพาะหมู่บ้านที่ตั้งอยู่กลางดงลึกมักจะมีเพียงปืนแก๊ปเพียงกระบอกสองกระบอกเท่านั้น ทั้งนี้การยิงปืนแก๊ปต้องใช้ความชำนาญเป็นอย่างมาก เพราะหากใช้ปืนแก๊ปยิงในขณะที่ดินปืนมีความชื้นหรือเปียกชื้น ซึ่งมักเป็นสาเหตุให้ปืนยิงไม่ออกนั่นเอง ว่ากันว่าในแต่ละปีชาวกะเหรี่ยงจะล่ากวางได้เพียง 1-2 ตัวเท่านั้น

นอกจากนั้นชาวกะเหรี่ยงทำงานรับจ้างตัดไม้รวก หรือไม้ไผ่ขนาดเล็ก มีความยาวประมาณ 4 ศอก หรือเท่ากับ 2 เมตร โดยจะเลือกตัดเฉพาะไม้ไผ่ที่ลำต้นตรง ไม่คดงอ ทราบจากคนว่าจ้างว่าถ้าแก้งในเมืองจะนำไปทำเป็นก้านธูป ซึ่งการตัดในแต่ละครั้งจะต้องตัดไม้รวกประมาณ 1,000 ลำ โดยเมื่อตัดเสร็จ จะใช้ควายลากออกมา

จากป่า โดยถ้าแก่จะเข้ามารับถึงในหมู่บ้าน จากนั้นจะขนขึ้นแพไม้ไผ่ล่องไปตามลำห้วยเพื่อออกสู่อ่างน้ำใหญ่ ว่ากันว่าหากตัดไม้ไผ่ครบตามจำนวน ซึ่งต้องใช้เวลาดัดไม้รวกนานเป็นเดือนๆ ชาวกะเหรี่ยงจะสามารถนำเงินไปแลกกับปืนลูกซองได้ 1 กระบอก แต่ในยุคนั้น กระสุนปืนลูกซองมีราคาแพงมาก ราคาลูกซอง 5 บาท ที่สำคัญยังหาซื้อได้ยาก จึงไม่ค่อยเป็นที่นิยมของชาวกะเหรี่ยงมากนัก ต่างจากปืนแก๊ปที่มีราคาถูกกว่ามาก รวมถึงลูกกระสุนปืนก็หาได้ง่ายกว่า

ประเพณีที่สำคัญในรอบปีของชาวกะเหรี่ยงบ้านคลองเสลา

(1) ประเพณีกินน้ำร้อน/ประเพณีผูกด้ายเหลือง

ชาวกะเหรี่ยงนับถือบรรพบุรุษฝ่ายแม่ แม่จะเป็นเจ้าของบ้านและเป็นใหญ่ในบ้าน ดังนั้นหากฝ่ายชายนับถือประเพณีกินน้ำร้อน หากแต่งงานกับฝ่ายหญิงที่นับถือประเพณีผูกด้ายเหลือง ฝ่ายชายจะต้องเปลี่ยนมานับถือประเพณีผูกด้ายเหลืองเหมือนฝ่ายหญิง ส่วนลูกทุกคนก็ต้องนับถือประเพณีผูกด้ายเหลืองด้วยเช่นกัน ในขณะที่ขนบธรรมเนียมประเพณีของฝ่ายชายก่อนแต่งงาน (เช่น นับถือประเพณีกินน้ำร้อน) ก็ไม่สามารถเข้าร่วมได้ แต่ในช่วงวันสงกรานต์ ฝ่ายชายสามารถมาทำพิธีล้างเท้าพ่อแม่ได้เหมือนปกติ รวมถึงยังสามารถพา ภรรยาและลูก (แม้จะนับถือประเพณีต่างกัน) มาล้างเท้าให้กับปู่ย่าได้ เพราะถือเป็นการตอบแทนคุณพ่อแม่

(2) ประเพณีกินข้าวใหม่

ชาวกะเหรี่ยงพึ่งพาอาศัยพระแม่ธรณีในการปลูกข้าว ไร่ไร่นา ลุกหลานได้เก็บหาพืชผักในไร่มารับประทานตลอดทั้งปี ซึ่งภายหลังการเก็บเกี่ยว ชาวกะเหรี่ยงจะทำพิธีเชิญพระแม่ธรณีมากินข้าวใหม่ที่เพิ่งเก็บเกี่ยว เพื่อขอให้ครอบครัวอยู่ดีมีสุข พร้อมกันนั้นจะได้บนบานขอให้เจ้าที่เจ้าทางปกปักรักษาคุ้มครองให้ครอบครัวร่มเย็นอยู่รอดปลอดภัย

(3) การปลูกบ้านใหม่

ชาวกะเหรี่ยงมีความเชื่อกันว่า “ไม่ปลูกบ้านในเดือนห้า เพราะแม่กระทั่งนกยังไม่ทำรังในเดือนห้า” ดังนั้นการจะปลูกบ้านใหม่จะต้องดูวันเดือนปี เพื่อเป็นสิริมงคล โดยมักจะขอให้เจ้าวัดหรือผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนช่วยดูวันมงคลให้ โดยอ้างอิงจากหนังสือตำราดูวันมงคล

สภาพบ้านไม้แบบดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงแก่นมะกรูด

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายของชาวกะเหรี่ยง

ชุมชนบ้านคลองเสลากับการท่องเที่ยว

ลำดับ	สถานที่ท่องเที่ยว/จุดสนใจ	กิจกรรม
1	ตลาดกะเหรี่ยง	ชาวบ้านสามารถนำผลผลิตทางการเกษตรมาวางขาย อาทิ ผักปลอดสารพิษ แต่ต้องจ่ายเงินค่าแผงขายของ
2	หมู่บ้านคลองเสลา	ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวขับรถเข้ามาชมหมู่บ้าน บางคนลงมาถ่ายภาพ และพูดคุยกับชาวบ้าน
3	โฮมสเตย์กะเหรี่ยงจุง	บริการที่พักและอาหารพื้นบ้านแบบชาวกะเหรี่ยง มีบริการ พาเดินป่า โดยมัคคุเทศก์ชาวกะเหรี่ยง
4	โรงเรียนบ้านคลองเสลา	จิตอาสา/หน่วยงานรัฐและเอกชนนิยมนำสิ่งของมาบริจาค อาทิ เสื้อผ้า อุปกรณ์กีฬา ขนม เลี้ยงอาหารกลางวัน นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมสร้างห้องน้ำหรือซ่อมแซม/ทาสีห้องเรียน ห้องสมุด
5	สำนักสงฆ์บ้านคลองเสลา	ประเพณีการทอดกฐิน ซึ่งจะจัดขึ้นภายหลังวันออกพรรษาทุกปี
6	เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ/รอยพระบาท	เที่ยวชมรอยพระบาท ชมพันธุ์ไม้ในป่า ที่ผ่านมา ลูกชายลุงมิงโยเคยพานักท่องเที่ยวไปเดินป่า โดยได้รับค่าจ้างครั้งละ 100-500 บาท ใช้เวลาเดินประมาณ 3 ชั่วโมง (ผู้ใหญ่บ้าน/คนรู้จักแนะนำ)

จากการสัมภาษณ์ชาวกะเหรี่ยงบ้านคลองเสลาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในตำบลแก่นมะกรูด พบว่าในช่วงเทศกาลท่องเที่ยวที่จะเปิดในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะมาเที่ยวที่ตลาดกะเหรี่ยงและนิยมมาถ่ายรูปกับแปลงปลูกดอกไม้เมืองหนาว ชาวบ้านคลองเสลาที่มีโอกาสนำสินค้าไปวางขาย อาทิเช่น พริก พักทอง ผักปลอดสารพิษ ในขณะที่บางคนก็ไปขายกล้วยเดี่ยวและอาหารตามสั่ง ซึ่งจะขายดีมากในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยว เนื่องจากในแต่ละมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาที่ตลาดกะเหรี่ยงเป็นจำนวนมาก บางวันรถติดยาวหลายสิบกิโลเมตร ว่ากันว่ารถติดยาวไปถึงอำเภอบ้านไร่เลยทีเดียว

ชาวกะเหรี่ยงยังคงสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านเกี่ยวกับยาสมุนไพร ซึ่งยังสามารถหาเก็บมาจากในป่า

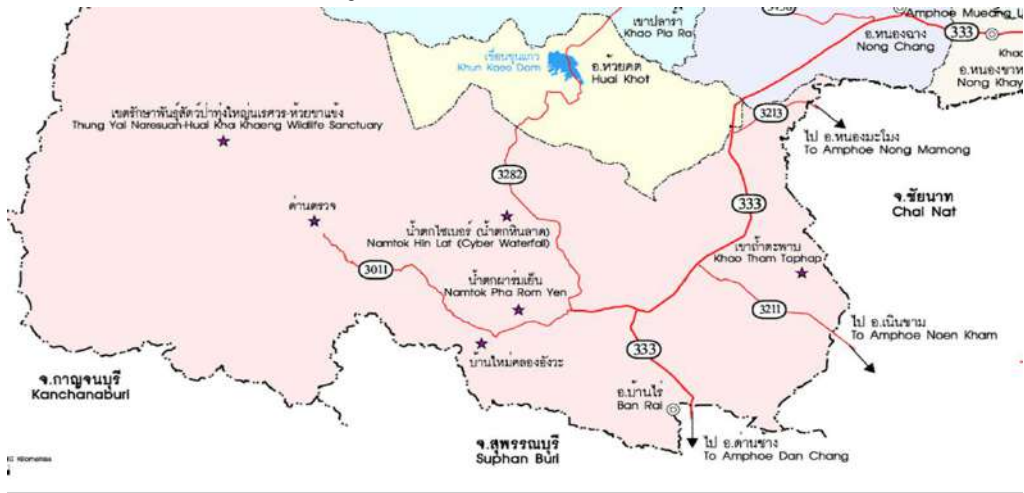
นอกจากนั้น พบว่าชาวกะเหรี่ยงอาวุโสยังมีความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับพืชสมุนไพรรักษาโรค โดยเรียนรู้มาจากปู่ย่าตายาย รวมถึงตำรายาโบราณจากหนังสือโบราณที่ได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ แต่ปัจจุบันตำราเหล่านั้นผู้ฟังไปหมดแล้ว ที่ผ่านมากเคยพาลูกหลานไปเรียนรู้เรื่องสมุนไพรในป่า

สภาพบ้านเรือนของชาวกะเหรี่ยงบ้านคลองเสลา ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

บทที่ 4 การพัฒนาการท่องเที่ยวตำบลแก่งมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

4.1 การวิเคราะห์การท่องเที่ยวแก่งมะกรูด

แผนที่แสดงสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดอุทัยธานี (ก่อนปี พ.ศ.2557)

4.1.1. การท่องเที่ยวอุทัยธานี/แก่งมะกรูด

แต่เดิมอุทัยธานีเป็นจังหวัดที่แทบจะไม่มีคนรู้จัก นอกจากอุทัยธานีจะมีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์แล้ว ยังมีภูมิอากาศแบบ “เชียงใหม่” โดยมีระยะทางไม่ไกลจากกรุงเทพฯ มากนัก พัฒนาการของการท่องเที่ยวอุทัยธานี เริ่มจากการที่ภาคเอกชนนำเรื่องที่พัก การท่องเที่ยวธรรมชาติ มาเป็นสิ่งดึงดูดผู้มาเยือน ซึ่งในช่วงแรกก็เป็นการเช่ารถเป็นส่วนใหญ่

หากสืบสาวความเป็นมาของการท่องเที่ยวในตำบลแก่งมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี พบว่าเมื่อมองย้อนกลับไปในปี พ.ศ.2557 เราเพิ่งจะเห็นการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวแก่งมะกรูด ทั้งนี้ ก่อนหน้านั้นหาก

เราดูแผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดอุทัยธานีจะพบว่าแทบไม่มีข้อมูลสถานที่ท่องเที่ยวแก่นมะกรูดเลย มีเพียงการระบุตำแหน่งอำเภอบ้านไร่เท่านั้น

ในปี พ.ศ. 2557-2559 เริ่มมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวแก่นมะกรูดอย่างจริงจัง มีแผนที่แสดงสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ พร้อมรายละเอียด ซึ่งนับเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ต่อมาในปี พ.ศ.2560 แผนที่ท่องเที่ยวแก่นมะกรูดมีรายละเอียดเพิ่มมากขึ้น มีการระบุสถานที่ท่องเที่ยว ที่พัก ลานกางเต็นท์ ร้านอาหาร รวมถึงข้อมูลหน่วยงานที่สามารถติดต่อสอบถามเรื่องการท่องเที่ยว

4.1.2 แก่นมะกรูดเริ่มปรากฏในแผนที่การท่องเที่ยว

ในปี พ.ศ.2561 พื้นที่แก่นมะกรูด มีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนลงไปให้ความช่วยเหลือเป็นจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องงบประมาณและทรัพยากรต่างๆ ส่งผลให้ในปี พ.ศ.2562 เราจะเห็นได้ว่ามีแผนที่ท่องเที่ยวแก่นมะกรูดแบบละเอียด แสดงจุดท่องเที่ยวจำนวน 17 แห่ง โดยในปี พ.ศ.2561 มีจำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวแก่นมะกรูด ประมาณ 42,000 คน¹ ในขณะที่ในปี พ.ศ.2562 มีจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวแก่นมะกรูด ประมาณ 36,000 คน

พัฒนาการของแผนที่ท่องเที่ยวในตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

คณะวิจัยได้ลงภาคสนามเพื่อสำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูล เพื่อให้เข้าใจถึงสภาพรวมสถานการณ์การท่องเที่ยวในตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี โดยเป็นการลงพื้นที่สำรวจชุมชนบ้านไร่ ตลาดชาวไร่ ต้นไม้ยักษ์บ้านสะน้า แหล่งผ้าทอผาทังและนาตาโป วัดถ้ำเขาวงและวัดผาทัง ชุมชนกะเหรี่ยงแก่นมะกรูด

¹ เป็นการเก็บข้อมูลในช่วง 10 วัน คือระหว่างปลายเดือนธันวาคมถึงต้นเดือนมกราคม เท่านั้น เพื่อเก็บเป็นข้อมูลสถิตินักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวแก่นมะกรูดในแต่ละปี ซึ่งในความเป็นจริงจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวแก่นมะกรูดมีจำนวนมากกว่านี้

ไร่โจนนานา ซึ่งเป็นแหล่งปลูกสตอร์เบอร์รี่ สวนผัก และมีที่พักโฮมสเตย์ เดินสำรวจจุกข...มรดกต้นพระเจ้า
ห้าพระองค์ที่เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และทำพิธีกรรมของชาวกะเหรี่ยง รวมถึงสำรวจตลาดตลาดกะเหรี่ยง
ทั้งนี้คณะวิจัยได้สรุปข้อค้นพบจากการวิเคราะห์การท่องเที่ยวแก่นมะกรูด มีดังต่อไปนี้

- 1) การท่องเที่ยวที่ผ่านมาเน้นจุดสนใจ/สถานที่ท่องเที่ยวที่บ้านไร่ โดยแก่นมะกรูดเป็นเพียงจุดแวะจุดหนึ่ง
ไม่ได้เป็นพื้นที่หลัก การส่งเสริมสถานที่ท่องเที่ยวส่วนมากจะเน้นในส่วนที่บ้านไร่ก่อน เช่น ต้นไม้ยักษ์
(บ้านสะน้า) วัดถ้ำเขาวง จากนั้นจึงค่อยแวะขึ้นไปเที่ยวแก่นมะกรูด

(ซ้าย) ตัวอย่างหน้าเพจเฟซบุ๊ก “แก่นมะกรูด บ้านไร่ อุทัยธานี แหล่งท่องเที่ยว” และ (ขวา) หน้าเพจเฟซบุ๊ก ปิดทองหลังพระแก่นมะกรูด เชิญชวนให้มาเที่ยวเทศกาลสตอร์เบอร์รี่ที่แก่นมะกรูด

- 1) จุดดึงดูดหลักของแก่นมะกรูด คือ สภาพธรรมชาติที่สวยงาม สภาพอากาศที่หนาวเย็นในช่วงปลายปี
ทั้งๆ ที่อยู่ในภาคกลางของประเทศไทย และระยะทางไม่ห่างจากกรุงเทพฯ มากนัก สิ่งที่ดึงดูดคือดอกไม้
เมืองหนาวและพืชเมืองหนาว เช่น สตอร์เบอร์รี่
- 2) นักท่องเที่ยวมีจำนวนมากเฉพาะในเดือนพฤศจิกายน-มกราคมเท่านั้น ส่วนในช่วงเดือนอื่นๆ ของปี
ไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวแก่นมะกรูดมากนัก กิจกรรมท่องเที่ยวและการค้าขายจึง
เน้นช่วงเวลานี้ ในขณะที่ช่วงอื่นๆ ของปีนั้นแก่นมะกรูดค่อนข้างเงียบเหงา โฮมสเตย์ ร้านอาหาร
ส่วนหนึ่งปิดตัวลง

บรรยากาศงาน “ตลาดวิถีชนเผ่ากะเหรี่ยงโป” จัดขึ้น ณ ศูนย์พัฒนาราชภูรพื้นที่สูง จ.อุทัยธานี

- 3) นักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นๆ ในช่วงอื่นของปีมีกลุ่มจักรยานยนต์คันใหญ่ (big bike) กลุ่มรถผจญภัยทางวิบาก (off-road) ซึ่งส่วนหนึ่งมักจะเข้าไปบริจาคสิ่งของหรือร่วมทำกิจกรรมที่โรงเรียน

<https://www.ny19.com/s/prg/2994447>

<https://www.spu.ac.th/activities/9025>

- 4) ผลผลิตทางการเกษตรที่ขาย ส่วนใหญ่นิยมขายเป็นของสด ยังไม่ได้แปรรูปมากนัก เน้นขายความสดใหม่ จากแหล่งปลูกและมีชาวบ้านเป็นผู้ขายเอง ส่วนของที่ระลึกสำหรับขายนักท่องเที่ยวยังมีจำกัด และยังไม่หลากหลาย

ชาวกะเหรี่ยงนำผักผักผลไม้สดจากไร่มาวางขาย

ตัวอย่างผลิตภัณฑ์สบู่ แชมพู จากพืชผักสมุนไพร

4.1.3 วัฒนธรรมกะเหรี่ยงเป็นเพียงพื้นหลัง (background) ของการท่องเที่ยว หรือเป็นสาระหลักในการท่องเที่ยวได้

ตำบลแก่นมะกรูดมีชาวกะเหรี่ยงไปอยู่อาศัยอยู่มากกว่าร้อยละ 80 แต่วัฒนธรรมชาวกะเหรี่ยงแทบจะไม่ปรากฏเลยเวลาพูดถึงแก่นมะกรูด หรือถ้าปรากฏก็เป็นเพียงฉากหลัง (background) ของการท่องเที่ยว อาทิเช่น การแต่งกายด้วยชุดกะเหรี่ยง หรือใส่ผ้าถุงลายกะเหรี่ยงแล้วถ่ายภาพตามจุดเช็คอิน การท่องเที่ยวแก่นมะกรูด น่าจะทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงแก่นมะกรูดบ้าง

ทำอย่างไร “วัฒนธรรม” จึงจะเป็นสาระหลักของการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวที่สร้างสรรค์บนฐานวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์จะเป็นอย่างไร? ชุมชนที่มีวัฒนธรรมสอดคล้องและพึงพาธรรมชาติ อาจจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบอนุรักษ์ธรรมชาติ (eco-tourism) ได้ แต่การท่องเที่ยวธรรมชาติล้วนๆ จะไม่ได้แต่ได้เรียนรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของชื่อ เกี่ยวกับชุมชนข้างเคียง และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับแหล่งธรรมชาตินั้นๆ รวมทั้งความคิดความเชื่อและแนวปฏิบัติที่ทำให้เกิดการดูแลรักษา “อย่างยั่งยืน” จนกระทั่งคนภายนอกมีโอกาสเข้ามาชื่นชมได้

ความสร้างสรรค์อีกประการคือการให้คนในชุมชนมีโอกาสบอกเล่าเรื่องราว ประสบการณ์และความสำคัญของแหล่งธรรมชาติจากมุมมองของตนเอง เป็นมีคุณค่าก็ในการนำเที่ยว รวมทั้งการสร้างสรรค์กิจกรรมบางอย่างเพื่อให้คนที่มาเยี่ยมเยียนได้เข้าถึงและเข้าใจวิถีชุมชนมากขึ้น

(ซ้าย) ภาพนักท่องเที่ยวแต่งกายด้วยชุดกะเหรี่ยงยืนถ่ายภาพกับแปลงดอกไม้เมืองหนาว (ภาพจากเพจเฟซบุ๊ก **แก่นมะกรูด บ้านไร่ อุทัยธานี แหล่งท่องเที่ยว**) และ (ขวา) ภาพแปลงสตอร์วเบอร์รี่ในตำบลแก่นมะกรูด อำเภอ บ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี กลายเป็นจุดไฮไลท์ของการท่องเที่ยว

จากการลงสำรวจพื้นที่ที่แก่นมะกรูด คณะวิจัยพบว่าวิถีวัฒนธรรมกะเหรี่ยงเริ่มหายนคลาไคลลง ดังนั้นการทำงานของคณะวิจัยในช่วงที่ผ่านมา คือ การสำรวจพื้นที่ การหมายจุดต่างๆ บนพื้นที่ การสอบถามแผนที่ที่มีอยู่ การสัมภาษณ์บุคคล รวมถึงการทดลองและประเมินกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวได้

(ซ้าย) คณะวิจัยเก็บข้อมูลกับชาวกะเหรี่ยงบ้านคลองเสลา (ขวา) ชาวกะเหรี่ยงนำผลผลิตจากไร่ลงมาขายในตลาด

4.2 การพัฒนาจุดสนใจและเส้นทางเรียนรู้วัฒนธรรมชาวกะเหรี่ยง

“เรียนรู้ว่าชาวกะเหรี่ยงหาอาหารอะไรบ้างในลำห้วย ในป่า ซึ่งชุมชนที่เมฆาลัยเราก็คงทำในทำนองเดียวกัน”

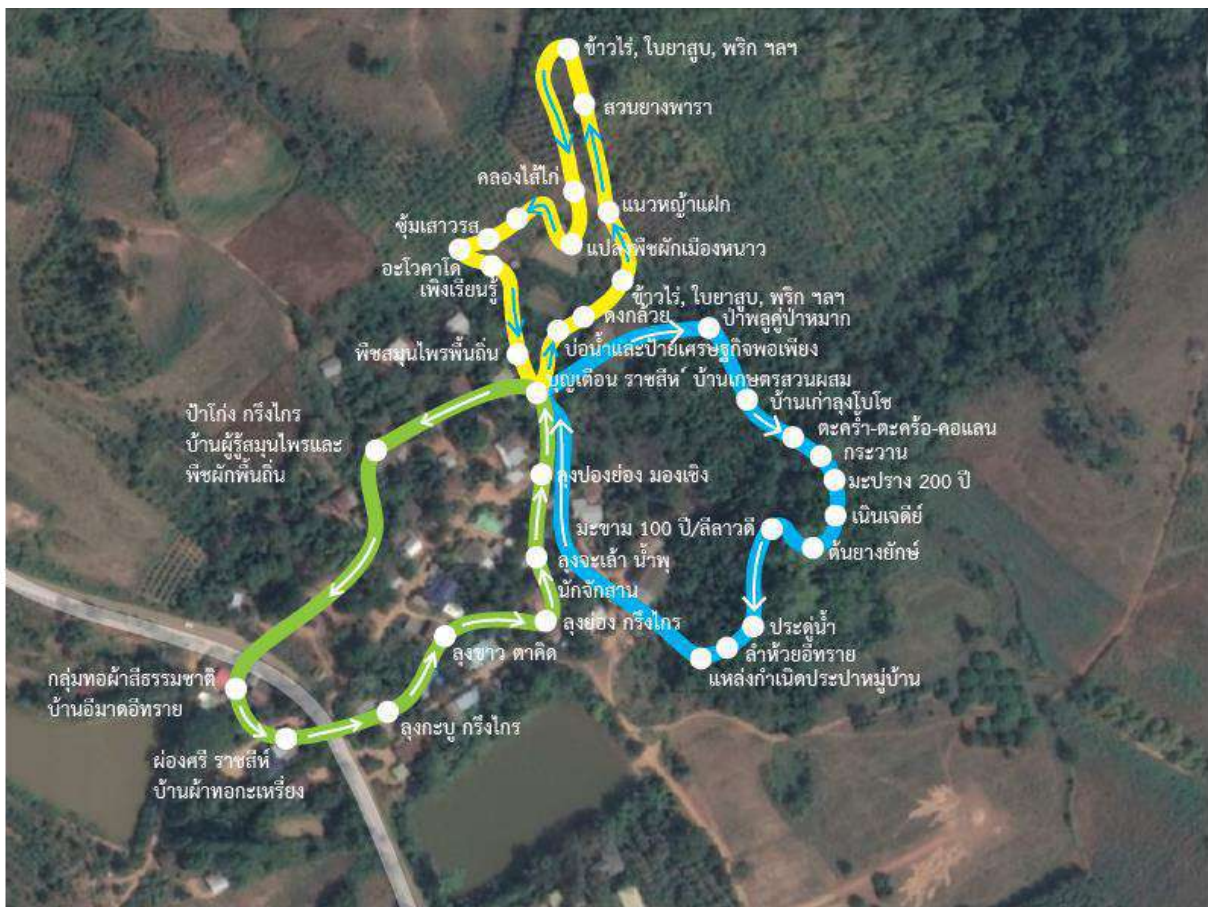
ที่ผ่านมา คณะวิจัยลงพื้นที่แก่นมะกรูดเพื่อเก็บข้อมูลจุดสนใจและทำแผนที่เส้นทางร้อยเรียงจุดสนใจใน 3 จุดหลัก เริ่มตั้งแต่ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 3011 (บ้านไร่-บ้านไต้) เส้นทางนี้มีจุดสนใจ 3 จุดหลักที่คณะวิจัยพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยว คือ 1) เส้นทางเดินเที่ยวป่า “มอตาจ่อย” 2) เส้นทางหมู่บ้านอีมาดอีทราย และ 3) เส้นทางบ้านคลองเสลา โดยแต่ละจุดหลักก็จะมีจุดสนใจย่อย มีรายละเอียดดังนี้

จุดสนใจ/เส้นทางหลัก	จุดสนใจย่อย	วัฒนธรรมการอนุรักษ์
1. หมู่บ้านอิมาดอิทราย	1. หมู่บ้าน	บ้านเก่า/ผู้อาวุโส
	2. ป่าหมากเก่า	ประวัติการเลือกที่ตั้งถิ่นฐาน
	3. สวนผสม	เกษตรปลอดภัยแบบใหม่
2. ป่ามอดจ่อย	1. ป่า/บริเวณพิธีกรรม	ป่า/ความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติ
	2. ลำธาร	ความหลากหลายของพืช/สัตว์
3. บ้านคลองเสลา	1. หมู่บ้าน	วัฒนธรรมพึ่งตนเอง
	2. ป่าชุมชน	ป่า/สมุนไพร/ครีธาทางศาสนา
	3. สวนโฮมสเตย์	การปรับตัวในวิถีใหม่

ตารางแสดงจุดสนใจหลักและจุดย่อยในเส้นทางร้อยเรียงจุดสนใจใน 3 จุดหลัก (แก่นมะกรูด)

4.2.1 โปรแกรมการท่องเที่ยว 1: หมู่บ้านกะเหรี่ยงและวิถีการปรับตัวของกะเหรี่ยงรุ่นใหม่ในสวนผสมบ้านอิทราย

ตัวอย่างเส้นทางหมู่บ้านกะเหรี่ยงและวิถีการปรับตัวของกะเหรี่ยงรุ่นใหม่ในสวนผสม

คณะวิจัยวางแผนออกแบบการท่องเที่ยวเพื่อให้เหมาะสมกับความสนใจของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม มีการพัฒนาให้จุดท่องเที่ยวมีป้ายให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ในกรณีที่นักท่องเที่ยวอยากจะทำเที่ยวเอง แต่ในขณะเดียวกัน ก็จะมีการฝึกอบรม “มัคคุเทศก์/ยุวมัคคุเทศก์ท้องถิ่น” คอยทำหน้าที่นำเล่าเรื่องที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนผ่านมุมมองของ “คนใน” ไม่ว่าจะเป็นประวัติชุมชน สถานที่ท่องเที่ยว จุดสนใจ บ้านผู้รู้ ในชุมชน เป็นต้น

เส้นทางหมู่บ้านอิมาดอิทรายสามารถแบ่งออกเป็น 3 เส้นทางย่อย ดังต่อไปนี้

1) เส้นทางหมู่บ้าน (เส้นทางสีเขียว) นำชมหมู่บ้านอิมาดอิทราย แวะดูบ้านเก่าแบบกะเหรี่ยง พูดคุยกับผู้อาวุโส ฟังเรื่องเล่าเกี่ยวกับประวัติชุมชน **เส้นทางเดินในหมู่บ้าน** มีจุดสนใจ จำนวน 5 จุดดังนี้

จุดที่ 1 บ้านลุงกะบุง ปราชญ์ชาวกะเหรี่ยง

จุดที่ 2 บ้านนักจักสาน

จุดที่ 3 บ้านผ้าทอกะเหรี่ยงดั้งเดิม

จุดที่ 4 บ้านเกษตรอินทรีย์วิถีพอเพียง บุญเดือน-ลม ราชสีห์

จุดที่ 5 บ้านผู้รู้สมุนไพร และพืชผักพื้นถิ่น -ป่าโกง-ลุงสยะ กรังไกร

2) เส้นทางป่าหมากเก่า (เส้นทางสีฟ้า) นำชมป่าหมากโบราณ สวนกระวาน ต้นมะพร้าว 200 ปี เนินเจดีย์ ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่เป็นพื้นที่ตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมริมลำห้วย **เส้นทางเดินป่าหมาก** มีจุดสนใจ จำนวน 13 จุด ดังนี้

จุดที่ 1 พืชสมุนไพรข้างครัว

จุดที่ 2 ป่าปลูคูป่าหมาก

จุดที่ 3 บ้านเก่าลุงโบโซ

จุดที่ 4 ตะคร้า-ตะคร้อ-คอแลน

จุดที่ 5 กระวาน เครื่องเทศดอกติดดินหอมไกลไปทั่วโลก

จุดที่ 6 พืชเป็นยาและอาหาร

จุดที่ 7 ต้นไม้ยักษ์ 100 ปี

จุดที่ 8 ทอผ้ากลางสวนป่าหมาก

จุดที่ 9 ครัวชั่วคราวที่สวนป่าหมาก

จุดที่ 10 เนินเจดีย์

จุดที่ 11 ต้นยางยักษ์

จุดที่ 12 ลมหายใจของลำห้วยอิทราย

จุดที่ 13 แหล่งกำเนิดประปาหมู่บ้าน

3) สวนผสม (เส้นทางสีเหลือง) นำชมสวนผสมที่เป็นของชาวกะเหรี่ยงรุ่นใหม่ที่หันมาปลูกผักแบบผสมผสาน โดยใช้แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่และใช้รูปแบบ “โคก-หนอง-นา” มีการปลูกหญ้าแฝก ปลูกข้าวไร่ เป็นเกษตรปลอดภัยแบบใหม่ที่ดำเนินการโดยคนรุ่นใหม่ เส้นทางเดินในสวนผสมบ้านบุญเดือน-ลม ราชสีห์ มีจุดสนใจ จำนวน 10 จุดดังนี้

ภาพบรรยากาศของแปลงปลูกผักเมืองหนาวภายในสวนเกษตรผสมผสานของชาวกะเหรี่ยงแก่นมะกรูด

- จุดที่ 1 บ่อน้ำและความพอเพียง
- จุดที่ 2 ดงกล้วย
- จุดที่ 3 แปลงพืชผักเมืองหนาว
- จุดที่ 4 หญ้าแฝก
- จุดที่ 5 ชุ่มเสาวรศ
- จุดที่ 6 อะโวคาโด
- จุดที่ 7 คลองไส้ไก่
- จุดที่ 8 ข้าวไร่ ไบยาสูบ พริก และอื่นๆ อีกมากมาย
- จุดที่ 9 โคก หนอง นา โมเดล และปลูกป่าสร้างรายได้
- จุดที่ 10 พืชสมุนไพรพื้นถิ่น

ทั้งนี้โปรแกรมการท่องเที่ยวในหมู่บ้านอิมาดอิทราย นักท่องเที่ยวสามารถเลือกท่องเที่ยวใน 3 เส้นทาง หรือจะเลือกเพียงเส้นทางเดียว แต่เน้นเฉพาะจุดสนใจหลักก็ได้

4.2.2 โปรแกรมการท่องเที่ยว 2: ผืนป่ามอตาจ่อย/ห้วยกระสุน รุกขมรดกต้นพระเจ้าห้าพระองค์ และพื้นที่จิตวิญญาณชาวกะเหรี่ยง

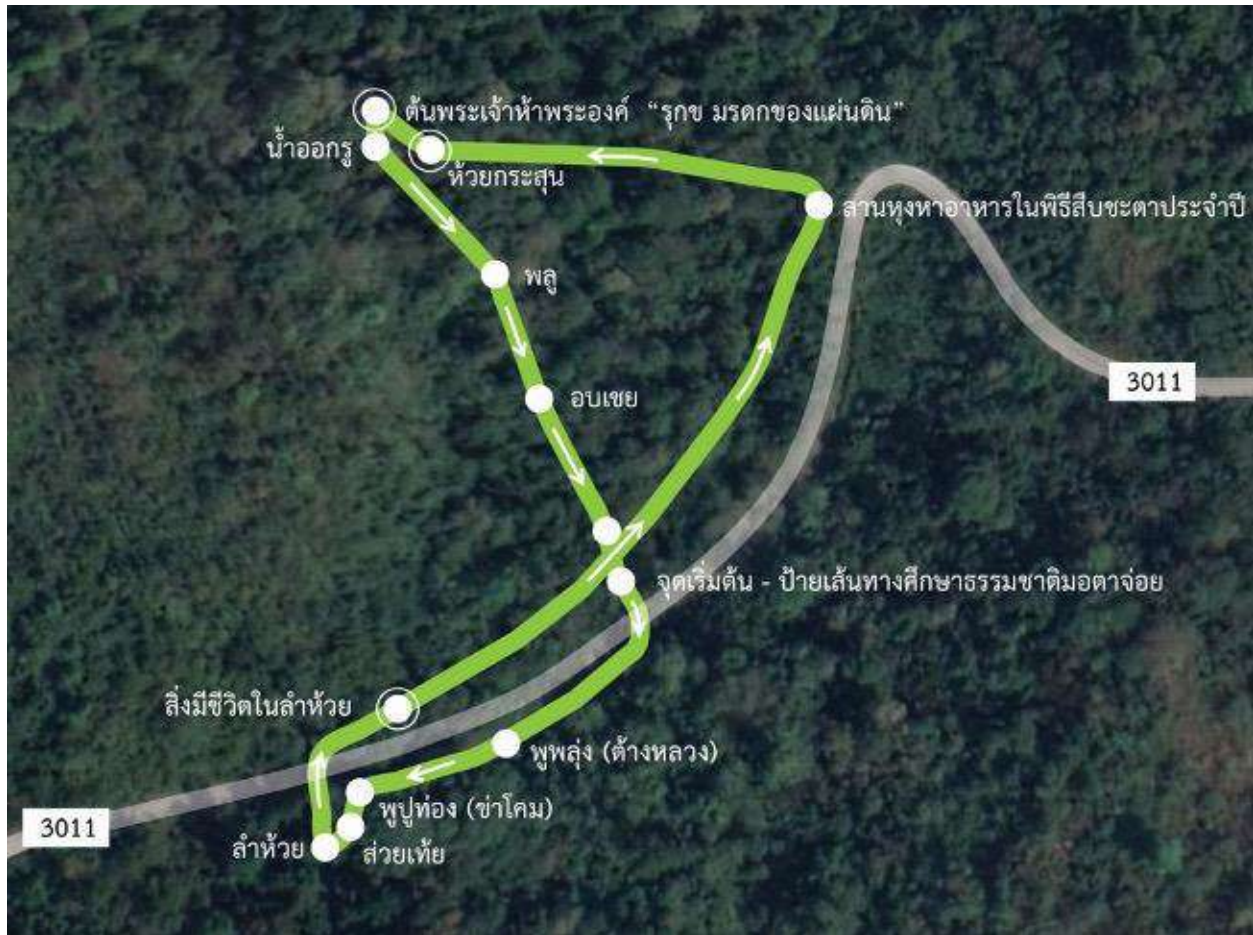

แผนที่ภาพถ่ายดาวเทียมแสดงให้เห็น “ผืนป่าใหญ่มอตาจ่อย”

จากภาพด้านบนในวงกลมสีเขียว คือ “ผืนป่าใหญ่มอตาจ่อย” ซึ่งเป็นผืนป่าอันอุดมสมบูรณ์ตั้งอยู่ในตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ใกล้ชายป่าเขตห้วยขาแข้ง ซึ่งเป็นป่าชุมชนที่ชาวกะเหรี่ยงโปว์ในละแวกนี้ไม่ว่าจะเป็นบ้านอิมาดอิทราย บ้านเจ้าวัด บ้านใหม่คลองอ้งวะ บ้านคลองเสลา และบ้านใต้พังกาอาศัยเมื่อมองจากแผนที่จะเห็นพบว่าพื้นที่บริเวณดังกล่าวยังเป็นพื้นที่ป่าสมบูรณ์เป็นป่าเชื่อมต่อกันแต่ถูกแบ่งโดยถนนสายหลักที่เดินทางจะไปยังแก่นมะกรูด ในขณะที่พื้นที่สองข้างทางส่วนใหญ่ถูกเปิดกลายเป็นไร่สวน

“ปามอตาจ่อย” ซึ่งมีต้นพระเจ้าห้าพระองค์ขนาดใหญ่ หนึ่งในรุกข..มรดกของแผ่นดิน คณะวิจัยตัดสินใจเลือกพื้นที่แห่งนี้ เพื่อที่จะเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยง เส้นทางเดินเที่ยวป่า “มอตาจ่อย” เริ่มต้นเส้นทางด้วยการเดินลัดเลาะลงไปข้างทาง เดินไปตามลำธารจนลอดใต้สะพาน สำนวณสิ่งมีชีวิตตลอดแนวลำห้วยแล้ววกกลับขึ้นไปตามเส้นทางเข้าไปในป่าที่มีห้วยกระสุน ต้นพระเจ้าห้าพระองค์ ต้นพลู ต้นอบเชย ฯลฯ

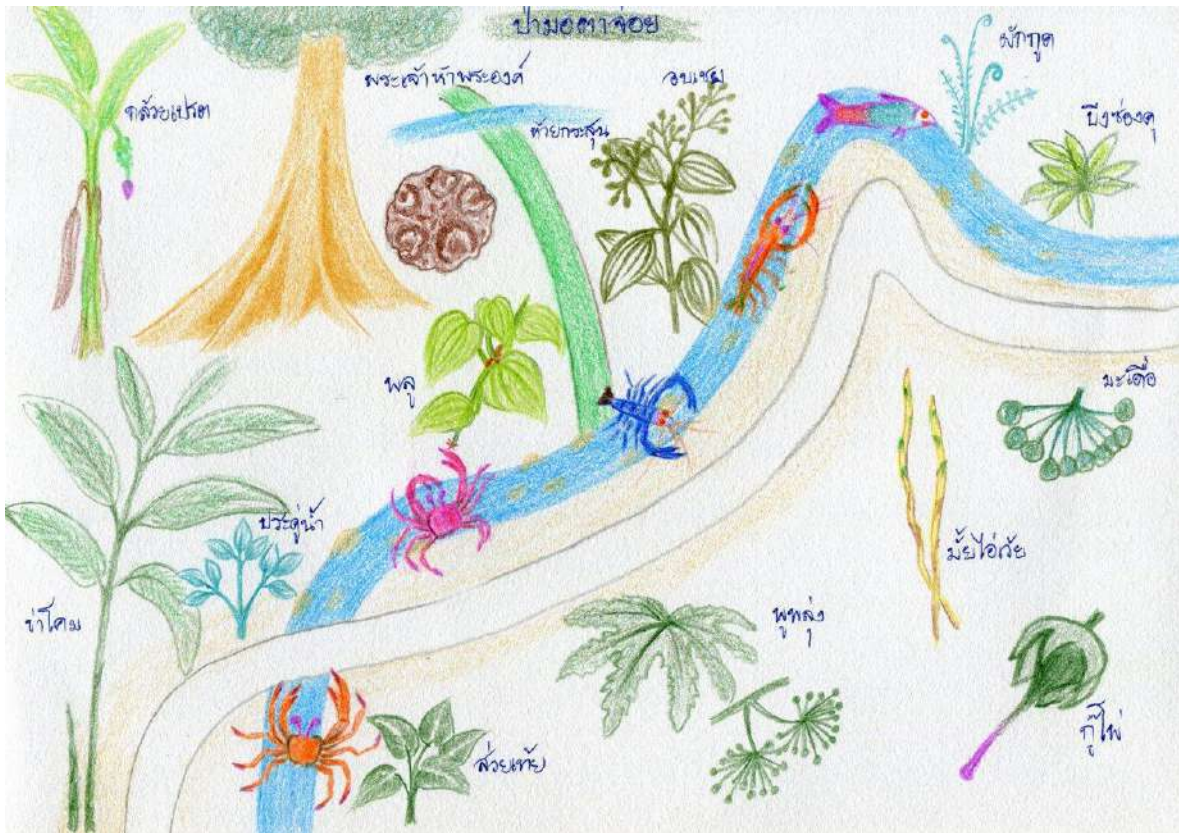
นอกจากนั้น ยังมีเรื่องราวความเชื่อเกี่ยวกับป่าศักดิ์สิทธิ์ ธรรมชาติ รวมถึงพิธีกรรมประจำปีของชาวกะเหรี่ยงที่จะเข้ามาประกอบพิธีและค้างคืนกันในปามอตาจ่อย ภายในเส้นทางเดินป่าจะพบพืชสมุนไพรและพืชอาหารหลากหลายชนิด คณะวิจัยได้รวบรวมข้อมูลว่ามีพืชชนิดใดบ้าง มีชื่อภาษากะเหรี่ยง ชื่อภาษาไทยเรียกว่าอะไร มีสรรพคุณและมีการนำไปใช้ประโยชน์อย่างไร

ตัวอย่างเส้นทางศึกษาธรรมชาติ-วัฒนธรรม “มอตาจ้อย” เรียนรู้วิถีแห่งป่าและลำห้วยของกะเหรี่ยง

ตัวอย่างจุดสนใจในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ-วัฒนธรรม “มอตาจ้อย” เช่น ต้นมะเดื่อ ต้นอบเชย ต้นพลู ซึ่งพืชบางชนิด ในอนาคต เราจะต้องทำงานร่วมกับนักพฤกษศาสตร์เพื่อดูว่าพืชเหล่านี้มีชื่อภาษาไทยว่าอย่างไร มีสรรพคุณอย่างไร รวมถึงพืชอาหารที่พบในเส้นทางมีอะไรบ้าง ภาษากะเหรี่ยง ภาษาไทย และสรรพคุณ รวมถึงรสชาติของพืชเหล่านั้น

เส้นทางนี้มีความยาวประมาณ 500 เมตร ทางเดินค่อนข้างสบายเป็นทางราบ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ร่มครึ้มและมีร่มเงาบ้าง นอกจากนั้นยังต้องเดินลัดเลาะไปตามลำธาร ผู้ที่จะเดินเส้นทางนี้ควรเตรียมตัวสวมเสื้อผ้าให้รัดกุมกระฉับกระเฉง และควรรองเท้าที่ลุยน้ำได้

ภาพวาดแสดงทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ของ “ป่ามอตาจ้อย” ไม่ว่าจะเป็นพืชผักชนิดต่างๆ หรือกุ้ง ปู ปลา

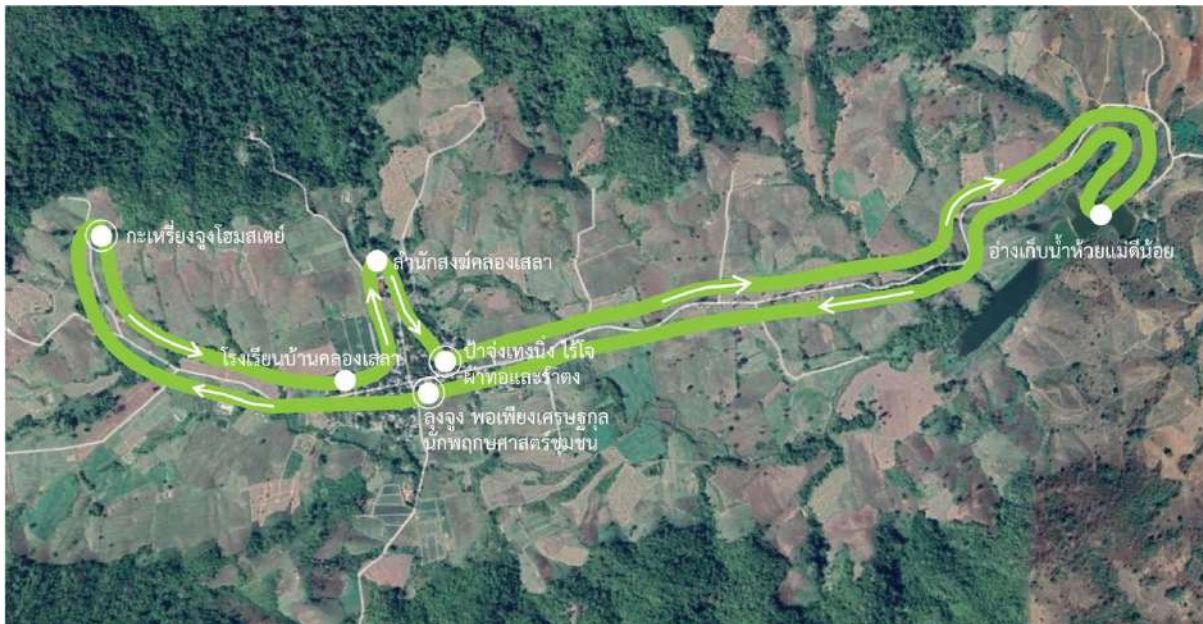
- จุดที่ 1 ป้ายเส้นทางศึกษาธรรมชาติมอตาจ้อย
- จุดที่ 2 ผักไผ่
- จุดที่ 3 พุ่มท้อ
- จุดที่ 4 ถ้วยเหียง
- จุดที่ 5 ท้องไปในลำห้วย
- จุดที่ 6 สิ่งมีชีวิตในลำห้วย
- จุดที่ 7 ลานหุงหาอาหารในพิธีสืบชะตาประจำปี
- จุดที่ 8 รุกขมรดกต้นพระเจ้าห้าพระองค์
- จุดที่ 9 น้ำออกสู่และห้วยกระสุน
- จุดที่ 10 ต้นพลู

ตัวอย่างพืชอาหารที่พบในเส้นทาง “ป่ามอตาจ้อย”

พืชอาหาร	ภาษา กะเหรี่ยง	ภาษาไทย	สรรพคุณ
	พูปลุง	ค้างหลวง	ดอกตูม และดอกบานสามารถนำมาต้ม หรือหมกไฟจะให้รสชาติที่หวานธรรมชาติมากขึ้น ดอกตูมจะมีรสชาติดมึนหวาน ส่วนดอกบานจะมีรสหวานและกลิ่นสัมผัสเฉพาะด้วย
	พูปูทอง	ตีหมี หรือซ่า โคม	พืชหัวลักษณะต้นคล้ายกับตำลึง ออกดอกตามพื้นดิน นำส่วนหัวและหน่อช่วงที่ติดกับหัวมาต้ม หมกไฟ เวลารับประทานให้แกะส่วนกาบด้านนอกออก รับประทานเฉพาะส่วนหัวและหน่ออ่อน
	ยาไคส์ตุ้	กล้วยเปรต	กล้วยชนิดนี้จะขึ้นเป็นต้นเดี่ยว ไม่ขึ้นเป็นกอเหมือนกล้วยชนิดอื่นๆ สามารถนำใบมาทำอาหาร ส่วนลำต้นนำมาต้ม หรือย่างไฟรับประทานได้ และนำมาทำน้ำยาจะได้น้ำยาที่ขาวและหอม

ตารางแสดงพืชอาหารที่พบในเส้นทาง “ป่ามอตาจ้อย” รวบรวมชื่อภาษาไทย ภาษากะเหรี่ยงและสรรพคุณ

4.2.3 โปรแกรมการท่องเที่ยว 3: เรียนรู้ “บวร” สายสัมพันธ์ของบ้าน วัด โรงเรียน บ้านคลองเสลา

เส้นทางจากอ่างห้วยแม่ตีน้อย บ้านนักพฤกษศาสตร์ชุมชนของลุงจุง บ้านทอผ้าและรำตงจูงเทงนึ่ง สำนักงานส่งเสริมคลองเสลา และกะเหรี่ยงจุงโฮมสเตย์ พื้นที่บูรณาการความรู้ดั้งเดิมเข้ากับวิถีการท่องเที่ยว

ภาพวาดแสดงจุดสนใจ/สถานที่สำคัญภายในหมู่ที่ 2 บ้านคลองเสลา ต.แก่นมะกรูด อ.บ้านไร่ จ.อุทัยธานี

เส้นทางเรียนรู้ในหมู่บ้านคลองเสลา มีลักษณะเป็นเส้นทางเดินรอบหมู่บ้าน (Loop) นักท่องเที่ยวจะได้พบเห็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่เน้นการพึ่งตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการทอผ้าของหญิงกะเหรี่ยงที่จะทำเสื้อผ้าให้กับสมาชิกในครอบครัวเอง ไม่ว่าจะเป็นเสื้อกะเหรี่ยง ผ้านุ่ง ผ้าถุง เป็นต้น นอกจากนั้นก็จะได้เรียนรู้เรื่องภูมิปัญญาเกี่ยวกับพืชสมุนไพร การแสดงรำตง เป็นต้น

เส้นทางท่องเที่ยวเรียนรู้ของดีแก่นมะกรูดยังมีอีกมากมายหลายแห่งที่น่าสนใจให้ค้นหา และเส้นทางจากอ่างห้วยแม่ตีน้อยไปถึงบ้านคลองเสลา ก็มีสถานที่และจุดสนใจมากมายทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรม ชาวกะเหรี่ยงแก่นมะกรูด มาร่วมสำรวจและค้นหาความหมายในเส้นทางนี้ไปด้วยกัน

จุดที่ 1 อ่างห้วยแม่ตีน้อยสู่คลองเสลา

จุดที่ 2 บ้านทอผ้าและรำตง

จุดที่ 3 บ้านดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยง

จุดที่ 4 บ้านนักพฤกษศาสตร์ชุมชน

จุดที่ 5 สำนักสงฆ์คลองเสลา

จุดที่ 6 โรงเรียนบ้านคลองเสลา

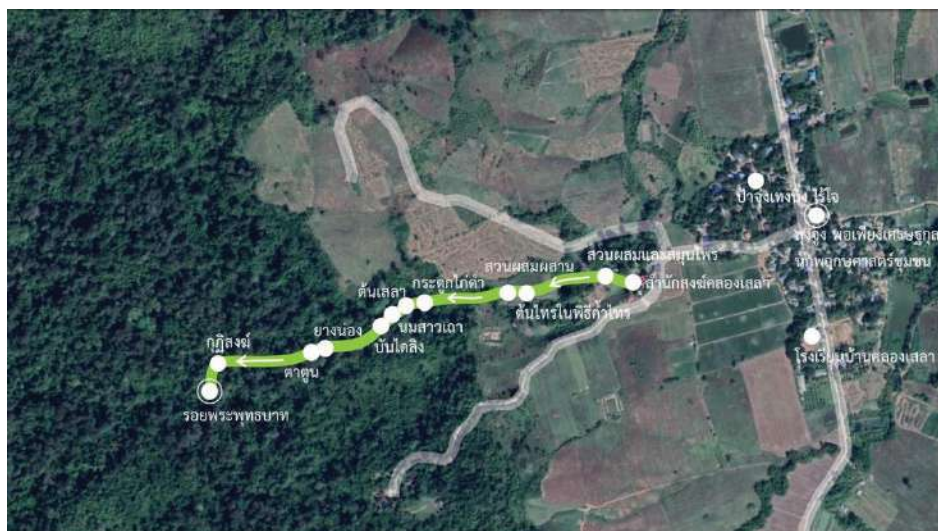
จุดที่ 7 กะเหรี่ยงจุงโฮมสเตย์ สร้างขึ้นพร้อมๆ กับสวนผสมที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของบ้านคลองเสลา

ลุงจุงมีความรู้เรื่องพืชสมุนไพรรักษาโรคที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ที่ผ่านมา จึงพยายามนำพืชสมุนไพร มาปลูกเพื่อนำมาปรุงเป็นยา รวมทั้งอยากให้ลูกหลานกะเหรี่ยงได้รู้จักพืชเหล่านี้ ไม่ว่าจะเป็นเก็ดปลาซ่อน พญาร้อยรอก นมสาวตัน ฯลฯ นอกจากนั้นลุงจุงได้สร้างกะท่อมไม้ไผ่จำนวน 3-4 หลัง เพื่อเป็นที่พักให้กับ

นักท่องเที่ยว รวมถึงการทำให้เป็นเส้นทางเดินรอบบริเวณให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้เกี่ยวกับพืชสมุนไพร โดยมีจุดสนใจในเส้นทาง จำนวน 10 จุดดังนี้

- ป้ายโครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ และป้ายสร้างป่าสร้างรายได้
- บ้านพัก กอไผ่
- ต้นเกลือปลาช่อน หรือเกาหลู่แบล
- ต้นเขยป่าท้าว หรือพญาร้อยรอก
- กำลั้งข้างสาร
- พญานมสาวต้น
- กล้วย ลิ่นจี มะนาว หม่อน
- กระท่อมเรียนรู้ “วิถีลุง พอเพียงเศรษฐกิจ”
- บ่อน้ำ และถั่วดาวอินคา
- โฮมสเตย์ ลานดูดาว

4.2.4 โปรแกรมการท่องเที่ยว 4: เส้นทางป่าชุมชน พฤษศาสตร์พื้นบ้านกะเหรี่ยง และรอยพระพุทธรูป บาทกลางป่า

เส้นทางเลียบบสวนผสมของชาวบ้าน ต่อเนื่องไปป่าชุมชน เรียนรู้เรื่องที่ดิน/พฤษศาสตร์พื้นบ้าน และ
จบลงที่รอยพระพุทธรูปบาทริมลำห้วย

ภาพวาดแสดงทรัพยากรบนเส้นทางป่าชุมชน ที่พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงและรอยพระพุทธรูปกลางป่า

เส้นทางนี้เริ่มต้นจากสำนักสงฆ์บ้านคลองเสลา เดินผ่านสวนผสมของชาวบ้าน ต่อเนื่องเข้าไปในป่าโปร่ง ในระหว่างทางนักท่องเที่ยวจะเห็นต้นไม้ใหญ่ที่ชาว กะเหรี่ยงบ้านต่างพากันนำมาไม้ไปค้ำเหมือนความเชื่อ เรื่องประเพณีค้ำโพธิ์ค้ำไทร เชื่อกันว่าเมื่อต้นไม้เจริญเติบโตและมีกิ่งก้านสาขาทอดยาว หากมีลมพัดแรงอาจจะ ทำให้กิ่งหักโค่นลงมา ชาวบ้านจึงนำไม้งามมาค้ำยันกิ่งเอาไว้ไม่ให้ล้ม นอกจากนี้ยังมีความหมายถึงการค้ำชู พระพุทธศาสนาและที่สำคัญช่วยคุ้มครองดวงชะตาผู้ค้ำให้ยืนยาวสืบต่อไปอีกด้วย นอกจากนี้นักท่องเที่ยวจะได้ เรียนรู้เรื่องพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน อาทิ ต้นพระเจ้าห้าพระองค์ ต้นยางน่อง และต้นเสลา ซึ่งเป็นที่มาของชื่อเรียก ของบ้านคลองเสลานั้นเอง เส้นทางนี้จบลงที่รอยพระพุทธรูป ซึ่งตั้งอยู่บริเวณริมลำห้วย ปัจจุบันคณะวิจัยยังไม่ สามารถหาเส้นทางเดินวนครบรอบไม่ได้ จึงเลือกใช้วิธีการเดินเท้าเป็นเส้นทางตรง (ขากลับเดินย้อนออกมาตาม เส้นทางเดิม) ทั้งนี้มีจุดสนใจในเส้นทาง จำนวน 13 จุดดังนี้

- จุดที่ 1 สวนผสมและสมุนไพรกับการสร้างป่าสร้างรายได้
- จุดที่ 2 ต้นไทรใหญ่ในพิธีค้ำไทร
- จุดที่ 3 ต้นพระเจ้าห้าพระองค์
- จุดที่ 4 กระจูดไก่อดำ
- จุดที่ 5 ต้นเสลา
- จุดที่ 6 นมสาวต้น และ นมสาวเถา
- จุดที่ 7 บันไดลิง
- จุดที่ 8 ต้นตะแบก
- จุดที่ 9 ต้นพญาร้อยราก
- จุดที่ 10 ต้นยางน่อง

จุดที่ 11 ต้นไช้ซ่าหมี

จุดที่ 12 กุฎิพำนักสงฆ์

จุดที่ 13 รอยพระพุทธรูปบาท

ลุงจุง พอเพียงเศรษฐกุล มัคคุเทศก์ชาวกะเหรี่ยง นำชมรอบพระพุทธรูปบาทกลางป่า และทำความรู้จักต้นยางน่อง

คณะวิจัยได้เดินสำรวจเส้นทางดังกล่าวโดยการนำทางของลุงจุง มัคคุเทศก์ชาวกะเหรี่ยงโป ซึ่งพาเดิน ลัดเลาะไปตามทางธรรมชาติเข้าไปในป่า จนเดินมาพบกับลำธารที่มีหินคล้ายรอยพระพุทธรูปบาท ซึ่งชาวกะเหรี่ยง และผู้คนในแถบนั้นต่างให้ความเคารพนับถือ โดยจะมีการจัดพิธีกรรมประจำปี

จากนั้นเดินย้อนกลับออกมาตามเส้นทางเดิม ปัจจุบันยังไม่ได้สำรวจเพื่อค้นหาเส้นทางเดินเป็นวงกลม แต่ก็ไม่แน่ใจเหมือนกันว่าจะมีหรือไม่ แต่ก็ยังเป็นเส้นทางที่เดินไม่ยากเท่าไร เป็นเส้นทางเดินไปดูพืชสมุนไพรต่างๆ อาทิ

- ต้นไทรที่มีไม้ค้ำ ซึ่งเป็นพิธีค้ำต้นไทรของชาวกะเหรี่ยง ต้นพระเจ้าห้าพระองค์ ต้นเสลา ฯลฯ
- ว่านชนิดต่างๆ กระจูดไก่อดำ ฯลฯ
- ต้น “ยางน่อง” ที่ปรากฏร่องรอยตัดฟันบริเวณเปลือกรอบลำต้นขนาดใหญ่ของมัน ชาวกะเหรี่ยงนิยม นำยางของต้นยางน่องมาชุปลูกธนูหรือลูกดอกเพื่อที่จะนำไปล่าสัตว์ในป่า

เส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ-วัฒนธรรมนี้นับเป็นตัวอย่างที่เราจะได้เรียนรู้วิถีดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยง ผ่านต้นไม้ ผ่านการใช้พืชพันธุ์ไม้และภูมิปัญญาดั้งเดิม แต่ป่าชุมชนจะไม่ร่มครึ้มเหมือนกับผืนป่า “มอตาจ๋อย” ซึ่งมีต้นไม้ใหญ่แผ่กิ่งก้านปกคลุมหนาครึ้มไปทั่วป่า เพราะฉะนั้นเส้นทางศึกษาธรรมชาติ-วัฒนธรรม “มอตาจ๋อย” สามารถเดินได้ทั้งปี ยกเว้นในฤดูฝน

ตัวอย่างพืชสมุนไพร/พืชใช้สอยที่พบในเส้นทางป่าชุมชน

	โคล่ช่องที่	ว่านค่างควาคำ	เป็นพืชล้มลุกอยู่ตามป่า ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดหรือเหง้า ดอกสีม่วงตามองคล้ายค่างควากางปีก ชาวกะเหรี่ยงใช้เหง้ามาหั่นเป็นแว่นๆ ตากแห้งหรือต้มสตรับประทานก็ได้ ช่วยบรรเทาอาการปวดหลังปวดเอว
	มะโม่ช่อ	กระตุกไก่ดำ	ต้นขนาดเล็ก ใช้ทั้งต้นมาผสมกับไม้ที่มียางนำมาต้มอาบ บรรเทาอาการปวดหลัง
	คางมข่วย	ต้นเสลา	ต้นไม้ใหญ่ ที่มีอยู่มากในป่าคลองเสลา จึงได้ชื่อว่าบ้านคลองเสลา ไม้เสลาสามารถนำมาใช้ปลูกสร้างบ้านได้

ตารางแสดงพืชอาหารที่พบในเส้นทาง “ป่าชุมชน” รวบรวมชื่อภาษาไทย ภาษากะเหรี่ยงและสรรพคุณ

4.3 แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมกะเหรี่ยงแก่นมะกรูด

เมนูอาหารพื้นบ้านน้ำพริกผักต้มของชาวกะเหรี่ยง คณะวิจัยถ่ายภาพกับปราชญ์และเยาวชนชาวกะเหรี่ยง

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมกะเหรี่ยงแก่นมะกรูด เริ่มที่การพัฒนาเนื้อหา เรื่องราว กิจกรรม คนเล่าเรื่อง และการพัฒนาสื่อในรูปแบบต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

4.3.1 การพัฒนาเนื้อหาและเรื่องราว

ขั้นตอนนี้เป็นก้าวแรกที่สำคัญ เพราะหากไม่มีข้อมูลหรือเนื้อหาด้านวิถีชีวิตวัฒนธรรมและข้อมูลชุมชน นักท่องเที่ยวก็จะไม่ให้ความสนใจเรื่องนี้ และท้ายสุดการท่องเที่ยวก็จะมีวัฒนธรรมเป็นเพียงฉากหลัง (background) ดังที่กล่าวแล้ว เนื้อหาที่จะเลือกมานำเสนอไม่ควรเป็นเนื้อหาที่เป็นข้อมูลล้วนๆ แต่ควรจะเน้นเรื่องความเชื่อมโยงของชนบประเพณีดั้งเดิมและความเป็นสมัยใหม่หรือการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งความหลากหลาย

ที่มีอยู่ และเกิดขึ้นใหม่จากการปรับประยุกต์ของชุมชน ดังนั้น คำสำคัญคือความเชื่อมโยง (Connection) ขนบดั้งเดิมและการเปลี่ยนแปลง การก้าวสู่ความทันสมัย (Traditions & modernization) และความหลากหลายที่เป็นสีสันและความงดงาม (Diversity)

ความเชื่อมโยง (Connection) มาจากการชี้ให้เห็นความสำคัญของมนุษย์กับธรรมชาติ ความผูกพันของชาวกะเหรี่ยงต่อผืนดินและสายน้ำ เริ่มจากข้อมูลประวัติศาสตร์ที่มีชีวิตของท้องถิ่น สื่อความหมายเรื่องภาษาและชื่อพื้นเมือง ยกตัวอย่าง “บ้านเจ้าวัด” หรือมีชื่อเรียกในภาษากะเหรี่ยงว่า “จอง โห่ว” ที่มีความหมายถึง “ต้นยางแดง” นั่นเอง หรือที่มาของชื่อ “ห้วยขาแข้ง” ก็เพี้ยนมาจากชื่อของชาวกะเหรี่ยง

คณะวิจัยอยากแสดงให้เห็นว่า ชาวกะเหรี่ยงไม่ได้อาศัยอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่พื้นที่ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมต่อกันทั้งด้วยระบบนิเวศและผู้คน เพราะในอดีตชาวกะเหรี่ยงมีการเดินทางข้ามไปข้ามมาหาสู่กันตลอดเวลา มีความสัมพันธ์ ภาษา วัฒนธรรมที่เชื่อมโยงชาวกะเหรี่ยงกับพื้นที่ที่พวกเขาอาศัยอยู่หากิน

ชื่อภาษาไทย	ชื่อภาษากะเหรี่ยงโผล่ว	คำแปล
บ้านเจ้าวัด	จอง โห่ว	ต้นยางแดง (ต้นยางมีลำต้นสีแดง)
บ้านใต้	ใบ เผล่อ	ชื่อห้วยบ้านใต้ ยังหาความหมายไม่ได้
บ้านใหม่คลองอ้งวะ	วา กลี กลา	ชื่อไม้ชนิดหนึ่ง
บ้านคลองเสลา	ม่อง ตะ จอง	โปงดินขนาดใหญ่ ในอดีตมีสัตว์ป่าหลายชนิดมากินดินโปง
คลองเสลา	ที คง มง ช่วย	ชื่อห้วยที่ในบริเวณเต็มไปด้วยต้นเสลา

ขนบดั้งเดิมและการเปลี่ยนแปลง การก้าวสู่ความทันสมัย (Traditions & modernization) เป็นเนื้อหาให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ว่า อันที่จริงแล้วเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในท้องถิ่น วิถีคิดและแนวปฏิบัติของชุมชนชาวกะเหรี่ยงเริ่มเปลี่ยนแปลงไป โดยมีการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยหลักในการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เหล่านี้จะเป็นข้อมูลที่ทำให้เห็นภาพประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของชุมชนกะเหรี่ยงแก่นมะกรูดว่ามีสภาพความเป็นอยู่แบบใด ปัจจุบันพวกเขาอยู่กันอย่างไร

จากการเดินสำรวจเส้นทางศึกษาธรรมชาติ-วัฒนธรรม “มอตาจ๋อย” คณะวิจัยสังเกตเห็น “เถาพลู” ที่ถูกตัดขาดอยู่ ซึ่งเถาพลูนี้เกาะอยู่กับต้นไม้ขนาดใหญ่ แสดงให้เห็นว่าทั้งเถาพลูและต้นไม้เติบโตร่วมกันมาหลายสิบปีแล้ว เวลาชาวบ้านที่มาหาของป่าบริเวณนี้ก็สามารถเข้ามาเก็บเอาใบพลูไปกินกับหมากได้ คณะวิจัยพบร่องรอยการตอกทอยเพื่อปีนขึ้นไปเก็บใบพลูที่ขึ้นอยู่บนยอดสูง แต่เมื่อเราเดินเข้าไปในมอตาจ๋อยครั้งต่อมา ได้เห็นว่าเถาพลูได้ถูกมีดฟันจนขาดออกจากกันและต้นค่อยๆ แห้งตายไปในที่สุด สิ่งเหล่านี้พบเห็นได้บ่อยขึ้นเรื่อยๆ ในพื้นที่และสิ่งเหล่านี้คือสัญญาณการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มปรากฏขึ้นที่ละน้อย การรุกรืบของพืชเชิงเดี่ยวเพื่อปลูกมันสำปะหลัง ปลูกข้าวโพด ก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ หากมีข้อมูลชุดที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ ก็จะทำให้ทั้งชาวกะเหรี่ยงเองและนักท่องเที่ยวได้เห็นภาพวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยงที่เปลี่ยนไปด้วยว่าเป็นอย่างไร พวกเขาต้องทำงาน

หนักขึ้นเพื่อดูแลพืชไร่ เวลาที่จะให้กับครอบครัวและชุมชนก็มีน้อยลง ส่วนผู้ที่หันเหออกจากจิตวิญญาณของการอนุรักษ์ก็มีเพิ่มขึ้นด้วย (ไม่ว่าจะเป็น “คนใน” หรือ “คนนอก”) ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะกระตุ้นให้เกิดการหวนคิดและการตั้งคำถามถึงการเปลี่ยนแปลง และทิศทางที่ชุมชนจะมุ่งไปในอนาคต

ในขณะเดียวกัน ในชุมชนและโดยรอบชุมชนก็ยังมีมุมที่แสดงให้เห็นความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น เช่นภาพด้านล่างที่แสดงให้เห็นว่าชาวกะเหรี่ยงนำมะละกอสุกมาผ่าซีก วางบนฐานไม้ไผ่เพื่อให้แมลง นก สัตว์ป่ามากิน แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เอื้อเพื่อและแบ่งปันซึ่งกันและกัน เมื่อการท่องเที่ยวเริ่มขยับเข้ามาสู่ชุมชน ส่งผลให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนสิ่งต่างๆ “ให้กลายเป็นค่า” ชุมชนก็จะต้องกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวได้ตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงที่อาจจะเกิดขึ้น และให้นักท่องเที่ยวได้ตั้งคำถามจากสิ่งที่ทำลงไปว่าได้นำการเปลี่ยนแปลงเข้ามาในชุมชนท้องถิ่นหรือไม่ อย่างไร

วิถีความเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่เรายังสามารถพบเห็นได้ในชุมชนชาวกะเหรี่ยง

ความหลากหลาย (Diversity) ที่มีน้อยอย่างกว้างขวางทั้งความหลากหลายทางชีวภาพ ทางวัฒนธรรม กิจกรรมที่ หลากหลายอันเป็นไปตามฤดูกาลอันหลากหลาย (biodiversity/cultural diversity/activity diversity/seasonal diversity) ธรรมชาติที่เปลี่ยนไปตามวงจรและวัฏจักรส่งผลต่อชนบประเพณีวัฒนธรรม กิจกรรมในรอบปี และการทำมาหากินตามช่วงฤดูกาล ยกตัวอย่างเช่นเมื่อเดินทางเข้าป่า “มอตาจ้อย” เราสามารถ

เห็นชาวกะเหรี่ยงเดินทางเก็บผักในป่าหลากหลายชนิด เพื่อนำมาปรุงอาหาร โดยพวกเขาต่างรู้จักผักในป่าเป็นอย่างดี และรู้ช่วงเวลาหรือฤดูกาลในการหาของป่า รู้ว่าพืชผักผลไม้ชนิดใดออกหรือมีรสชาติอร่อยในช่วงเวลาใด ชนิดใดสามารถนำไปทำอาหารได้ หรือมีสรรพคุณอย่างไรบ้าง

ตัวอย่างทรัพยากรอันอุดมสมบูรณ์ของ “ปามอตาจ้อย” จำพวกเป็นพืชผักในป่าหลากหลายชนิด

ความหลากหลายของชนบประเพณีและปฏิทินฤดูกาล -- ปฏิทินกิจกรรมในรอบหนึ่งปีของชาวกะเหรี่ยงแก่นมะกรูด แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายที่เปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล ซึ่งมีทั้งกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี และพิธีกรรมประจำปี ฯลฯ ที่ผ่านมานักท่องเที่ยวนิยมเดินทางมาเที่ยวแก่นมะกรูดเพื่อชมความสวยงามของแปลงดอกไม้เมืองหนาวสัมผัสอากาศหนาวเย็น และชมสตอร์เบอรี่ในช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคมเท่านั้น แต่จริงๆ แล้วถ้ามีการส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบที่มาเรียนรู้วิถีชาวกะเหรี่ยงก็สามารถเดินทางมาท่องเที่ยวได้เกือบตลอดทั้งปี (ยกเว้นช่วงที่มีการเผาไร่พืชเชิงเดี่ยวและเกิดฝุ่นควัน)

ร่างปฏิทินกิจกรรมของชาวกะเหรี่ยงแก่งมะกรูด

เดือน	ประเพณี/พิธีกรรม
เดือน 5 (เมษายน)	พิธีไหว้เจดีย์ประจำปี พิธีต่อชะตา พิธีค้าต้นไม้ใหญ่
เดือน 6 (พฤษภาคม)	พิธีไหว้รอยพระพุทธรูปที่บ้านคลองเสลา
เดือน 8 (กรกฎาคม)	เข้าพรรษา ทำบุญ 3 วัน 3 คืน
เดือน 9 (สิงหาคม)	พิธีบุญกินข้าวห่อ พิธีผูกข้อมือ พิธีทำบุญผ้าป่าต้นกล้วยพลูกษ
เดือน 10 (กันยายน)	ประเพณีเรือสำเภาทอง
เดือน 11 (ตุลาคม)	ออกพรรษา ทำบุญ 3 วัน 3 คืน
เดือน 12 (พฤศจิกายน)	มีงานลอยกระทง จัดรำตงที่อ่างแม่ตีน้อย

ตัวอย่างปฏิทินกิจกรรมของชาวกะเหรี่ยงแก่งมะกรูดในรอบปี

ความหลากหลายของเมนูอาหารพื้นบ้าน ยกตัวอย่างเช่น แกงฟักทอง หรือที่ชาวกะเหรี่ยงเรียกว่า “ซ่าเห่อเคร์ตา” นิยมใส่ผักหลากหลายชนิดที่สามารถหาเก็บได้ในท้องถิ่น

แกง “ซ่าเห่อเคร์ตา” ---แกงฟักทอง

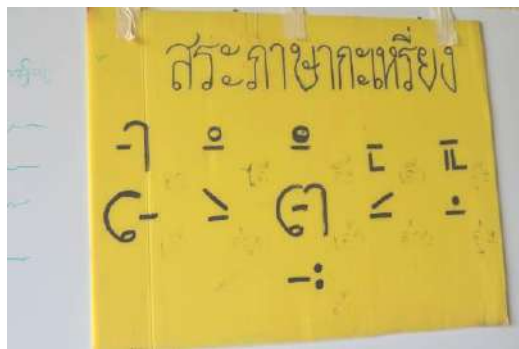
วิธีทำ ตำตะไคร้ หอมแดง พริก โขลกรวมกันพอหยาบ ต้มน้ำแล้วใส่เครื่องที่โขลกไว้ กะทะตั้งไฟจนเดือดจึงใส่เนื้อสัตว์แล้วตามด้วยฟักทอง ใส่น้ำตามพอประมาณ โกล้สุกก็ปรุงรสด้วยเกลือ โรยใบแมงลักและโหระพาตามชอบ แกงนี้จะนิยมทำในพิธีกินข้าวใหม่

ตัวอย่างเมนูพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงแก่งมะกรูด---แกงฟักทอง หรือ “ซ่าเห่อเคร์ตา”

ความหลากหลายของพืชและเมล็ดพันธุ์ ที่ผ่านมามีชาวกะเหรี่ยงรุ่นใหม่ที่อยู่อาศัยที่อื่นจะรื้อฟื้นเรื่องเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น ทำให้พวกเขาไม่ต้องพึ่งพาเมล็ดพันธุ์จากภายนอกเพียงอย่างเดียว ทำให้ชาวบ้านสามารถเก็บเมล็ดพันธุ์เอาไว้ ซึ่งในปีต่อๆ ไป พวกเขาสามารถนำกลับมาปลูก แบ่งปัน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงวิถีความเอื้อเฟื้อแบบชาวกะเหรี่ยง

ศูนย์เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนบนพื้นที่สูงจังหวัดอุทัยธานี จัดแสดงเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่น/เครื่องมือทำมาหากินดั้งเดิม

ชาวกะเหรี่ยงปลูกฝัภาษากะเหรี่ยงให้กับลูกหลาน การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้วิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง

4.3.2 การพัฒนากิจกรรม – เมื่อได้เนื้อหาและเรื่องเล่าจากข้อมูลดิบที่เก็บมาวิเคราะห์และเรียบเรียงแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการสร้างกิจกรรมเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงและเข้าใจข้อมูล และมีส่วนร่วมมากขึ้น ได้มีโอกาสร่วมคิด ลงมือทำ ได้ทดลอง ทำให้นักท่องเที่ยวได้ใช้เวลาในพื้นที่มากขึ้น เรียนรู้เรื่องวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์เพิ่มขึ้น

การเรียนรู้เมนูอาหารกันภายในครัวชาวกะเหรี่ยง เดินเส้นทางศึกษาธรรมชาติร่วมกับไกด์ท้องถิ่น

คณะวิจัยได้ทดลองกิจกรรมบางอย่าง เช่น การเดินสำรวจเส้นทางธรรมชาติสำหรับเก็บหาพืชผักผลไม้และเรียนรู้พฤกษศาสตร์ชาติพันธุ์ การเรียนรู้ประวัติชุมชนและวิถีกะเหรี่ยงผ่านเส้นทางป่าหมาก การทำความเข้าใจวัตถุดิบในการทำอาหารพื้นบ้านกะเหรี่ยง การสำรวจลำธารเพื่อเก็บหากุ้ง ปู ปลา รวมทั้งพืชผักเพื่อนำไปปรุงอาหาร การเดินเส้นทางป่าชุมชนเพื่อไปสักการะพระพุทธรูป การเดินรอบหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจช่างฝีมือ (ทอผ้า จักสาน) ภายในชุมชน การสำรวจสวนเกษตรผสมผสาน ฯลฯ กิจกรรมเหล่านี้ล้วนน่าสนใจและสามารถจะนำมาเชื่อมโยงการท่องเที่ยวแก่นมะกรูดได้เป็นอย่างดี

ลุงจุง เจ้าของโฮมสเตย์นำชมพันธุ์ไม้ต่างๆ

คณะวิจัยเดินชมแปลงผัก

ป่าโกงเก็บหาพืชอาหาร

เมนูอาหารพื้นบ้าน
ผลผลิตจากสวนและป่า

แม่ครัวชาวกระเหรี่ยงปรุงเมนูอาหารพื้นบ้านให้กับผู้มาเยือนได้รับประทาน

เมนูอาหารพื้นบ้าน คือ ผักต้มบนานาชนิดรับประทานคู่กับน้ำพริก

4.3.3 การค้นหาหรือพัฒนาคนเล่าเรื่อง ถึงแม้ว่าจะมีข้อมูลและเรื่องเล่าแล้ว แต่ถ้าไม่มีผู้ที่จะถ่ายทอดข้อมูลเหล่านั้น การท่องเที่ยวก็ไม่สามารถสร้างความเข้าใจเรื่องความสำคัญและบทบาทของวัฒนธรรมต่อการอนุรักษ์ได้ ขั้นตอนต่อไปที่สำคัญก็คือการค้นหาหรือพัฒนาคนเล่าเรื่อง และพัฒนาศักยภาพเรื่องการถ่ายทอดข้อมูล จากประสบการณ์ของคณะวิจัย คนที่เล่าเรื่องราวของชุมชน/พื้นที่ได้ดีมักจะเป็นผู้อาวุโส แต่ถ้าจะส่งเสริมให้เกิดการสืบทอดและเรียนรู้ทางวัฒนธรรมแล้ว จะต้องเริ่มต้นที่เด็กและเยาวชน งานนี้จึงวางแผนการจัดอบรมยุวมัคคุเทศก์ ซึ่งข้อมูลส่วนนี้จะปรากฏในบทที่ 5

เริ่มมีการรวมตัวของเยาวชนในการแสดงทางวัฒนธรรม โดยมีผู้อาวุโสคอยดูแลอย่างใกล้ชิด

4.3.4 การพัฒนาสื่อในรูปแบบต่างๆ เพื่อเล่าเรื่อง อาทิเช่น คู่มือ หนังสือเล่มเล็ก แผนที่ ฯลฯ สำหรับการเตรียมข้อมูลเรื่องวัฒนธรรม/การอนุรักษ์/การท่องเที่ยว และผลิตสื่อเผยแพร่ นั้น คณะวิจัยได้จัดเตรียมข้อมูลโดยมีแผนที่เส้นทาง/จุดสนใจเพื่อการท่องเที่ยว และเรียบเรียงข้อมูลเหล่านี้เป็นเอกสารเล่มเล็ก นอกจากนั้น คณะวิจัยยังได้นำข้อมูลเหล่านี้มาเรียบเรียงเป็นบทสารคดีเพื่อผลิตสื่อวีดิทัศน์สั้นเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานของวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์

ภูมิปัญญาการทอผ้าของชาวกะเหรี่ยง

ลวดลายผ้าทออันเป็นเอกลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยง

4.4 การเชื่อมโยงหน่วยงาน-นโยบาย-นักท่องเที่ยว

หลังจากที่มีข้อมูล เรื่องเล่า ผู้เล่า สื่อต่างๆ เพื่อการท่องเที่ยวแล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการเชื่อมโยงหน่วยงาน-นโยบาย-นักท่องเที่ยว

4.4.1 หน่วยงาน/องค์กร/บุคคลในพื้นที่ การประสานและทำงานร่วมกันระหว่างองค์กร/หน่วยงานหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง (Stakeholders) กับการท่องเที่ยวและการพัฒนาชุมชนมีความสำคัญอย่างมาก

4.4.2 นโยบายการท่องเที่ยวและนโยบายที่เกี่ยวข้องกับชุมชน/พื้นที่ การมองไปในอนาคตเรื่องการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการภาพรวมเป็นเรื่องที่จะต้องคิดในลำดับถัดมา ยกตัวอย่างเช่นการมีกติกา ข้อบัญญัติชุมชน หรือกติกาว่านักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชนจะต้องมีกติกาอย่างไรบ้าง เพื่อที่จะได้เคารพวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยง

4.4.3 นักท่องเที่ยว โจทย์ที่จะต้องคิดต่อไปคือนักท่องเที่ยวที่ชุมชนจะส่งเสริมให้เข้ามาเรียนรู้ หรือมาท่องเที่ยวนั้น จะเป็นนักท่องเที่ยวทั่วไปหรือกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ ในขณะที่ นักท่องเที่ยวที่มาในตำบลแก่นมะกรูดมักจะเป็นนักท่องเที่ยวคละกันหลายกลุ่ม ส่วนใหญ่เดินทางท่องเที่ยวไปตามกระแส ติดตามจากสื่อสังคม ไม่ว่าจะเป็นเฟซบุ๊ก อินสตราแกรม ฯลฯ แต่ก็มีนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่สนใจอยากไปเดินป่ากับชาวกะเหรี่ยง เรียนรู้ การหาอยู่หากินในป่า หรือบางกลุ่มที่ชื่นชอบการเดินป่าที่ยังไม่มีเส้นทางเดินที่สะดวกสบาย โดยมีชาวกะเหรี่ยงเป็นคนนำทาง พาไปเรียนรู้วิถีชาวกะเหรี่ยง ซึ่งในความเป็นจริงยังมีนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบกิจกรรมแบบนี้อยู่อีกพอสมควร จึงควรคิดถึงกำหนดกลุ่มนักท่องเที่ยวเพื่อให้เหมาะสมกับกิจกรรมสร้างสรรค์ที่มีอยู่หรือจะพัฒนาขึ้น

ตัวอย่างภาพจากเฟซบุ๊กของนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่ชื่นชอบความท้าทายในการเดินป่า

ที่ผ่านมา แก่นมะกรูดมีหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเข้ามาสนับสนุนทั้งงบประมาณและทรัพยากร

4.5 การจัดการชุมชนและจัดการความรู้

เมื่อมีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นแล้ว และชุมชนเข้าไปร่วมในการส่งเสริมหรือบริหารจัดการท่องเที่ยวแล้ว ก็ต้องนำเรื่องนี้กลับมาข้อนมองถึงการจัดการภายในชุมชน และการจัดการความรู้เรื่องวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์

4.5.1 การจัดการภายในชุมชน - การท่องเที่ยวจะทำให้ชุมชนเข้ามาจัดการตนเองได้อย่างไร บทบาทของผู้คนในชุมชนและการเชื่อมโยงผู้อาวุโสกับคนรุ่นใหม่จะสานต่ออย่างไร ทุกวันนี้เริ่มเห็นช่องว่างที่กว้างขึ้นระหว่างเด็กวัยรุ่นกับผู้อาวุโส เพราะฉะนั้น จะทำอย่างไรให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือรวมชุมชนและร้อยพันวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์

4.5.2 การจัดการความรู้เรื่องวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ เมื่อคณะวิจัยได้รวบรวมเส้นทางศึกษาธรรมชาติ-วัฒนธรรมซึ่งจะเป็นคู่มือที่รวบรวมความรู้ต่างๆ ของชาวกะเหรี่ยงไม่ว่าจะเป็นเรื่องพืชสมุนไพร วิถีวัฒนธรรม ฯลฯ ก็เป็นโจทย์ให้กับชุมชนว่าจะทำอย่างไรให้ความรู้เหล่านี้คงอยู่และสืบทอดไปสู่คนรุ่นหลังต่อไป ความรู้เหล่านี้ไม่ได้ถูกใช้เพียงเพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ที่โจทย์ขั้นต่อไปคือจะมีการต่อยอดความรู้เหล่านี้ไปอีกระดับหนึ่งได้อย่างไร อาทิเช่น การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น หรือการพัฒนาเป็นพื้นที่คุ้มครองทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ เมื่อปี พ.ศ.2553 มีมติคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง เราจะทำอย่างไรให้

คนในพื้นที่มองเห็นความสำคัญของการฟื้นฟูวิถีชีวิต พิธีกรรม วัฒนธรรมและประเพณีของชาวกะเหรี่ยง โดยอาจจะเชื่อมโยงกับพื้นที่อื่นๆ ที่เริ่มมีการอนุรักษ์วิถีวัฒนธรรมแล้ว

การนำเสนอวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวกะเหรี่ยงให้กับนักท่องเที่ยว รวมถึงมีลานแสดงวัฒนธรรม

4.6 เครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวและตลาดรองรับ

“ตลาดชาวไร่” หรือตลาดพื้นบ้านกลางธรรมชาติของอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

เส้นทางและจุดสนใจในชุมชนที่จะพัฒนาเป็นฐานการท่องเที่ยวไม่สามารถจะเป็นแรงดึงดูดในตัวเองได้ ดังนั้น จึงจะต้องมีการเชื่อมโยงเครือข่ายกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงที่ดำเนินงานตามหลักการเรื่องวัฒนธรรมและการอนุรักษ์เช่นเดียวกัน ปัจจุบันตลาดชาวไร่ในอำเภอบ้านไร่เป็นตลาดพื้นบ้านขนาดใหญ่ที่รองรับผลผลิตทางการเกษตรของชาวบ้าน อาทิ พืชผักผลไม้สดจากไร่ ฯลฯ ซึ่งในอนาคต หากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนกะเหรี่ยงแก่นมะกรูดพัฒนาขึ้นมา ก็อาจจะใช้ตลาดชาวไร่เป็นพื้นที่สำหรับประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ เนื่องจากในช่วงวันหยุดเสาร์อาทิตย์และวันหยุดนักขัตฤกษ์จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาแวะตลาดแห่งนี้เป็นจำนวนมาก

4.7 การเชื่อมโยงเครือข่ายชุมชนอนุรักษ์ และพื้นที่คุ้มครองวัฒนธรรมกลุ่มชาติพันธุ์

คณะวิจัยเห็นว่าวิถีวัฒนธรรมกะเหรี่ยงเป็นวิถีแห่งการอนุรักษ์ เพราะฉะนั้นหากจะมีการพัฒนาหรือแม้แต่การท่องเที่ยวจะต้องมีฐานคิดอยู่บนวัฒนธรรมกะเหรี่ยง เพราะฉะนั้นเมื่อเราคิดว่าจะนำวัฒนธรรมมาเป็นแนวทางในการพัฒนาท่องเที่ยวแก่นมะกรูดก็อาจจะทำให้เรามองเห็นเรื่องการอนุรักษ์ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

งานเสวนาเรื่อง “บทเรียนการประกาศพื้นที่เขตวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยงที่ผ่านมา” ณ บ้านภูเหม็น จ.อุทัยธานี

ทุกวันนี้หากกล่าวถึงจุดเด่นของการท่องเที่ยวแก่นมะกรูด ได้แก่ ไม้ดอกเมืองหนาวพันธุ์ต่างๆ ที่สวยงาม ไร่สตอเบอรี่ พืชผักผลไม้ อาหารพื้นเมือง และมีที่พักและโฮมสเตย์ แต่ในขณะที่เดียวกันเราแทบไม่พบวัฒนธรรมกะเหรี่ยงปรากฏให้เห็นในการท่องเที่ยว มีเพียงการส่งเสริมตลาดกะเหรี่ยง ซึ่งชาวกะเหรี่ยงจะนำพืชผักผลไม้สดจากไร่มาวางขายให้กับนักท่องเที่ยว โดยจัดขึ้นเฉพาะวันเสาร์อาทิตย์และวันหยุดนักขัตฤกษ์ และจัดขึ้นในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวเท่านั้น นอกจากนั้นก็อาจพบเห็นนักท่องเที่ยวแต่งกายด้วยเสื้อผ้าแบบชาวกะเหรี่ยงเดินเล่นถ่ายภาพท่ามกลางแปลงดอกไม้เมืองหนาว เป็นต้น

มติคณะรัฐมนตรี 3 สิงหาคม 2553 ว่าด้วยแนวนโยบายและหลักปฏิบัติในการฟื้นฟูวิถีชีวิตชาวกะเหรี่ยง มีมาถึง 10 ปีแล้ว แต่กลับยังไม่ถูกนำมาปฏิบัติอย่างจริงจัง ปัญหาต่างๆ ทั้งปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ปัญหาการศึกษาที่ไม่ให้ความสำคัญกับวิถีวัฒนธรรมเดิม ฯลฯ จึงไม่ได้รับการแก้ไข ชุมชนกะเหรี่ยงและหน่วยงานภาคีเครือข่ายจึงร่วมกันขับเคลื่อนให้มติ ครม.ดังกล่าวมีผลในทางปฏิบัติ โดยชุมชนกะเหรี่ยงหลายพื้นที่ลุกขึ้นประกาศตนเองเป็นพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษ และจะผลักดันให้มติ ครม.ยกระดับเป็นกฎหมายที่มีผลในทางปฏิบัติต่อไป เพื่อให้สามารถคุ้มครองกลุ่มชาติพันธุ์ได้อย่างแท้จริง

บรรยากาศในงาน “แลกเปลี่ยนบทเรียนเพื่อฟื้นฟูลิขิตวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยงบ้านภูเหม็น จ.อุทัยธานี”

ที่ผ่านมา คณะวิจัยได้เข้าร่วมในเครือข่ายที่ทำงานเกี่ยวกับวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์เพื่อนำองค์ความรู้และประสบการณ์ที่ได้มาประยุกต์ใช้กับการทำงานร่วมกับชุมชนกะเหรี่ยงในอนาคต ตัวอย่างเช่น ในระหว่างวันที่ 18-19 กรกฎาคม 2563 ได้เข้าร่วมงานและร่วมเป็นวิทยากรในงาน “แลกเปลี่ยนบทเรียนเพื่อฟื้นฟูลิขิตวิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์ชาวกะเหรี่ยงบ้านภูเหม็น ตำบลทองหลาง อำเภอห้วยคต จังหวัดอุทัยธานี และขับเคลื่อนการประกาศพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษตามมติคณะรัฐมนตรี 3 สิงหาคม 2553” โดยชุมชนกะเหรี่ยงบ้านภูเหม็นเตรียมประกาศพื้นที่เป็น “เขตคุ้มครองทางวัฒนธรรมกะเหรี่ยง”

บรรยากาศการจัดงาน “มหกรรมไร่หมุนเวียนและการสถาปนาพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษจังหวัดแม่ฮ่องสอน”

ต่อมา ในระหว่างวันที่ 1-3 สิงหาคม 2563 หัวหน้าคณะวิจัยได้เข้าร่วมเป็นวิทยากรในงาน “มหกรรมไร่หมุนเวียนและการสถาปนาพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษจังหวัดแม่ฮ่องสอน เนื่องในโอกาสครบรอบ 10 ปี ตามมติคณะรัฐมนตรี 3 สิงหาคม 2553” ที่ผ่านมานั้น เขตวัฒนธรรมพิเศษของชุมชนกะเหรี่ยงมักจะเป็นเขตที่

ชุมชนลุกขึ้นมาเตรียมการและประกาศตนเอง โดยอาจจะมีผู้แทนหน่วยงานรัฐเข้ามาร่วมบ้าง แต่ในครั้งนี้เป็น การประกาศเขตฯ โดยมีหน่วยงานระดับจังหวัดคือองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) แม่ฮ่องสอนร่วมรับรองด้วย

ในงานนี้ มีการประกาศปฏิญญาแม่ฮ่องสอนว่าด้วย “การสืบทอดภูมิปัญญาระบบไร่หมุนเวียนและ การจัดการทรัพยากรโดยชุมชน” เนื่องจากวาระการสถาปนาพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษจังหวัดแม่ฮ่องสอนครั้งนี้มีการ ให้ความสำคัญกับ “ไร่หมุนเวียน” ในฐานะองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาที่สำคัญต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เป็นวิถีการอนุรักษ์ที่เป็นการเกษตรแบบหมุนและผสมผสาน ซึ่งเป็นแหล่งอาหารปลอดภัย และเป็นหลักประกัน ความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

(ซ้าย) นายทองเปลว ทวีจักรสีทอง นายองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เดินพาดชมไร่หมุนเวียนขนาดใหญ่ และให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับวิถีกะเหรี่ยงห้วยปูลิง (ขวา) ภาพบรรยากาศงาน “มหกรรมไร่หมุนเวียนและการสถาปนาพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษจังหวัดแม่ฮ่องสอน” (ภาพโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรฯ)

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร - SAC
4 สิงหาคม - 3
3 สิงหาคม 2563

นักวิชาการ ภาครัฐ ผู้นำชุมชน และพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงภาคเหนือ ภาค กลาง และภาคตะวันตก ได้ร่วมเสวนาแลกเปลี่ยน “สรุปบทเรียน 10 ปี กิจการ สถาปนาพื้นที่เขตวัฒนธรรมพิเศษ” โดยมี ดร.ประเสริฐ ตระการศุภกร ผู้อำนวยการ การสมาคมภาคเหนือเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน (PASD)

จากนั้นมีการเสวนาอย่างเข้มข้น ในประเด็น “สร้างพลังความร่วมมือปกป้อง และคุ้มครองวิถีกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อร่วมกันผลักดัน (ร่าง) พ.ร.บ. ส่งเสริมและ อนุรักษ์วิถีชีวิตกลุ่มชาติพันธุ์” นำเสวนาโดย

- ประสงค์ ดอกสำเภา ผู้อำนวยการมูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ
- อภิวัฒน์ ธรรมเสนา หัวหน้ากลุ่มงานสื่อสารความรู้ และเครือข่ายสัมพันธ์ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
- วิชัย นະสุวรรณโณ ผู้อำนวยการสำนักงานภาคเหนือ สถาบันพัฒนาองค์กร ชุมชน (องค์การมหาชน)
- สุมิตรัมย์ หัตถสาร ผู้อำนวยการศูนย์พิทักษ์และฟื้นฟูสิทธิชุมชนท้องถิ่น
- เล่าโพธิ์ บัณฑิตเทอดสกุล หัวหน้าองค์กรชุมชนบริหารจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำ
- ดร.มงคล ตรีไพบูลย์ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ผศ.ดร.วราทิพย์ นพแก้ว คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย รามคำแหงนครสวรรค์
- อ.ประเสริฐ ประดิษฐ์ สภาวัฒนธรรมแม่ฮ่องสอน

ดำเนินรายการโดย สุรียนต์ ทองหมื่นชัย ที่ปรึกษาสหพันธ์เกษตรกรภาคเหนือ

ภาพวงเสวนาในงาน “มหกรรมไร่หมุนเวียนและการสถาปนาพื้นที่วัฒนธรรมพิเศษจังหวัดแม่ฮ่องสอน”
(ภาพโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธรฯ)

หัวหน้าคณะวิจัยยังมีโอกาสลงพื้นที่บ้านหนองขาวกลาง ตำบลห้วยปูลิง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียวในปี พ.ศ.2557 เพราะเป็นชุมชนที่ยังคงทำไร่หมุนเวียนแบบเดิมๆ มีระยะเวลาในการหมุนเวียน ประมาณ 7-10 ปี เพราะไร่หมุนเวียนจะไม่ใช้ปุ๋ยเคมี ไม่ใช้ยาฆ่าแมลง จึงมีความหลากหลายทางชีวภาพ จะเห็นได้ว่าส่วนที่เป็นพื้นที่ทำไร่คือบริเวณที่มีการถางและปลูกพืช ปลูกข้าวร่วมกับพืชอาหารอีกหลายชนิดพันธุ์ ในขณะที่เดียวกันก็ยังมีปรากฏแนวป่าไม้อุดมสมบูรณ์อยู่ทางด้านหลัง ที่ผ่านมา ชุมชนกะเหรี่ยงห้วยปูลิงมีนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นชาวกะเหรี่ยง และเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง เพราะฉะนั้น สิ่งเหล่านี้ก็เป็นการเสริมพลังให้แก่ชุมชน

ภาพการเปิดพื้นที่การเกษตรของอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เพื่อปลูกพืชเชิงเดี่ยว

เมื่อหันมาพิจารณาพื้นที่อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ปัจจุบันไม่มีการทำไร่มุขเวียนเหลืออยู่แล้ว มีแต่การเปิดพื้นที่การเกษตรจำนวนมากเพื่อปลูกพืชเชิงเดี่ยว โดยเฉพาะข้าวโพด อ้อย และมันสำปะหลัง สิ่งที่น่าสนใจ คือชาวกะเหรี่ยงรุ่นใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดอนุรักษ์และเห็นข้อเสียของพืชเชิงเดี่ยวดังกล่าว ได้เริ่มหันมาทดลองพืชใหม่ๆ

นอกจากนั้น ยังได้ทดลองว่าแนวคิด “ไร่มุขเวียน” จะนำมาประยุกต์ใช้ในแปลงพืชข้างบ้านได้หรือไม่ โดยการนำข้าวโพดมาปลูกร่วมกับข้าวและพืชชนิดต่างๆ ในแปลง และจะปรับเปลี่ยนพืชไปเรื่อยๆ ในแต่ละฤดูกาลเพาะปลูก ทว่าการปลูกพืชผสมผสานหมายถึงต้องลงแรงมากกว่าการปลูกพืชแบบปกติ เนื่องจากการเป็นการทำเกษตรแบบประณีต เช่น การใช้จอบพรวนดินเพื่อให้ดินร่วนซุย อีกทั้งยังเป็นการขจัดวัชพืชในแปลงปลูก ซึ่งแตกต่างจากการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ใช้รถแทรกเตอร์หรือเครื่องจักรขนาดใหญ่ที่ทุ่นทั้งแรงงานและเวลาดังแต่ขั้นตอนไถเตรียมดินไปจนถึงขั้นตอนการเก็บเกี่ยวผลผลิต

นอกจากการทดลองผสมผสานแนวคิดเดิมกับการปฏิบัติแบบใหม่แล้ว คนกะเหรี่ยงรุ่นใหม่ในชุมชน ได้ทำโครงการเก็บรวบรวมและรักษาเมล็ดพันธุ์พืชที่จะขยายผลต่อไปในอนาคต

คนรุ่นกลางและรุ่นใหม่ในชุมชนหันมาสู่พืชผสมผสาน ทดลองทำพืชหมุนเวียนในแปลง ใช้แรงคนในการทำเกษตรประณีต และมีการรวบรวมรักษาเมล็ดพันธุ์พืชพื้นเมืองเพื่อนำไปเพาะปลูก

ทั้งนี้การขับเคลื่อนของชุมชนกะเหรี่ยงป่าแป๋ในจังหวัดลำพูน ชุมชนกะเหรี่ยงหลายแห่งในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน และชุมชนกะเหรี่ยงบ้านภูเหม็นในจังหวัดอุทัยธานีเอง ได้แสดงให้เห็นว่าเราไม่สามารถมองพื้นที่ตำบลแก่นมะกรูดในลักษณะที่เป็นพื้นที่โดดเดี่ยวได้อีกต่อไป แต่ควรจะมีมองเป็นหนึ่งในพื้นที่ภายในเครือข่ายพื้นฟูวิถีวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์

โจทย์การวิจัยในขั้นต่อไปคือ การรวบรวม คัดเลือก และนำวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ของชาวกะเหรี่ยงมาหาจุดเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยว เพราะเท่าที่ผ่านมา การท่องเที่ยวที่แก่นมะกรูดยังเป็นเรื่องของกิจกรรมระยะ

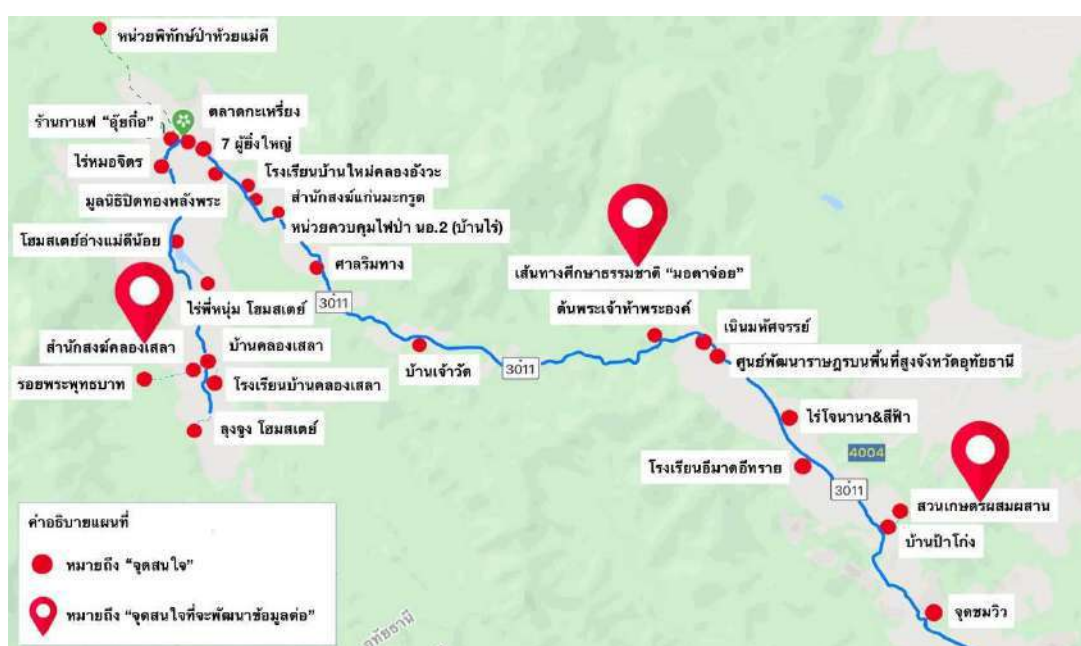
สั้น เช่น การปลูกป่า การแวะชมศูนย์พัฒนาราชภูรบนพื้นที่สูงๆ โดยที่ยังไม่เห็นถึงความเป็นชุมชนและวิถีวัฒนธรรมชาวกะเหรี่ยง โจทย์ของคณะวิจัยคือการพยายามหาทางทำให้การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่ไม่ใช่เพื่อความบันเทิงหรือการเห็นสิ่งสวยงามหรือความแปลกตา หรือเป็นกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์แบบสั้นและสำเร็จรูป แต่เป็นกิจกรรมเพื่อชี้ให้เห็นถึงความยั่งยืนของวิถีชีวิตแต่เดิมของชาวกะเหรี่ยง และย้ำเตือนให้เห็นหลักปรัชญาที่ว่า มนุษย์เป็นเพียงส่วนเสี้ยวของธรรมชาติ การท่องเที่ยวควรให้คุณค่าต่อการสืบทอดวิถีวัฒนธรรม ซึ่งวิถีนี้มาจากฐานคิดเรื่องใช้ประโยชน์ธรรมชาติไปพร้อมๆ กับการดูแลรักษาอย่างเคารพ

อาหารที่ได้มาจากธรรมชาติอันหลากหลายของชาวกะเหรี่ยงแก่นมะกรูด สามารถจะเป็นสิ่งที่เล่าเรื่องราวเชื่อมโยงกับป่าและทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ รวมไปถึงเรื่องอาหารปลอดภัย ความมั่นคงทางอาหาร และอธิปไตยทางอาหารได้

บทที่ 5 การวางแผน เตรียมการและจัดอบรมยุวมัคคุเทศก์

หลังจากที่ได้มีการกำหนดจุดสนใจและพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวบนฐานวัฒนธรรมของการอนุรักษ์ รวมทั้งกิจกรรมเบื้องต้นแล้ว ในขั้นต่อไปคณะวิจัยได้วางแผนจะนำเส้นทางนำร่องทั้ง 3 เส้นทางนี้มาเป็นตัวอย่างสำหรับงานวิจัยซึ่งเตรียมจะไปดำเนินการที่รัฐเมฆาลัย ไม่ว่าจะเป็นการเลือกพื้นที่/ชุมชน และการสำรวจเพื่อลงรายละเอียดจุดสนใจ/สถานที่ท่องเที่ยว ฯลฯ อย่างไรก็ตาม คณะวิจัยไม่สามารถจะเดินทางเพื่อไปเก็บข้อมูลในหมู่บ้านที่เลือกไว้ในรัฐเมฆาลัยได้

แผนที่แสดง “จุดสนใจ” ในตำบลแก่นมะกรูด รวมถึง “จุดสนใจที่จะพัฒนาข้อมูลต่อ” จำนวน 3 เส้นทาง

คณะวิจัยจึงต้องมุ่งสำรวจชุมชน เก็บข้อมูลและทำกิจกรรมกับชุมชนแก่นมะกรูดเป็นหลัก โดยกิจกรรมที่ได้วางแผนและเตรียมประสานงานไว้คือการอบรมยุวมัคคุเทศก์

5.1 การเตรียมพัฒนามัคคุเทศก์ผู้เล่าเรื่องราวทางวัฒนธรรม

คณะวิจัยวางแผนงานเชิงปฏิบัติการคือการจัดค่ายยุวมัคคุเทศก์ในช่วงเดือนธันวาคม 2563 โดยได้ปรึกษารื้อกับทางโรงเรียนบ้านอิมาดอิทราย และประสานกับโครงการร้อยพันธุริศ ที่สนับสนุนโดยมูลนิธิปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ เป็นที่เรียบร้อย แต่ทว่าเพียงไม่กี่สัปดาห์ก่อนการจัดค่ายฯ ทางโรงเรียนได้แจ้งเข้ามาว่านักเรียนโรงเรียนบ้านอิมาดอิทรายจะต้องเดินทางไปร่วมงานกีฬาภายในพื้นที่อำเภอบ้านไร่ ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับการจัดค่าย เบื้องต้นทางคณะวิจัยได้ปรึกษารื้อกับทางโรงเรียน จนได้ข้อสรุปว่าจะขอเลื่อนการ

จัดค่ายยุวมัคคุเทศก์ออกไปก่อน นอกจากนั้น ในช่วงต้นปี 2564 ยังเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด อีกระลอกหนึ่ง ส่งผลให้การวางแผนจัดค่ายยุวมัคคุเทศก์ต้องเลื่อนไปอีก

แต่ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2564 เมื่อสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิดเริ่มดีขึ้นเป็นลำดับ คณะวิจัย จึงได้ประสานงานเรื่องการจัดค่ายยุวมัคคุเทศก์กับทางโรงเรียนบ้านอิมาดอิทรายอีกครั้ง ซึ่งก็ได้รับร่วมมือเป็นอย่างดีและมีการกำหนดชื่อและจำนวนนักเรียนที่จะเข้าร่วมค่าย คณะวิจัยจึงวางแผนจัดค่ายยุวมัคคุเทศก์บ้านอิมาดอิทรายในระหว่างวันที่ 28-29 พฤศจิกายน 2564 แต่สถานการณ์ก็กลับยังไม่แน่นอนนักจากการระบาดของเชื้อกลายพันธุ์ Omicron สรุปแล้วการจัดอบรมก็ต้องยกเลิกไป และคณะวิจัยทำรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ให้เสร็จและปิดโครงการภายในเดือนธันวาคม 2564

อย่างไรก็ดี ข้อมูลเกี่ยวกับการเตรียมการค่ายยุวมัคคุเทศก์ ทั้งในบทนี้และในภาคผนวก ข (กำหนดการโครงการค่ายยุวมัคคุเทศก์บ้านอิมาดอิทราย) น่าจะเป็นประโยชน์สำหรับชุมชนที่จะพัฒนาผู้เล่าเรื่องราวและสื่อความหมาย จึงได้คงข้อมูลเหล่านี้ไว้ โดยค่ายดังกล่าวได้กำหนดช่วงเวลาการจัดกิจกรรมเป็นเวลา 2 วันเต็ม คือ

วันที่ 1: เดินเรียนรู้ 4 ฐานภายในหมู่บ้านอิมาดอิทราย

นักเรียนจะใช้เวลาทั้งวันเพื่อเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมชุมชนผ่านฐาน แต่ละฐานจะมีวิทยากรที่เป็นผู้อาวุโส/ผู้รู้ ชาวกระเหรี่ยงเล่าเรื่องราว ให้ความรู้และตอบคำถาม โดยมีฐานที่คณะวิจัยได้เข้าไปสำรวจและเก็บข้อมูลแล้วคือ

ฐานที่ 1 จักสานและบ้านดั้งเดิม (วิทยากร: ลุงจะไหล)

ฐานที่ 2 ทอผ้า (วิทยากร: ป้ามะต่องเจง)

ฐานที่ 3 ขนแกะเหรียญ (วิทยากร: วาสนา)

ฐานที่ 4 การละเล่นพื้นบ้าน ขาหย่าง สะบ้า ลูกข่าง และลากหมาก (วิทยากร: ลุงสุข)

วางแผนจัดค่ายยุวมัคคุเทศก์ฯ ร่วมกับทาง รร.

ครูพาเดินสำรวจบริเวณโดยรอบ รร.บ้านอิมาดอิทราย

บรรยากาศภายในห้องประชุมของทางโรงเรียน

บรรยากาศโรงอาหารของโรงเรียนบ้านอิมาดอ็ทราย

คณะวิจัยประสานงานเตรียมจัดค่ายยุวมัคคุเทศก์ ร่วมกับโรงเรียนบ้านอิมาดอ็ทราย (วันที่ 26 ตุลาคม 2563)

เส้นทางเดินชมสวนผสม (สีเหลือง)

เส้นทางเดินป่าหมากเก่า (สีฟ้า)

เส้นทางเดินในหมู่บ้าน (สีเขียว)

ฐานที่ 1 : จักสานและบ้านดั้งเดิม
 ฐานที่ 2 : ทอผ้า
 ฐานที่ 3 : ชนมกะเหรี่ยง
 ฐานที่ 4 : การละเล่นพื้นบ้าน

แผนที่จุดสนใจของบ้านอิมาดอ็ทราย (พร้อมคำอธิบายสัญลักษณ์)

วันที่ 2: เดินป่าสำรวจเส้นทางป่า “มอตาจ้อย”

เส้นทางเดินเที่ยวป่า “มอตาจ้อย” เริ่มต้นเส้นทางด้วยการเดินลัดเลาะลงไปข้างทาง เดินไปตามลำธารจนลอดใต้สะพาน สำรวจสิ่งมีชีวิตตลอดแนวลำห้วย แล้ววกกลับขึ้นไปตามเส้นทางเข้าไปดูในป่าที่มีห้วยกระสุน ต้นพระเจ้าห้าพระองค์ ต้นพลู ต้นอบเชย ฯลฯ ในขณะที่เดินตามฐานเรียนรู้ในป่านี้ นักเรียนจะได้ฟังเรื่องราวความเชื่อเกี่ยวกับป่า ธรรมชาติ รวมถึงพิธีกรรมประจำปีของชาวกะเหรี่ยงที่จะเข้ามาประกอบพิธีและค้างคืนกันในป่ามอตาจ้อย ภายในเส้นทางเดินป่าจะพบพืชสมุนไพรและพืชอาหารหลากหลายชนิด คณะวิจัยได้รวบรวมข้อมูลว่ามีพืชชนิดใดบ้าง มีชื่อภาษากะเหรี่ยง ชื่อภาษาไทยเรียกว่าอะไร มีสรรพคุณและมีการนำไปใช้ประโยชน์อย่างไร

แผนที่จุดสนใจของเส้นทางเดินป่า “มอตาจ้อย”

นอกจากโรงเรียนบ้านอิมาดอ้อทรายแล้ว คณะวิจัยยังมีโอกาสเข้าไปพูดคุยปรึกษากับผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านใหม่คลองอั้งวะที่ดูแลโรงเรียนบ้านคลองเสลาด้วย เนื่องจากคณะวิจัยได้จัดทำเส้นทางเดินดูจุดสนใจในหมู่บ้านคลองเสลาไว้แล้ว และมีแผนจะจัดอบรมให้นักเรียนที่มาจากหมู่บ้านคลองเสลา เพื่อจะได้รู้จักชุมชนและวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เส้นทางเรียนรู้ในหมู่บ้านคลองเสลามีลักษณะเป็นเส้นทางเดินรอบหมู่บ้าน ซึ่งแต่ละจุดจะได้เรียนรู้วัฒนธรรมดั้งเดิมที่เน้นการพึ่งตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการทอผ้าของหญิงกะเหรี่ยงที่จะทำเสื้อผ้าให้กับสมาชิกในครอบครัวเอง ไม่ว่าจะเป็นเสื้อกะเหรี่ยง ผ้าถุง ผ้าถุง เป็นต้น นอกจากนั้นก็จะได้เรียนรู้เรื่อง ภูมิปัญญาเกี่ยวกับพืชสมุนไพร การแสดงรำตง เป็นต้น

ตัวอย่างกิจกรรมเดินเรียนรู้ 4 ฐานภายในหมู่บ้านคลองเสลา

เส้นทางท่องเที่ยวบ้านคลองเสลา “เส้นทางเรียนรู้ในหมู่บ้าน”

ตัวอย่างเส้นทางเดินป่าสำรวจป่าชุมชน พืชพันธุ์พื้นบ้าน และสักการะรอยพระพุทธรบาท

ตัวอย่างเส้นทางท่องเที่ยวบ้านคลองเสลา “เส้นทางป่าชุมชน”

อีกเส้นทางหนึ่งเป็นทางเดินเข้าไปเรียนรู้ในป่าชุมชน นักเรียนที่เข้าค่ายยุวมัคคุเทศก์จะได้เรียนรู้เรื่องพฤกษศาสตร์พื้นบ้านที่เชื่อมโยงกับความคิดความเชื่อของชาวกะเหรี่ยง ไม่ว่าจะเป็นต้นพระเจ้าห้าพระองค์ ต้นยางน่อง และต้นเสลาซึ่งเป็นที่มาของชื่อเรียกของบ้านคลองเสลา เส้นทางนี้จบลงที่รอยพระพุทธรบาทซึ่งตั้งอยู่บริเวณริมลำห้วย และเรียนรู้เรื่องศาสนาและความศรัทธาของชาวกะเหรี่ยง ที่เชื่อมร้อยทั้งชุมชนและย้ำเตือนความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

กระเป๋าผ้าสะพายข้าง

เสื้อยืดค้าย

การวางแผนจัดค้ายูวมักคฤเทศก์ได้มีการเตรียมการผลิตเสื้อค้ายและถุงผ้าที่ใช้ในค้ายเรียบร้อยแล้ว

5.2 การใช้สถานการณ์โควิด-19 ในการส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องดิจิทัลและระบบออนไลน์

การระบาดของโควิดทำให้คณะวิจัยไม่สามารถดำเนินงานวิจัยและเก็บข้อมูลที่รัฐเมขลาัยร่วมกับคณะวิจัยจาก NEHU ได้ อย่างไรก็ตาม เอกสาร/คู่มือการท่องเที่ยว รวมทั้งสื่อวีดิทัศน์จะสามารถสื่อสารเรื่องกระบวนการในการเก็บข้อมูล รวมทั้งแสดงให้เห็นเนื้อหาที่แปลงมาเป็นเรื่องเล่าให้นักท่องเที่ยวได้เข้าใจและเห็นคุณค่าของวิถีวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่คู่กับธรรมชาติมาอย่างยาวนาน

บันทึกการเรียนรู้ในป่าหมาก-- ประวัติของพื้นที่ตั้งชุมชนดั้งเดิม
บ้านอิมาดอิทราย

ผู้เฒ่าจะเหียงนำเอาวัลย์มาพันเถาพญาเสือ เพื่อช่วยให้ยึดติดกับต้นไม้ได้เร็วขึ้น นับเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการอนุรักษ์ เพื่อให้ไม้เถาพญาเสือกับได้ตลอด

บันทึกการเรียนรู้ในป่าหมาก

การฝึกเลือกตัวใบของกาบต้นหมาก จากนั้นจะนำมาตากให้แห้ง ก่อนนำมาตัดเป็นแผ่น นำมาใช้มวนยาสูบ การตัดใบหมากหรือหางหมากที่มีประโยชน์อย่างมาก โดยจะนำไปทำเป็นแห้งบั้งแดดบั้งฝน สำหรับทำก๊อทใช้เวลาเข้าสวน

ภาพด้านบนเป็นตัวอย่างการเตรียมข้อมูลทางวัฒนธรรมผ่านบันทึกการเรียนรู้ในป่าหมาก ที่นอกจากจะแสดงให้เห็นความสำคัญของพื้นที่ตั้งถิ่นฐานแห่งแรกๆ ของแก่นมะกรูดแล้ว ยังเห็นวิถีชาวกะเหรี่ยงที่ดูแลรักษาพื้นที่ มีการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดและระมัดระวัง และทำให้เกิดผลผลิตที่ต่อเนื่อง เช่น การนำ ยอดพลูจากพื้นดินมาผูกกับต้นไม้บริเวณข้างเคียง เพื่อให้เป็นเถาพลูเลื้อยขึ้นไปเติบโตด้านบน นอกจากนี้ก็มีการเตรียมข้อมูลเรื่องอาหารการกินที่มาจากพืชผักที่สดสะอาดจากป่าหรือสวนหลังบ้าน เป็นอาหารที่เรียบง่าย ปลอดภัย และดีต่อสุขภาพ

จากการผลิตสื่อคู่มือเส้นทางท่องเที่ยว รวมทั้งรูปภาพและวิดีโอ คณะวิจัยจึงเห็นว่าสื่อสมัยใหม่น่าจะเป็นประโยชน์ในสถานการณ์โควิด-19 ที่การเดินทางไปเก็บข้อมูลและจัดประชุมถูกเลื่อนออกไปเรื่อยๆ จึงทดลองส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องดิจิทัลและระบบออนไลน์

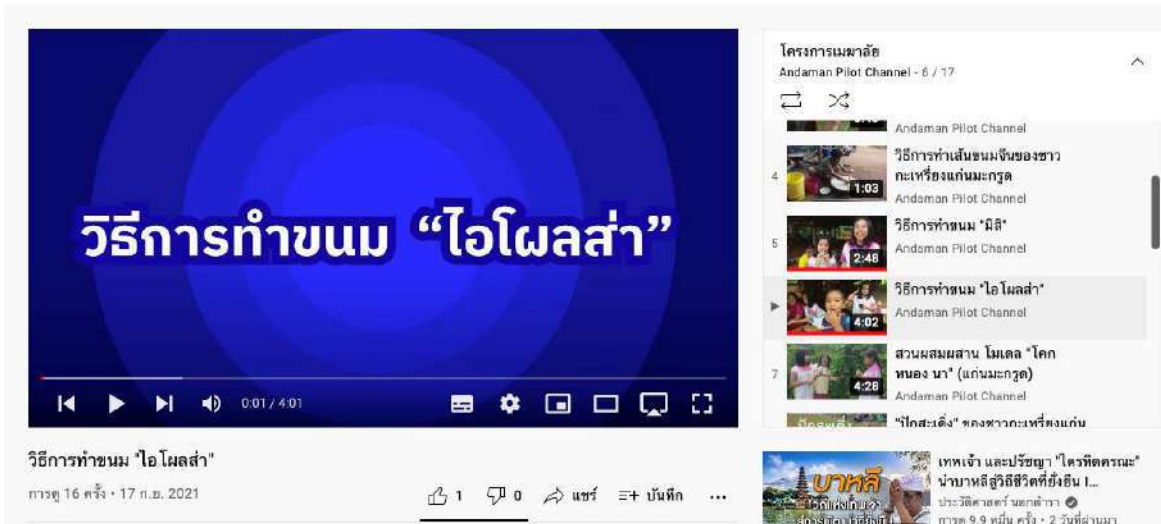

คณะวิจัยสื่อสารออนไลน์กับผู้ประสานงานและเยาวชนในชุมชน

ดังที่กล่าวไว้ในบทที่ 1 กระบวนการประชุมออนไลน์ร่วมกันระหว่างคณะวิจัยและทีมงานในพื้นที่จัดขึ้น ในช่วงกลางปี 2564 โดยนัดกันประมาณเดือนละ 2 ครั้ง ตามวันและเวลาที่สะดวกสำหรับทีมในพื้นที่ การสื่อสาร ดังกล่าวทำให้ทีมพื้นที่ได้รับโจทย์กว้างๆ เรื่องการฟื้นฟูวัฒนธรรมจากคณะวิจัยไปคิดต่อ ซึ่งทำให้ทีมกระตือรือร้น ในการเตรียมงาน นัดหมายผู้คน และการบันทึกข้อมูล เนื่องจากสามารถจะกำหนดหัวข้อได้เอง ผลงานจากทีม พื้นที่มีอยู่หลายชิ้น ดังที่ได้ทำรายการไว้ในภาคผนวก ง (งานสื่อสารข้อมูลและความรู้/กิจกรรมโครงการผ่านคลิป วิดีทัศน์)

ภาพโดยเยาวชนแแก่นมะกรูด แสดงพิธีปักเสเด็ง หรือปักเสากกลางทุ่งนา เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ปกปักรักษาไร่ข้าว

ตัวอย่างวิดีโอที่ค้นเกี่ยวกับวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของชาวกะเหรี่ยง
(ถ่ายทำโดย ทีมงานชาวกะเหรี่ยงแก่นมะกรูด)

พิธี "ปักสะเต็ง" ของชาวกะเหรี่ยงแก่นมะกรูด

กิจกรรมทำขนมพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง ได้แก่ "มีลี" และ "ไอโพลซ่า"

กิจกรรมเรียนรู้เรื่อง “โคก หนอง นา โมเดล”

การสำรวจสถานที่ท่องเที่ยวในตำบลแก้มกระจุด เช่นน้ำตกพารมย์เย็น

บทที่ 6 : การทำงานร่วมกับภาควิชา NEHU ในรัฐเมฆาลัย

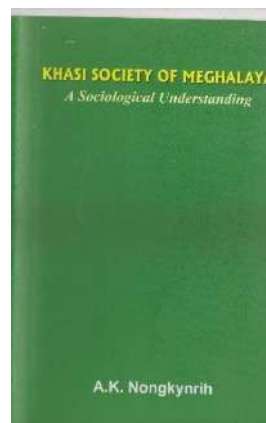
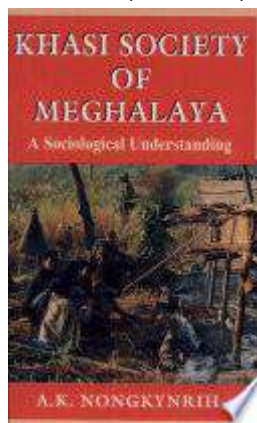
6.1 การประสานความร่วมมือกับภาควิชา NEHU

การประสานความร่วมมือกับภาควิชา NEHU ภายใต้โครงการภาควิชา “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานของวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์” เริ่มจากการพูดคุยและตกลงทำงานวิจัยร่วมกันโดยมี Dr. A.K. Nongkynrih หัวหน้าภาควิชา Sociology เป็นนักวิจัยหลักทางฝ่ายเมฆาลัย และ Assistant Professor Dr. Rekha Shangpliang จากภาควิชา Sociology เป็นนักวิจัยร่วม ก่อนที่จะเขียนโครงร่างของงบประมาณจาก สกสว.

หลังจากที่คณะจาก NEHU ได้มาร่วมลงนาม MOU ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (10 มกราคม 2562) เดินทางกลับไปยังเมฆาลัยแล้ว ทางคณะวิจัยโครงการท่องเที่ยว ได้รับแจ้งจาก Professor Dr. A.K. Nongkynrih หัวหน้าภาควิชา Sociology ว่ามีภาระงานค่อนข้างมากทั้งสองหนังสือและกำลังอยู่ในระหว่างการเขียนหนังสือ 2 เล่ม อีกทั้งยังมีปัญหาสุขภาพกระดูกคอเสื่อม จึงขออนุญาตจากโครงการฯ แต่ยินดีที่จะให้ข้อคิดเห็นและช่วยเหลืองานต่างๆ อย่างไม่เป็นทางการได้

เมื่อโครงการฯ แจ้งให้ภาควิชาฝ่าย NEHU ทราบแล้ว ฝ่าย NEHU จึงได้ประชุมปรึกษากันและขอให้ Assistant Professor Dr. Rekha Shangpliang ขึ้นมาเป็นนักวิจัยหลักแทน และได้เสนอชื่อ Assistant Professor Dr. Benjamin F. Lyngdoh จากภาควิชาการท่องเที่ยวและการจัดการโรงแรม (Department of Tourism and Hotel Management) มาเป็นนักวิจัยรอง เนื่องจากมีประสบการณ์และเชี่ยวชาญเรื่องท่องเที่ยว อันจะเป็นประโยชน์กับงานวิจัยนี้

ต่อมา โครงการฯ ได้รับทราบว่า Professor Nongkynrih ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2564 ในโรงพยาบาลใน Shillong หลังจากที่เจ็บป่วยมายาวนาน โครงการฯ จึงได้แสดงความอาลัยไปยังภาควิชา Sociology และเข้าใจว่าที่ Professor Nongkynrih ขออนุญาตจากงานอาจจะเนื่องมาจากอาการเจ็บป่วยนั้น นับว่าวงการวิชาการและวงการผู้สนใจเรื่องวัฒนธรรมชุมชนพื้นเมืองโดยเฉพาะชาวคาสี ได้สูญเสียผู้ที่ทำงานทั้งงานวิจัย วิชาการ และการขับเคลื่อนเรื่องความสำคัญของวิถีอนุรักษ์ของชุมชนมาอย่างเข้มแข็งและยาวนาน

(ภาพจาก <https://www.nefas.in/remembers-dr-a-k-nongkynrih/>)

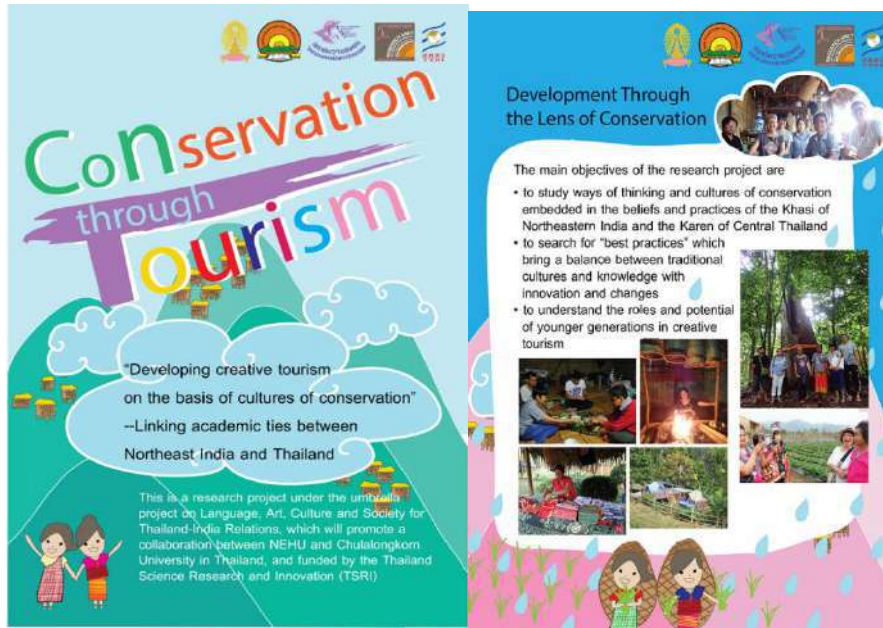
ในการวางแผนเก็บข้อมูลและสำรวจพื้นที่ในอินเดีย คณะวิจัยได้แจ้งให้ภาควิชาวิจัย NEHU ทราบถึงช่วงเวลาที่จะเดินทางไปยังเมฆาลัย รวมทั้งร่างกำหนดการเดินทางไปออกภาคสนามในรัฐเมฆาลัย ในระหว่างวันที่ 25 สิงหาคม- 7 กันยายน 2562 ซึ่งภาควิชาวิจัย NEHU ได้จัดโปรแกรมการเดินทางและการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่ชนบทของเมฆาลัย (โปรดดูในภาคผนวก ค) หลังจากนั้น คณะวิจัยได้ร่างแนวคำถามในการเก็บข้อมูล (ภาคผนวก ก) โดยเน้นการทำความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวในปัจจุบัน และความต้องการของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยว หัวข้อคำถามมีดังนี้ 1) ประวัติและข้อมูลพื้นฐานของชุมชน 2) ความต้องการเรื่องการท่องเที่ยวชุมชน 3) การสร้างเส้นทางและจุดสนใจในชุมชน 4) การทำงานสานต่อเรื่องการท่องเที่ยว และ 5) นโยบายการท่องเที่ยว

การพูดคุยปรึกษาอย่างพร้อมหน้าระหว่างคณะวิจัยโครงการฯ กับฝ่าย NEHU มีขึ้นในวันที่ 26 สิงหาคม 2562 เมื่อคณะวิจัยไทยเดินทางไปสำรวจและเก็บข้อมูลในรัฐเมฆาลัย ฝ่ายไทยได้เล่ารายละเอียดเรื่องผลงานที่ผ่านมา ความเป็นมาของโครงการปัจจุบัน หลักการและวัตถุประสงค์ของโครงการ การเก็บข้อมูล การเลือกกรณีศึกษาในไทย และเกณฑ์การเลือกกรณีศึกษา/ชุมชนในเมฆาลัย รวมถึงการวางแผนเชื่อมโยงงานในอนาคต อย่างไรก็ตาม Dr. Shangliang และ Dr. Lyngdoh ไม่สามารถจะลงพื้นที่สำรวจชุมชนพร้อมกับคณะวิจัยไทย เนื่องจากช่วงดังกล่าวยังเป็นเวลาที่มีการเรียนการสอน และระยะเวลาการลงพื้นที่ก็ค่อนข้างนานคือ 11 วัน (27 สิงหาคม- 6 กันยายน 2562) ในช่วงที่อยู่ NEHU คณะวิจัยยังได้สัมภาษณ์บุคคลที่มีความเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอีกหลายราย ตัวอย่างเช่น นักศึกษาคาสิ (NEHU) ที่นับถือศาสนา/ความเชื่อดั้งเดิม ผู้ประกอบการท่องเที่ยว Maple Pine Homestay และเจ้าของพิพิธภัณฑสถาน

(ซ้าย) คณะวิจัยทั้งสองฝ่ายพูดคุยปรึกษากันที่ The New Guesthouse (ขวา) คณะวิจัยสัมภาษณ์นักศึกษาคาสิ

คณะวิจัยยังได้เตรียมการเรื่องนิทรรศการที่ NEHU โดยได้สรุปย่อข้อมูลโครงการ ข้อมูลเบื้องต้นชุมชนกะเหรี่ยงแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี และออกแบบโปสเตอร์ 4 แผ่นเพื่อจัดพิมพ์ลงเป็นป้ายไว้นิทรรศการเคลื่อนที่ได้ในกรณีที่มีงานที่เกี่ยวข้องกับโครงการ (โปรดดูในภาคผนวก จ)

ตัวอย่างโปสเตอร์ที่ออกแบบและจัดทำเป็นป้ายไว้นิลให้ภาควิชา NEHU

ในแง่การเผยแพร่ข้อมูลและบริการวิชาการ คณะวิจัยได้รวมทั้งได้เดินทางไป Sohra College เพื่อนำเสนอเรื่อง “บทบาทชุมชนกับการท่องเที่ยว กรณีไทยและเมฆาลัย” ให้กับนักศึกษาในระดับปริญญาตรี โดยให้ข้อมูลเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศไทย ตัวอย่างและบทเรียน และมีข้อเสนอแนะเบื้องต้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากรากฐานการอนุรักษ์บนศักยภาพที่เมฆาลัยมีอยู่

คณะวิจัยไทยและ NEHU นำเสนอข้อมูลเรื่อง
“บทบาทชุมชนกับการท่องเที่ยว ธรรมชาติไทยและเมฆาลัย” ที่ Sohra College

ในเมือง Shillong คณะวิจัยไทยได้สำรวจแหล่งที่น่าสนใจ เพราะจุดแรกที่นักท่องเที่ยวจะต้องมาแวะเมื่อถึงเมฆาลัยแล้วก็คือแหล่งต่างๆ ในเมือง ร้านอาหาร ตลาดใหญ่ใจกลางเมือง พิพิธภัณฑสถาน สวนชา แล้วจึงเดินทางออกไปนอกเมืองเพื่อชมธรรมชาติ ป่าเขา น้ำตก ฯลฯ คณะวิจัยโครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ไลฟ์สไตล์ต้องสำรวจสินค้าโดยเฉพาะของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยวในตลาด Police Bazaar ซึ่งบริเวณนั้นมีทั้งที่พักโรงแรม ร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านขนมหวาน ตลาดยามค่ำคืนที่มีแสงสีและผู้คนคึกคัก และยังมีชอยเล็กๆ ที่แยกจากถนนใหญ่

การเดินทางตลาดพื้นเมืองเป็นอีกวิธีหนึ่งในการเรียนรู้วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้คนของคนในท้องถิ่น

คณะวิจัยได้ไปเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานที่มีชื่อเสียง 2 แห่งในเมืองซิลลอง พิพิธภัณฑสถานแห่งแรกคือ Don Bosco Centre for Indigenous Cultures ที่นี้มีข้อมูลมากมายให้ได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลายของรัฐเมฆาลัย และอีกพิพิธภัณฑสถานหนึ่งคือ Ever Living Museum เป็นพิพิธภัณฑสถานเอกชนเล็กๆ ที่น่าสนใจ เจ้าของพิพิธภัณฑสถานมีโอกาสในการทำงานคลุกคลีกับกลุ่มชาติพันธุ์ในรัฐเมฆาลัยมานาน จนกลายเป็นความผูกพันให้เก็บสะสมข้าวของต่างๆ มากมาย และเจ้าของพิพิธภัณฑสถานยังได้เป็นผู้นำชมและบรรยายเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของจัดแสดงที่สะสมไว้ รวมทั้งการบอกเล่าและแบ่งปันประสบการณ์การเดินทางและการมีส่วนร่วมใน

การทำงานกับ Living Bridge Foundation ซึ่งมีมูลนิธิแห่งนี้มีเป้าหมายในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมที่มีชีวิตของชาวเมฆาลัย

พิพิธภัณฑ์ Don Bosco Centres for Indigenous Cultures เป็นแหล่งรวบรวมประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์

(ซ้าย) Ever Living Museum เป็นพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็ก (ขวา) ภายในเต็มไปด้วยวัตถุจัดแสดงหลากหลายชนิด

Mr. Kyntiewbor War เจ้าของพิพิธภัณฑ์ Living Museum

6.2 การวางแผนและการเดินทางสำรวจชุมชนในเมฆาลัย

ภาคีฝ่าย NEHU ได้นำเอาแผนสำรวจชุมชนชาวคาสีที่คณะวิจัยชุดต่างๆ เสนอไว้ มาลงรายละเอียดในเรื่องพื้นที่และการเดินทางไปยังชนบทของเมฆาลัย ผู้ที่จัดการสำรวจนี้คือคณะมัคคุเทศก์ของบริษัทนำเที่ยว Outlook Tours ซึ่งบริษัทนี้เกิดขึ้นจากการรวมตัวของบัณฑิตที่จบการศึกษาปริญญาโทจากภาควิชาการจัดการท่องเที่ยวของ NEHU คือ Mr. Sushant Surong, Mr. Kular Skhem Mukhim และ Mr. Wanpynsuk Makri นอกจากนี้ ก็มีนักศึกษาจากภาคภาษาศาสตร์ในระดับปริญญาเอกมาเป็นล่ามแปลภาษาให้ในบางช่วงของการเดินทาง

แผนที่แสดงแหล่งที่ตั้งชุมชน 7 แห่งใน East Khasi Hills district ที่ลงสำรวจ

Department of Tourism and Hotel Management, NEHU , Shillong

บัณฑิตปริญญาโทภาควิชาการท่องเที่ยวจาก NEHU ที่ร่วมกันก่อตั้งบริษัททัวร์

(ภาพจาก Facebook ของ Makri)

ชุมชนที่จะสำรวจในบริเวณ East Khasi Hills มีทั้งหมด 7 ชุมชนคือ Nongmadan, Kongthong และ Mawlynnong Sohbar, Phlangmawsypat, Mawlyngbna และ Laitsohum คณะวิจัยมีเวลาแวะในแต่ละชุมชนไม่มากนัก แต่ Outlook Tours ได้นัดหมายผู้นำท้องถิ่น ทั้งประธาน กรรมการ และสมาชิกในแต่ละชุมชน เพื่อให้มีวงสนทนาแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน วิถีวัฒนธรรมและจุดสนใจ รวมทั้งศักยภาพเบื้องต้นในการพัฒนาการท่องเที่ยว

คณะวิจัยมีเวลาสำรวจชุมชนประมาณแต่ละ 2-4 ชั่วโมงเท่านั้น ในการพูดคุยสนทนากับผู้นำชุมชน ต้องมีล่ามแปลภาษาจากคาสี-อังกฤษ-คาสีด้วย ทำให้เนื้อหาที่คุยไม่สามารถจะลงรายละเอียดได้ ยิ่งไปกว่านั้น ยังจะต้องเดินเท้าสำรวจโดยรอบชุมชน คณะวิจัยจึงต้องเร่งรีบเก็บข้อมูลและถ่ายภาพเบื้องต้นเพื่อให้ได้ข้อมูลที่จะนำไปสู่การทบทวน/คัดเลือกพื้นที่ปฏิบัติการวิจัยด้านการท่องเที่ยว

การพูดคุยกับผู้นำชุมชนในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง

นอกจากจากสำรวจชุมชนแล้วก็ยังได้เก็บภาพและภาพเคลื่อนไหวในระหว่างทางด้วย เพราะเส้นทางในรัฐเมฆาลัยมีสภาพธรรมชาติป่า เขา น้ำตก และหมู่บ้านที่สวยงามที่อาจจะพัฒนาเป็นจุดแวะพักระหว่างทางได้ นอกจากนี้ยังมีสถานที่ที่น่าสนใจแวะเยี่ยมชม ไม่ว่าจะเป็นสวนชา จุดชมวิว ร้านอาหารเล็กๆ ฯลฯ

โดยรวมแล้ว ถนนหนทางในชนบทของรัฐเมฆาลัยส่วนใหญ่มีสภาพไม่ดีนัก บางช่วงขรุขระ เป็นหลุมบ่อ และบางช่วงก็ค่อนข้างร่มรื่น เห็นต้นไม้เขียวๆ ตลอดทาง มาอีกหน่อยก็เป็นเทือกเขาสูง มีเมฆหมอกปกคลุมอากาศเย็นและวิวยาวมาก มีที่แวะจอดรถข้างทางตลอด แต่สองข้างทางก็มักจะมีขยะกระจัดกระจายอยู่ วน นี้ แดดดีมาก แต่พอมาถึงแถวเทือกเขาก็เห็นเมฆค่อยๆ ลอยมาเหมือนหมอก บางทีก็ปิดทึบภูเขา วิวภูเขาแถวนี้ grand และ majestic จริงๆ มีเมฆแต่งแต้ม เห็นน้ำตกและหมู่บ้านในหุบเขาแต่ไกล

ข้างทางเห็นวิวบ้านหลังเล็กๆ กระจายกันอยู่ มีโบสถ์ บนเนินเขา สวยสมเป็นสกอตแลนด์แห่งเอเชียจริงๆ

ซ้าย บรรยากาศทางเข้าชุมชน Laitsohum ซึ่งตัวหมู่บ้านตั้งอยู่บนภูเขาสูง ต้องเดินเท้าขึ้นไปตามบันได
ขวา จุดแวะพักกลางทางมักจะมีอาหารท้องถิ่นเช่นข้าวโพดบึ่งให้ได้ลองชิม

หมู่บ้านที่ 1: Nongmadan หรือ Madanshatngi

ชุมชนนี้อยู่ในเขต Pynursla ผู้อาวุโสของชุมชนได้เล่าให้ฟังว่า ชุมชนได้อพยพมาจากหมู่บ้าน Mylatt และ Nongkhieng มาตั้งอยู่บริเวณนี้เมื่อประมาณ 50 ปีมาแล้ว ความหมายของชื่อหมู่บ้านนั้นคำว่า “Nong” คือ “หมู่บ้าน” ส่วน “Madan” นั้นหมายถึง “ที่ราบ” ผู้คนในชุมชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมและทำไม้กวาด ชุมชนนี้ยังไม่ได้มีการทำการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง แต่คนในชุมชนสนใจและเปิดรับการท่องเที่ยว หลังจากได้รับทราบประวัติความเป็นมาและสภาพสังคมเศรษฐกิจของชุมชนพอประมาณ คณะวิจัยได้ไปเดินสำรวจชุมชนและพื้นที่ไร่สวนพร้อมๆ กับเด็กๆ ในหมู่บ้าน ด้านในของชุมชนมีส่วนปลูกพืชหลายชนิดทั้งข้าวโพด สตรอเบอร์รี่ และพืชหัวหลายอย่าง มีการเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ฯลฯ Nongmadan จึงอาจจะพัฒนาเป็นชุมชนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้ในอนาคต

จุดชมวิวระหว่างทาง Mawkhong Viewpoint

บรรยากาศของที่พักร ชื่อ Langkawet Resort

บรรยากาศการเดินทางเที่ยวภายในชุมชน Nongmadan

สภาพบ้านเรือนของผู้คนในชุมชน

หมู่บ้านที่ 2: Kongthong

หมู่บ้านนี้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันอย่างดีว่าเป็นหมู่บ้านแห่งการเรียกชื่อคนในชุมชนด้วยการฮัมเป็นเสียงขึ้นๆ ลงๆ เหมือนเพลง (Whistling Village) โดยการมีชื่อที่เป็นเอกลักษณ์นี้เริ่มตั้งแต่การคิดเสียงเพลงโดยแม่ที่ตั้งครรภ์ และแม่ของทารกแต่ละคนจะสร้างเสียงเพลงที่มีระดับเสียงที่มีเอกลักษณ์และแตกต่างกันสำหรับลูกแต่ละคนที่เกิดมา เสียงเพลงจากแม่จึงคล้ายกับการตั้งชื่อให้ลูก คนพื้นถิ่นเรียกการผิวปากเรียกชื่อนี้ว่า “Jingrwai Lawbei” ซึ่งทักษะการสื่อสารด้วยการฮัมเพลงนี้เป็นสิ่งที่ชุมชนนี้และชุมชนโดยรอบกว่าสิบชุมชนปฏิบัติกันมานาน

ชุมชนนี้มีความคุ้นเคยกับนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2013 นักท่องเที่ยวที่เข้ามายังสนใจการปีนเขา การพายเรือและทำกิจกรรมทางน้ำในแม่น้ำ ชุมชนมีการก่อตั้งสมาคมความร่วมมือการท่องเที่ยวเชิงเกษตรชนพื้นเมือง และชาวบ้านในชุมชนยังเปิดกว้างที่จะรับฟังข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชน ที่ผ่านมาสมาชิกการท่องเที่ยวของชุมชนสะท้อนให้ฟังว่าแม้ว่าปัจจุบันชุมชนนี้มีเกสต์เฮาส์ 2 หลัง และโฮมสเตย์อีกหลายหลัง แต่ระบบโครงสร้างพื้นฐานและที่พักรับรองก็ยังไม่เพียงพอแก่นักท่องเที่ยว แม้จะมีกิจกรรมการท่องเที่ยวแต่รายได้หลักของชาวบ้านก็ยังคงมาจากภาคเกษตรกรรมและอาชีพการทำไม้กวาด ในระยะหลัง คนในชุมชนเริ่มผลิตงานฝีมือขายเป็นของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยว รวมทั้งการเลี้ยงผึ้งเพื่อนำน้ำผึ้งมาเสิร์ฟพร้อมกับขนมปังและชาให้กับนักท่องเที่ยว

ชุมชน Kongthong หรือ Whistling Village มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักว่าเป็นหมู่บ้านที่เรียกชื่อกันด้วยการฮัมเพลง

หมู่บ้านที่ 3: Mawlynnong

หมู่บ้านนี้เป็นที่รู้จักกันอย่างมากในหมู่นักท่องเที่ยว โดยได้เริ่มเปิดรับนักท่องเที่ยวมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2006 จุดดึงดูดที่สำคัญคือสะพานรากไม้ที่มีชีวิตที่สร้างขึ้นเพื่อเชื่อมหมู่บ้าน Nohwet กับ Riwai ให้ชาวคาสีที่ตั้งถิ่นฐานในบริเวณนี้สามารถเดินทางข้ามแม่น้ำ Thyllong ได้สะดวก แม่น้ำแห่งนี้ถือเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ของชาวคาสีที่เชื่อกันว่าเป็นแม่น้ำของเทพเจ้า ด้วยความเชื่อดังกล่าวอุปถัมภ์วิถีอนุรักษ์ของชาวคาสี สะพานแห่งนี้จึงไม่ใช่เพียงโครงสร้างพื้นฐานหรือสิ่งอำนวยความสะดวกเท่านั้น แต่เป็นสะพานที่เชื่อมโยงวิถีชีวิตของชาวคาสีกับธรรมชาติไว้ด้วยกัน แม้ว่าจะมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมสะพานรากไม้ที่มีชีวิตอย่างมากมาย ชุมชนก็ยังให้ความสำคัญกับการดูแลรักษาสะพานนี้ให้มั่นคงแข็งแรง มีการบริหารจัดการโดยการสร้างสะพานไม้ไผ่ไว้คู่ขนานเพื่อป้องกันไม่ให้สะพานรากไม้ต้องรับน้ำหนักหรือเสื่อมโทรมจนเกินไป

(ซ้าย) สะพานรากไม้ที่มีชีวิต (Living Root Bridge) (ขวา) หินที่มีหลุมเว้าแหว่งหรือมีรูอันเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้าน

หมู่บ้านแห่งนี้มีความคึกคักเพราะมีนักท่องเที่ยวเดินไปมาในชุมชน จากคำกล่าวของนักข่าวคนหนึ่งที่ได้ตำแหน่งหมู่บ้านนี้ว่าเป็นหมู่บ้านที่สะอาดที่สุดในโลก ทำให้นักท่องเที่ยวหลังไหลเข้ามาจนค่อๆ กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบมทรรรม (mass tourism) มากขึ้น โดยรวมแล้ว ทางเดินภายในชุมชนมีการดูแลรักษาต้นไม้ไว้เป็นอย่างดี มีถึงขยะที่ทำด้วยไม้ไผ่จกสานวางแทรกอยู่ในมุมต่างๆ ชุมชนมีความกว้างขวางพอที่จะรับรอง

นักท่องเที่ยวจำนวนมาก มีการคาดประมาณว่าในแต่ละวันมีนักท่องเที่ยวประมาณ 1,500 คน มีจำนวนรถยนต์ถึง 300-400 คันต่อวัน ชุมชนได้ขยายการพัฒนาในด้านต่างๆ นอกจากจะเพิ่มจำนวนโฮมสเตย์ เกสต์เฮ้าส์ ร้านอาหาร แผงขายของที่ระลึกแล้ว ยังมีการขยายพื้นที่ลานจอดรถให้สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น

(ซ้าย) ทีมงานชุมชนบรรยายพิเศษให้กับคณะวิจัย

(ขวา) สถาปัตยกรรมที่สร้างจากไม้ไผ่ ซึ่งหาได้ง่ายในท้องถิ่น

(ขวา) ของที่ระลึกที่ขายกันในแผงที่เรียงรายในหมู่บ้าน (ซ้าย) ของที่ระลึกในรูปของพวกกุญแจ บางส่วนไม่ได้คงเอกลักษณ์สำคัญของชุมชน แต่เป็นของสวยงามที่หาได้ทั่วไป

ห้องเรียนในโรงเรียนชุมชน Mawlynnong

ในขณะนี้ดูเหมือนว่าหมู่บ้าน Mawlynnong จะยังไม่ได้รับผลกระทบที่ชัดเจนจากการท่องเที่ยว แต่การที่มีแผงขายของที่ระลึก อาหาร เครื่องดื่ม ฯลฯ ที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ก็อาจจะทำให้เกิดการแข่งขันกันระหว่างคนในหมู่บ้านเองได้ นอกจากนี้ ของที่ระลึกบางอย่างก็นำมาจากภายนอก ซึ่งเป็นของที่พบได้ในแหล่งท่องเที่ยวทั่วไป

ทำให้เห็นว่าชุมชนไม่ได้มีงานฝีมือหรือผลิตภัณฑ์พื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์มากนัก แต่ต้องการมีของเพื่อที่จะขายได้ และตอบสนองนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ หมู่บ้านก็ยังไม่ได้มีกติกากันที่ชัดเจนเกี่ยวกับพื้นที่ที่นักท่องเที่ยวสามารถจะเข้าไปได้ ทำให้นักท่องเที่ยวเดินเฟ้นพานอยู่ทั่วชุมชน รวมทั้งในบริเวณโรงเรียนและบางคนก็เข้าไปถ่ายรูปหรือ ทัศนัยเด็กนักเรียนในห้องเรียน ซึ่งเป็นการรบกวนการเรียนการสอนและทำให้นักเรียนไม่มีสมาธิในการเรียน

นอกจากชุมชน Mawlynnong แล้ว สถานที่อีกแห่งที่เป็นที่รู้จักกันอย่างดีในหมู่นักท่องเที่ยวคือ Mawphlang Sacred Grove เป็นผืนป่าศักดิ์สิทธิ์สำคัญของชาวคาสี ซึ่งการเดินทางเข้าไปเที่ยวในป่าจะต้องมี มัคคุเทศก์ท้องถิ่นมาทำหน้าที่บอกเล่าเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพื้นที่ และความสำคัญของหินโบราณ (Monoliths) ที่มีปรากฏให้เห็นมากมายตั้งแต่ปากทางเข้าและอีกหลายจุดในเส้นทางของผืนป่าศักดิ์สิทธิ์ หินเหล่านี้เป็นจุดที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและวิถีความคิดความเชื่อ ความเสียสละ และมุ่งมั่นของผู้นำชุมชนใน สมัยก่อน

นอกจากนั้น ผืนป่าแห่งนี้ยังเป็นผืนป่าที่มีความหลากหลายของพืชพันธุ์ไม้และระบบนิเวศที่อุดมสมบูรณ์ นำมาใช้เป็นยารักษาโรค (Medicinal Plants) ได้ และพืชบางชนิดก็ใช้ในการประกอบพิธีกรรมหรือมีเรื่องราวผูก โยงกับตำนานเก่าแก่ เช่น ต้นไม้ที่มีเมล็ด Rudraksha (*Elaeocarpus ganitrus*) ที่ใช้ในพิธีกรรมสำหรับผู้นับถือ ศาสนาฮินดูหรือต้น Yew Tree (*Taxus baccata*) ต้นไม้ที่มีตำนานเกี่ยวกับความเป็นอมตะและพิษร้าย ผืนป่า แห่งนี้จึงเป็นแหล่งเรียนรู้สำคัญของชาวเมฆาลัย

ป่าศักดิ์สิทธิ์ หรือ Mawphlang Sacred Grove ที่มีมัคคุเทศก์ท้องถิ่นอธิบายถึงความหลากหลายในผืนป่าแห่งนี้

หมู่บ้านที่ 4: Sohbar

เดินทางจากเมือง Sohra โดยรถยนต์ประมาณ 2 ชั่วโมง ก็ถึงหมู่บ้าน Sohbar ซึ่งเป็นหมู่บ้านใหญ่มี ประชากรประมาณ 2,500 คน มีโบสถ์ถึง 5 แห่ง มีโรงเรียน 5 แห่ง โรงเรียนหลังที่อยู่ใกล้ศาลาเอนกประสงค์นั้น เก่าแก่นับร้อยปี มีมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรมอญ ในหมู่บ้านมีหลายจุดที่น่าสนใจ มีทั้งบ้านแบบเก่าที่ยังใช้หลังจาก อยู่ อีกด้านเป็นหลังคาสังกะสี ด้านหน้าของบ้านเป็นไม้ไผ่แบบฝาสลับ สามารถจะเป็นจุดสนใจได้ทั้งนั้น แบบบ้าน และความเป็นมาที่แตกต่างกันก็สามารถจะสร้างเรื่องเล่าได้ จากตรงกลางหมู่บ้านมองขึ้นไปก็ภูเขาจะเห็นน้ำตก จากหน้าผาลิบๆ แล้วยังมีกรพบพอสซิลที่สำคัญในหมู่บ้านและบริเวณโดยรอบด้วย

(ซ้าย) ทางเข้าชุมชน Sohbar ต้องเดินผ่านน้ำตกเล็กๆ

(ขวา) โรงเรียนในหมู่บ้าน

ภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านชี้ให้ดูก้อนหินกลมหนาบนพื้น นี่คือแท่นหินที่ชาวบ้านสมัยก่อนเก็บหม้อดินเผาใส่ กระดุกไว้ข้างใต้ เพื่อเป็นการทำความเคารพและระลึกถึงบรรพบุรุษ เสียตายที่หลายก้อนถูกทำให้เป็นส่วนหนึ่งของ พื้นไปแล้ว ด้านหลังบ้านมีแท่นหินกลมใหญ่อีกหลายแท่น คณะวิจัยได้นำรถยนต์ออกจากชุมชนไปสักพักเพื่อไป ยังบริเวณที่มีแท่นหินกลมใหญ่เรียงรายกัน ตรงนี้เป็นพื้นที่เก็บกระดุกแบบที่พบในหมู่บ้าน แต่มีจำนวนมากกว่า บริเวณนี้น่าสนใจที่จะศึกษาวิจัยทางด้านโบราณคดีมาก เสียตายที่ไม่ได้ดูแลรักษากันจริงจังเพราะเห็นมีเศษขยะทิ้ง อยู่ทั่วบริเวณ

(ซ้าย) สวนหินกลมที่เป็นแหล่งเก็บกระดุกของบรรพบุรุษและผู้คนที่ล่องลึบ (ขวา) แม่น้ำ Lynggnam

ไม่ไกลจากหมู่บ้านมีแม่น้ำ Lynggnam ที่มีสะพานข้ามไปยังอีกเมืองหนึ่ง น้ำใสสะอาด มีคนมาตกปลาและ ว่ายน้ำ ด้านขวามือมีแพไม้ไผ่วางห่างๆ กันหลายแพ สำหรับยืนและนั่งตกปลาและชมบรรยากาศ ด้านล่างมีหิน ก้อนโตๆ มีป้ายติดไว้ว่าพื้นที่นี้มีฟอสซิลที่น่าสนใจที่แสดงให้เห็นช่วงยุคดึกดำบรรพ์ได้ชัดเจน

หากกลับเข้าเมือง Sohra ใช้อีกเส้นทางที่มีรถบรรทุกจอดเรียงกันเป็นแถวยาว คงจะรอด่านด่านเข้าไปในบัง คลาเทศ เส้นทางเต็มไปด้วยฝุ่น ทางค่อๆ ลาดลงมาด้านล่าง เห็นเป็นพื้นที่ราบอย่างชัดเจน ดูเหมือนจะมีที่นา ด้วย เสร็จแล้วก็เริ่มไต่ระดับขึ้นอีกเรื่อยๆ จนถึงสันเขา ผ่านมาทางนี้เลยได้สัมผัสพื้นที่ชายแดนที่มีรถบรรทุกเข้า แถวยาวเพื่อผ่านด่านเข้าไปยังบังคลาเทศ ระหว่างทางนอกจากจะมีรถบรรทุกแล้วยังมีผู้ชายรอกันเป็นกลุ่มๆ บ้างก็ นอนรอกอยู่ใต้รถ ข้างทางมีร้านเล็กๆ ชายชนมชายชวยอยู่บ้าง คงรองรับคนขับรถ เห็นมีร้านเปลี่ยนยางอยู่ 2-3 ร้าน

ไว้บริการรถบรรทุกที่ต้องเปลี่ยนยางเพราะใส่ของน้ำหนักมากอีกทั้งถนนที่แคบ ขรุขระและเป็นหลุมบ่อทำให้มีผลต่ออายุรถยนต์

หมู่บ้านที่ 5: Phlangmawsyrpat

หมู่บ้าน Phlangmawsyrpat ตั้งอยู่ใกล้พรมแดนอินเดีย-บังคลาเทศ เกิดจากการที่ชาวบ้านจากหลายชุมชนได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานแถบนี้เมื่อปี ค.ศ. 1960 หมู่บ้านตั้งอยู่บนที่ราบสูงที่มองลงมาเห็นวิวที่ราบลุ่มของบังคลาเทศ คณะวิจัยได้พบและทักทายกับประธานชุมชนและสมาชิกสภาชุมชน ซึ่งได้เล่าให้ฟังว่าวิถีชีวิตของคนในชุมชนพึ่งพารายได้จากการทำไม้กวาดเป็นหลัก ชุมชนนี้ยังไม่ได้มีการพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง อย่างไรก็ตาม ชุมชนสนใจการท่องเที่ยวที่เติบโตไปอย่างช้าๆ และสร้างรายได้ส่วนหนึ่งให้กับชาวบ้านในชุมชน เมื่อไม่นานมานี้มีการก่อตั้งสภาท่องเที่ยวของชุมชน และเปิดรับความร่วมมือและคำปรึกษาจากภายนอก ภายในระยะเวลาสั้นๆ คณะวิจัยได้เดินสำรวจชุมชน ได้เห็นพื้นที่เลี้ยงผึ้งของคนในชุมชน และได้ลองชิมขนมที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนี้ คือ Attapyaw ทำจากแป้งข้าวสาลี

พื้นที่ใกล้กับชุมชนนี้มีจุดสนใจหลายแห่ง เช่น มีถ้ำ 6 แห่ง ซึ่งตามเส้นทางสำรวจถ้าจะพบซากหอยฟอสซิลในหินและจุดสำคัญๆ ทางธรณีวิทยา แม้ว่าชุมชนจะยังไม่ได้เริ่มการท่องเที่ยวและไม่มีที่พักภายในชุมชน แต่ในระยะทางไม่ไกลนัก (ใช้เวลาเดินทางประมาณ 40 นาที) มีที่พักชื่อ “Weiing Lakefront Camp” มีทิวทัศน์สวยงามตั้งอยู่ริมทะเลสาบเล็กๆ ด้านหลังติดกับเทือกเขาที่มีเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ที่พักเป็นเต็นท์ผ้าใบขนาดใหญ่ ด้านในมีเตียงนอนคู่ และห้องน้ำเป็นสัดส่วน

(ซ้าย) คณะวิจัยรับฟังเรื่องราวชุมชน Phlangmawsyrpat (ขวา) บริเวณรอบชุมชนมีแหล่งธรณีวิทยาที่สำคัญๆ

หมู่บ้านที่ 6: Mawlyngbna

หมู่บ้าน Mawlyngbna มีขนาดใหญ่กว่าชุมชน Phlangmawsyrpat และมีบ้านเรือนตั้งอยู่ในชุมชนจำนวนมาก มีโรงเรียนขนาดใหญ่ มีตลาดค้าขายคึกคัก มีพ่อค้าแม่ค้าและชาวบ้านเดินกันขวักไขว่ มีของขายหลากหลายอย่างทั้งเนื้อสัตว์ ผักสด ผลไม้พื้นถิ่น เสื้อผ้าเครื่องจักสาน ชุมชนนี้ยังมีผู้อาวุโสที่มีทักษะเกี่ยวกับ

ดนตรีที่เรียกว่า Tangmuri ที่มีลักษณะเป็นเครื่องเป่าคล้ายปี่ และยังมีเครื่องมือในการต่อสู้และเก็บล่าสัตว์ของ ชาวคาสีในอดีต เช่น ดาบ ธนูและลูกดอก

ไม่ไกลจาก Mawlyngbna มีธรณีสัณฐานที่น่าสนใจหลายแห่ง เช่นธรรมชาติของหินที่เคลื่อนแยกจากกัน เกิดเป็นช่องว่างที่แคบมากพอสำหรับคนเดินผ่าน คนพื้นถิ่นเรียกว่า Split Rock ไม่ไกลนักมีสวนชื่อ Umkakhoi Water Park ที่พื้นหินมีลักษณะเป็นแอ่งตื้นๆ มีน้ำขัง ภายในสวนพัฒนาเป็นแหล่งพักผ่อนและท่องเที่ยวของคน ท้องถิ่น และมีการทำสะพานไม้ไผ่ลัดเลี้ยวไปตามโขดหินใหญ่ๆ เพื่อดูสายน้ำและน้ำตก

(ซ้าย) “Split Rock” หรือธรณีสัณฐานที่หินแยกจากกันเป็นช่องแคบๆ (กลาง) Umkakhoi Water Park (ขวา) สะพานไม้ไผ่ลัดเลี้ยวไปตามโขดหินเพื่อมองลงไปดูสายน้ำ

(ซ้าย) ชาวคาสีสาธิตวิธีการใช้เครื่องมือล่าสัตว์ของในอดีต เช่น ธนูและลูกดอก (ขวา) หญิงขายผักสดในตลาด ยามว่างเธอทำเครื่องจักสานที่งดงามหลายรูปแบบและลวดลาย

หมู่บ้านที่ 7: Laitsohum

Outlook Tours ไม่ได้วางแผนให้คณะวิจัยไปแวะเยี่ยมชุมชน แต่วางแผนให้เดินเส้นทางไปสู่ถ้ำ Krem Puri ที่ได้ชื่อว่าเป็นถ้ำหินทรายที่ยาวที่สุดในโลก ทางเข้าสู่ถ้ำจะต้องผ่านน้ำตกเข้าไป เส้นทางไปยังถ้ำค่อนข้างชัน แต่มีบันไดคอนกรีตหรือหิน และมีราวไม้ให้จับให้ในบางช่วง คณะวิจัยไม่ได้มีอุปกรณ์หรือความชำนาญในการสำรวจถ้ำ การเดินทางที่รุ่มร้อนเขียวขจีมายังปากถ้ำจึงเพียงพอแล้วในการสำรวจครั้งนี้

ในการเดินเส้นทางนี้ จำเป็นต้องใช้ผู้นำเที่ยวท้องถิ่นซึ่งก็เป็นการสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน และทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาพื้นที่นี้ด้วย เมื่อรู้ว่าผู้นำเที่ยวมาจากหมู่บ้านใกล้เคียง คณะวิจัยจึงขอแวะไปเยี่ยมชุมชน Laitsohum ซึ่งตั้งอยู่บนเขาสูง มีเส้นทางเดินเท้าที่ต้องใช้บันไดคอนกรีต พวกเราจึงเดินขึ้นไปตามบันไดกว่า 380 ขั้น และพบว่าด้านบนเขาเป็นพื้นที่ราบขนาดใหญ่ เป็นที่ตั้งของชุมชนขนาดเล็กที่ก่อตั้งมากกว่า 100 ปี มีชาวบ้านอยู่อาศัยประมาณ 25 หลังคาเรือน ประชากรประมาณ 300 คน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำสวน เลี้ยงสัตว์ ที่นี้ยังไม่ได้มีการพัฒนาการท่องเที่ยว มีเพียงผู้ที่แวะมาเยี่ยมเยือนเป็นครั้งคราว จากชุมชน เราเดินผ่านทุ่งหญ้าและโรงเรียน ผ่านก้อนหิน Mawsmat Oath Stone ที่สะท้อนให้เห็นวิถีท้องถิ่นที่ให้คำมั่นสัญญาโดยอ้างอิงกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และทำให้เกิดความเชื่อใจกันระหว่างคู่สัญญา บริเวณหน้าผาสุดหมู่บ้านเป็นจุดชมน้ำตกที่สามารถจะพัฒนาต่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ในอนาคต

(ซ้าย) สำรวจเส้นทางสู่ถ้ำ Krem Puri ที่บริเวณปากถ้ำมีน้ำตก (ขวา) เดินขึ้นบันไดไปชุมชน Laitsohum

คณะวิจัยใช้เวลากว่าสองสัปดาห์ในการเดินทางสำรวจพื้นที่และจุดสนใจท่องเที่ยวใน 7 หมู่บ้าน ทำให้ได้เรียนรู้ แลกเปลี่ยน และสัมผัสประสบการณ์เกี่ยวกับวิถีชาวคาสีแห่ง East Khasi Hills และได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ที่จะนำไปสู่การทบทวน/คัดเลือกพื้นที่ปฏิบัติการวิจัยด้านการท่องเที่ยว ซึ่งหลายพื้นที่มีศักยภาพสูง จากการสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น คณะวิจัยได้เลือก 3 ชุมชนเป้าหมายในการเก็บข้อมูลเรื่องการท่องเที่ยว คือ Kongthong, Sohbar และ Mawlyngbna จากประเมินเบื้องต้นโดยใช้ 3 หลักเกณฑ์ดังนี้

- 1) ชุมชนมีความเก่าแก่หรือมีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจและมีวัฒนธรรมที่โดดเด่น สามารถพัฒนาจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้และสร้างสรรค์ได้
- 2) ชุมชนเริ่มมีการท่องเที่ยวหรือมีศักยภาพในการท่องเที่ยว ผู้นำชุมชนยินดีสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยว และเห็นด้วยกับการนำเอาวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์มาเป็นฐานในการพัฒนาการท่องเที่ยว
- 3) ชุมชนมีความพร้อมที่จะให้นักวิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลและทำงานกับชุมชน มีการเปิดกว้างเพื่อรับความคิดเห็นและมุมมองใหม่ๆ แต่ยังคงยึดมั่นในวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์

หมู่บ้าน	เป็นชุมชนเก่าแก่และมี วัฒนธรรมโดดเด่น	เริ่มมีการท่องเที่ยว	ชุมชนเปิดรับการวิจัย
1. Nongmadan	ชุมชนใหม่	ไม่มีเลย	เปิดรับ
2. Kongthong	Jingwai lawbei	เริ่มมี	เปิดรับ
3. Mawlynnong	Cleanest village	มีนานแล้ว	เปิดรับ
4. Sohbar	ประเพณีดั้งเดิม/หินกลม	ยังไม่มี	เปิดรับ
5. Phlangmawsyrpat	ชุมชนใหม่	ไม่มีเลย	เปิดรับ
6. Mawlyngbna	ประเพณีดั้งเดิม/ดนตรี	เริ่มมี	เปิดรับ
7. Laitsohum	ต้องค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติม	ไม่มีเลย	เปิดรับ

ตารางแสดงรายละเอียดหลักเกณฑ์ในการคัดเลือกชุมชนศึกษา

6.3 การปรับแผนการทำงานและการสรุปขั้นตอน/บทเรียนที่เป็นประโยชน์

คณะวิจัยได้วางแผนการเดินทางไปทำงานวิจัยภาคสนามต่อที่รัฐเมฆาลัย เพื่อที่จะเก็บข้อมูลและทำงานกับชุมชนในการพัฒนาจุดสนใจ เส้นทาง และกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานของวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ โดยได้วิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม การจัดทำแผนที่พื้นฐาน (Base Map) ของชุมชนเป้าหมายในรัฐเมฆาลัย จำนวน 3 ชุมชน ซึ่งมีข้อมูลแสดงสถานที่สำคัญ/จุดสนใจโดยสังเขป ฯลฯ คณะวิจัยวางแผนการเดินทางครั้งที่ 2 ในช่วงระหว่างเดือนสิงหาคม-กันยายน พ.ศ. 2563 แต่เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด 19 ตั้งแต่ช่วงเดือนมีนาคมปี พ.ศ. 2563 ส่งผลให้แผนการเดินทางลงภาคสนามเมฆาลัยต้องเลื่อนออกไปอย่างไม่มีกำหนด

คณะวิจัยจึงได้ปรับเปลี่ยนแผนการทำงานเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ โดยเปลี่ยนแผนการเดินทางไปรัฐเมฆาลัยไปเป็นการเก็บข้อมูลภาคสนามที่ตำบลแก่นมะกรูดเพื่อทำเส้นทางเรียนรู้ธรรมชาติ-วัฒนธรรมเพิ่มเติม และเพิ่มรายละเอียดในแต่ละจุดสนใจ พัฒนาการสื่อความหมายและจัดทำสื่อตัวอย่าง จัดทำเอกสารเล่มเล็กรวบรวมข้อมูลเส้นทางท่องเที่ยว/จุดสนใจ

เมื่อได้ร่างคู่มือเส้นทางและจุดสนใจของป่าศักดิ์สิทธิ์มอตาจ้อย ชุมชนบ้านอิมาดอิทราย และชุมชนบ้านคลองเสลาแล้ว จึงวางแผนการอบรมยุวมัคคุเทศก์ (โปรดดูหัวข้อ 5.1 ในบทที่ 5) การพัฒนาให้คนในชุมชนให้เป็น “คนเล่าเรื่อง” เชื่อมโยงกับการเรียนรู้ในชุมชน การจัดกิจกรรมสาธิตการท่องเที่ยว และการประเมินกิจกรรม ซึ่งหลังจากที่จัดกิจกรรมแล้ว คณะวิจัยจะนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงและพัฒนาเป็นร่างรายงาน/สรุปบทเรียนการดำเนินงาน และจะมีการจัดประชุมนำเสนองานที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและ/หรือบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี หากสถานการณ์โควิด-19 มีการควบคุมได้ดีขึ้น

แต่สถานการณ์การระบาดระลอกใหม่ของโควิด 19 (ราวเดือนธันวาคม 2563) ส่งผลให้คณะวิจัยไม่สามารถดำเนินงานตามแผนได้ หลายกิจกรรมต้องมีการปรับเปลี่ยนอีกครั้ง โดยเฉพาะการจัดอบรมยุวมัคคุเทศก์

ร่วมกับโรงเรียนและชุมชนบ้านอีมาดอีทราย จากเดิมที่กำหนดไว้ในระหว่างวันที่ 23-24 ธันวาคม 2563 ก็ต้องเลื่อนออกไปทั้งที่ได้เตรียมเนื้อหา อุปกรณ์การจัดค่าย และนัดหมายกำหนดการร่วมกับโรงเรียนเรียบร้อยแล้ว

กล่าวโดยสรุปแล้ว โครงการ “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานของวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์” ไม่สามารถจะดำเนินงานตามที่วางแผนไว้ได้ เนื่องจากสาเหตุหลักๆ คือการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด ดังนั้น ผลผลิตของโครงการจึงออกมาไม่ตรงตามที่กำหนดไว้ อย่างไรก็ตาม คณะวิจัยได้เก็บข้อมูลเพิ่มเติม และจัดทำเส้นทางท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และจุดสนใจเพิ่มเติมจากที่กำหนดไว้เดิม และหวังว่าคู่มือนี้จะได้รับการนำไปใช้ประโยชน์ทั้งในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เรื่องการฟื้นฟูวิถีวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์กับเรื่องการพัฒนาพื้นที่คุ้มครองทางวัฒนธรรม และการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2559. *วิสัยทัศน์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2579 และ (ร่าง) แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2560-2564)*.
- จินดารัตน์ ละมุน และเย็นฤดี มดแดง. 2559. “ประเพณีเรือสำเภาทอง (กะบ่องทุ่ง) ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี” วารสารวิชาการ *คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์* ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2559.
- ธีระพันธ์ ล. ทองคำ. 2559. *หัตถานาฬิกาเขียน* ผ้าทอมือของกลุ่มชาติพันธุ์ไท-ลาวและกะเหรี่ยงโป อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี บูรณาการความรู้ด้านภาษา ภาษา และการอพยพย้ายถิ่น. กรุงเทพฯ: มูลนิธิมหาจักรีสิรินธร เพื่อคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2539. *ภูมิปัญญาในเขตวิสาหกิจพื้นเมือง: กรณีศึกษาชุมชนกะเหรี่ยงในป่าทุ่งใหญ่นเรศวร*. กรุงเทพฯ : โลกดูดยภาพ.
- เผ่า นวกุล. 2556. “การมีส่วนร่วมของชุมชนใน “โครงการปิดทองหลังพระเพื่อสืบสานแนวพระราชดำริ” กรณีศึกษา ชุมชนชาวเขาตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี.” รายงานวิจัยมหาวิทยาลัยนอร์ธกรุงเทพ
- เผ่า นวกุล. มปป. “การท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์: กรณีศึกษาชุมชนชาวเขากลับบ้านแก่นมะกรูดจังหวัดอุทัยธานี” พระมหาสุทนต์ จตุรพิธสุภาพ. 2556. “การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมทางการเมืองของชาวไทยเชื้อสายกะเหรี่ยงที่ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ยุวดี กวาทระกุล. 2537. “ความคิดเห็นของชาวกะเหรี่ยงในตำบลแก่นมะกรูดอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, คณะวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วุฒิ บุญเลิศ และคณะ. 2549. เมื่อกะเหรี่ยงสวนผึ้งลุกขึ้นพูด. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วรวิทย์ นพแก้ว และคณะ. 2563. แนวทางการจัดการเขตพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัย และการฟื้นฟูวิถีชีวิตวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยงบ้านภูเหม็น ตำบลทองหลาง อำเภอห้วยคต จังหวัดอุทัยธานี. รายงานฉบับสมบูรณ์ของโครงการที่สนับสนุนโดยศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) .
- วิชาติ บูรณะประเสริฐสุข, ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ, Pachee Yuvajita, Simon J.P. Wright. 2555. "เรื่องเล่าจากชายแดนไทย-พม่า ประกายไฟแห่งปัญญาเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน" งานวิจัยภายใต้โครงการ “ภาษาศาสตร์ - ภาษากะเหรี่ยง”. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยและพัฒนาแห่งมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์, พิเชฐ สายพันธ์, อรุมา เตพลกุล และธีระ สันเดชารักษ์. 2556. *การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์*. กรุงเทพฯ:

อภิญา จงพัฒนากร ธีรศักดิ์ อุ่นอารมณ์เลิศ และไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม. 2560. “รูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อการอนุรักษ์ข้าวไร่ของกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง” *Veridian E-Journal, Silpakorn University* ISSN 1906 – 3431. ฉบับภาษาไทยสาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์และศิลปะปีที่ 10 ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน – ธันวาคม 2560.

ภาษาอังกฤษ

Agrawal, Arun and Gibson, Clark C. 1999. “Enchantment and Disenchantment: The Role of Community in Natural Resource Conservation.” *World Development*, Volume 27, Issue 4, April 1999, Pages 629-649

Berkes, Fikret. 2004. Rethinking Community-Based Conservation. *Conservation Biology*. 10 May 2004, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1523-1739.2004.00077.x>

Berkes, Fikret. (1999). *Sacred Ecology: Traditional Ecological Knowledge and Resource Management*. London: Taylor and Francis,

Gadgil, Madhav, Berkes Fikret, and Folke Carl. 1993. “Indigenous Knowledge for Biodiversity Conservation” *Ambio*. Vol. 22, No. 2/3, Biodiversity: Ecology, Economics, Policy (May, 1993), pp. 151-156.

Holt, Flora Lu. 2005. The Catch-22 of Conservation: Indigenous Peoples, Biologists, and Cultural Change. *Human Ecology*. Vol. 33, No. 2, April 2005.

Howkins, John. 2001. *The Creative Economy*. New York: Penguin Group (USA).

Jeeva, S., et al. (2006). "Traditional knowledge and biodiversity conservation in the sacred groves of Meghalaya." *Indian Journal of Tradional Knowledge* 5(4): 563-568.

Johnston, Alison. 2005. *Is the Sacred for Sale: Tourism and Indigenous Peoples*. London: Routledge.

Kakoty, S. (2018). "Ecology, sustainability and traditional wisdom." *Journal of Cleaner Production* 172: 3215-3224.

Kayang, H. (2007). *Role of Community in Conservation of Biodiversity: a Case Study in Khasi Hills of Meghalaya, India*.

Kharmawphlang, M., et al. (2018). *Tourism information system of South West Khasi Hills District, Meghalaya, India*.

- Kirsten Ewers Andersen. 1980 (B.E. 2523). "Deference for the Elders and Control over the Younger among the Karen in Thailand." Soertryk *FOLK* Reprint Vol. 21-22 1979/80 - KØBENHAVN.
- Kirsten Ewers Andersen. 1981 (B.E. 2524). "Two Indigenous Karen Religious Denominations." Soertryk *FOLK* Reprint Vol. 23 KØBENHAVN, pp. 251-262.
- Nayak, P. and S. K. Mishra (2013). *Problems and Prospects of Promoting Tourism in Meghalaya*.
- Nongkynrih, A. K. (2017). "Sustainable Tourism: Striking a Socio-Economic and Environmental Balance." A Keynote address presented in the National Seminar, organized by the Department of Sociology, Synod College on September 4 and 5, 2017, Shillong, Meghalaya.
- Ormsby, A. (2012). "Perceptions of Tourism at Sacred Groves in Ghana and India." *Recreation and Society in Africa, Asia and Latin America* 3 (The Power of Place: Heritage, Archaeological and Sacred): 18.
- Ormsby, A. (2013). "Analysis of Local Attitudes Toward the Sacred Groves of Meghalaya and Karnataka, India." *Conservation and Society* 11(2): 187-197.
- Ormsby, Alison A. and Bhagwat, Shonil A. 2010. "Sacred forests of India: a strong tradition of community-based natural resource management." (Thematic section. Community-based natural resource management (CBNRM): Designing the next generation (Part 2))
- Ostrom, E. 2012. *Future of the Commons: Beyond Market Failure and Government Regulations*. London: The Institute of Economic Affairs.
- Poffenberger, M. (2014). Khasi responses to forest pressures: a community REDD+ project from Northeast India. Wien, IUFRO (International Union of Forestry Research Organizations) Secretariat: 229-240.
- Pyngrope, B. G. (2012). *Potentials of Ecotourism around Shella, East Khasi Hills District, Meghalaya*.
- Rahman, K. F. and S. Yeasmin (2014). "Village Tourism as Sustainable Development Alternative: Empirical Evidence from Mawlynnong, the Cleanest Village in Asia." *ASA University Review* 8(1): 129-141.
- Redford, K. 1990. The ecologically noble savage. *Cultural Survival Quarterly* 15 (1), 46-48
- Rizal, Praveen and R. Asokan. (2013). A Comparative Study of Tourism Industry in North-Eastern States of India. *IOSR Journal of Business and Management (IOSR-JBM)*, Volume 12, Issue 4 (July-August 2013), pp.56-62.

- Roy, S. (2017). "Political Economy of Land Governance and Women's Rights - The Case of Meghalaya." 2017. World Bank Conference on Land and Poverty. Washington DC, The World Bank.
- Shangpliang, Rekha M. (2010). *Forest in the life of the Khasis*. New Delhi: Concept Publishing Company Pvt. Ltd.
- Tynsong, H., et al. (2012). "Traditional knowledge based management and utilization of bioresources by war khasi tribe of Meghalaya, North-east India." *Indian Journal of Innovations and Development* 1(3): 162-174.
- Western, D. and Wright, Michael R, eds. 1994. *Natural Connections: Perspectives in Community-based Conservation*. Island Press, Washington, DC

ภาคผนวก ก : แนวคำถามสำหรับโครงการวิจัยท่องเที่ยวอาสาสมัคร-เมฆาลัย/กะเหรี่ยง-แก่นมะกรูด

1. ประวัติและข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
  - 1.1 ความเป็นมาของชุมชนเป็นอย่างไร ตั้งถิ่นฐานมานานเพียงใด ในช่วงแรกเป็นอย่างไร เปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง
  - 1.2 จำนวนประชากร การทำมาหากิน ชีวิตประจำวัน แผนที่ชุมชน สถานที่สำคัญในชุมชน สิ่งแวดล้อมชุมชน รูปแบบบ้าน ฯลฯ
2. ความต้องการเรื่องการท่องเที่ยวชุมชน
  - 2.1 มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชน/พื้นที่นี้หรือยัง ตั้งแต่เมื่อใด นักท่องเที่ยวเป็นใครบ้าง เข้ามาทำอะไรบ้าง ชุมชนรองรับนักท่องเที่ยวอย่างไร
  - 2.2 มีความเห็นอย่างไรกับนักท่องเที่ยวและการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น มีผู้ใดได้ประโยชน์หรือเสียประโยชน์บ้าง อยากให้นักท่องเที่ยวเข้ามาหรือไม่ ทำไม การมีนักท่องเที่ยวได้อย่างไร เสียอย่างไร ชุมชนพร้อมรับหรือไม่ อยากให้ใครบ้างมาท่องเที่ยว อยากเห็นการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร ทำอย่างไรไม่ให้เกิดการท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อชุมชนและธรรมชาติ
3. การสร้างเส้นทางและจุดสนใจในชุมชน
  - 3.1 อยากให้นักท่องเที่ยวมาตรงจุดไหนบ้าง (ธรรมชาติ วัฒนธรรม ชุมชน ฯลฯ) สถานที่/ข้อมูลที่ยากเปิดเผย/นำเสนอเพื่อการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพที่ควรพัฒนาต่อมีอะไรบ้าง อยากให้นักท่องเที่ยวทำกิจกรรมอะไรบ้าง มีเส้นทางท่องเที่ยวที่ควรพัฒนาหรือไม่ อย่างไร
  - 3.2 อะไรที่เป็นสิ่งโดดเด่นหรือ “ของดี” ในท้องถิ่น (หัตถกรรม ดนตรี เพลง ข้อมูลเกี่ยวกับคติชน นิทาน พิธีกรรม หรือเทศกาลสำคัญในชุมชน) ใครที่จะมีความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับ “ของดี” เหล่านี้ ประเด็นหรือเรื่องราวอะไรที่ควรนำมาเสนอ แหล่งข้อมูลเพื่อการสืบค้นเรื่องราว ประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับจุดสนใจ/พื้นที่มีที่ไหน/ใครบ้างมีกิจกรรมอะไรบ้างที่นักท่องเที่ยวสามารถจะร่วมทำเพื่อเข้าใจท้องถิ่นมากขึ้น
  - 3.3 มีวัฒนธรรมหรือกติกาในการอนุรักษ์ธรรมชาติ/วัฒนธรรมอย่างไรบ้าง กติกาเหล่านี้สื่อสารออกไปอย่างไร ใช้บังคับอย่างไร จะทำอย่างไรให้กติกาเหล่านี้ได้รับการยอมรับและเคารพจากทั้งในชุมชนและโดยนักท่องเที่ยว
4. การทำงานสานต่อเรื่องการท่องเที่ยว
  - 4.1 ในพื้นที่มีหน่วยงาน/องค์กร/กลุ่มที่ทำงานเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมวัฒนธรรม-ธรรมชาติ หรือการท่องเที่ยวหรือไม่ ใครบ้าง ทำอะไรบ้าง
  - 4.2 คนรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่าทำงานร่วมกันหรือไม่ อย่างไร ควรจะส่งเสริมการทำงานระหว่างรุ่นอย่างไร

- 4.3 ท้องถิ่นจะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวได้อย่างไร จะทำอะไรเพื่อพัฒนากลุ่มในการจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยว การพัฒนามัคคุเทศก์ท้องถิ่น ฯลฯ
5. นโยบายการท่องเที่ยว
- 5.1 นโยบายการท่องเที่ยวมีระดับใดบ้าง ในขณะนี้ นโยบายและการสนับสนุนการท่องเที่ยวจากรัฐท้องถิ่น/รัฐบาลกลางเป็นอย่างไรบ้าง จุดเน้นอยู่ที่ใด เห็นด้วยหรือไม่
- 5.2 อยากให้นโยบายการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร และจะสื่อสารนโยบายนั้นได้อย่างไร (นำเสนอข้อมูลเป็นเอกสาร จัดวงประชุม ฯลฯ)

ภาคผนวก ข : ตารางผู้ให้ข้อมูลในอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

1. ผู้ให้ข้อมูลใน ปี พ.ศ.2561

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	รายละเอียด	ช่วงที่สัมภาษณ์
1	นายวินัย กริ่งไกร	คนรุ่นใหม่ผู้สนใจเรื่องวัฒนธรรมบ้านอีทราย (Key informant ผู้ให้ข้อมูลตลอดการศึกษาวิจัย)	ตุลาคมและ ธันวาคม 2561
2	นางโค้ง กริ่งไกร	ผู้อาวุโสบ้านอีทราย (Key informant ผู้ให้ข้อมูลตลอดการศึกษาวิจัย)	
3	นางทองดี (คนทา) ภูริผล	ประธานกลุ่มทอผ้าลายโบราณบ้านผาตั้ง	
4	นางจำปี ธรรมศิริ	ศิลปินนักร้องผ้า พิพิธภัณฑผ้าไท-ลาวโบราณ บ้านนาตาโพ	
5	นางปัญญา ชุนณรงค์	ประธานกลุ่มแม่บ้านตำบลบ้านไร่	
6	นางสุนิสา กระแทน	ผู้รู้บ้านอีทราย	
7	นางบุญเดือน ราชสีห์	ผู้รู้บ้านอีทราย	
8	นายเอกรัตน์ พรหมศิริแสน	หัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ อน.9 และหัวหน้าพื้นที่ต้นแบบการแก้ไขปัญหาการเกษตรและพัฒนา พื้นที่ต้นแบบ ต.แก่นมะกรูด อ.บ้านไร่ จ.อุทัยธานี	

2. ผู้ให้ข้อมูลใน ปี พ.ศ.2562

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	รายละเอียด	ช่วงที่สัมภาษณ์
1	Kirsten Ewers Andersen	นักมานุษยวิทยาที่ทำงานกับชุมชน	กุมภาพันธ์ 2562
2	นายกะบุ อารมณฺ์สุข	ผู้อาวุโสบ้านอีทราย	
3	นางน่อแตเวีย อารมณฺ์สุข	ผู้อาวุโสบ้านอีทราย	
4	นายเวียจะโพ่ กริ่งไกร	อดีตกำนันและผู้อาวุโสบ้านใหม่คลองอ้งวะ	
5	นางมาลี กริ่งไกร	ผู้รู้บ้านไต้	
6	นางนี่เปียวเอง คลองวะ	ผู้รู้บ้านไต้	
7	นายเพชร คลองวะ	ผู้รู้บ้านไต้	
8		ผู้ช่วยหัวหน้าหน่วยพิทักษ์ป่าห้วยแม่ดี	

3. ผู้ให้ข้อมูลใน ปี พ.ศ.2563

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	รายละเอียด	ช่วงที่สัมภาษณ์
1	นายบุญดี คลองแห้ง	ผู้รู้บ้านคลองเสลา	กุมภาพันธ์ กรกฎาคม และ ตุลาคม 2563
2	ผู้ใหญ่แดง มดแดง	ผู้รู้บ้านใหม่คลองอ้งวะ	
3	น้ำฝน กริ่งไกร (น้องทีเควย)	ผู้รู้บ้านคลองเสลา	
4	ใจสะอาด (แจตจะจ)	ผู้รู้บ้านไต้	
5	นางสุณิสา กระแหง	ผู้รู้บ้านอิทราย	
6	นายตุลาพัฒน์ วัฒนทรัพย์ตระกูล	หัวหน้ามูลนิธิปิดทองหลังพระ สืบสานแนวพระราชดำริ ต.แก่นมะกรูด อ.บ้านไร่ จ.อุทัยธานี	
7	อาภรณ์ สองยางเจริญสุข สุมาลี ต้นน้ำเพชร ชนมณีภา กว่าบุ	นักศึกษาชาวกะเหรี่ยงที่มาฝึกงานจากโพธิวิชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	
8	นายจุง พอเพียงเศรษฐกุล	ปราชญ์กะเหรี่ยงบ้านคลองเสลา	
9	นายลม ราชสีห์	ผู้รู้บ้านอิทราย	
10	นายจักรกฤษ ศีลาเจริญ	ผู้บริหารห้วยป่าปกรีสอร์ท	
11	นายปองย่อง มองเชิง	ผู้อาวุโสบ้านอิทราย	
12	นางมะเค็กละงะ เคลิ่ง	ผู้อาวุโสบ้านอิทราย	
13	นายขาว ตาคิด	ผู้อาวุโสบ้านอิทราย	
14	นางผ่องศรี ราชสีห์	ผู้รู้บ้านอิทราย	
15	นายจงบอง น้ำพุ	ผู้รู้บ้านอิทราย	
16	นางมะต่องเจง กริ่งไกร	ผู้อาวุโสบ้านอิทราย	
17	นายเสาะโตใจ มดแดง	ผู้อาวุโสบ้านคลองเสลา	
18	นางสาวสุดา มดแดง	ผู้รู้บ้านคลองเสลา	
19	นางสาวนงก้อ จั่วเฮีย	ผู้อาวุโสบ้านคลองเสลา	
20	นางเม่นอง เบ็ง	ผู้อาวุโสบ้านคลองเสลา	
21	นายมิงโย กริ่งไกร	ผู้อาวุโสบ้านคลองเสลา	
22	นางวรรณดา หัวเพ็ชร	ล่ามและผู้ประสานงาน	
23	นางบุญเตือน ราชสีห์	ล่ามและผู้ประสานงาน	
24	นายสหะ กริ่งไกร	ผู้อาวุโสบ้านอิทราย	
25	นายดิเรก ศรีสุวรรณ	อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านอิมาดอิทราย	
26	นางบุพชาติ ชูบัว	ครูโรงเรียนบ้านอิมาดอิทราย	
27	นายพุทธิพัฒน์ วรพิน	ครูโรงเรียนบ้านอิมาดอิทราย	
28	นายณัฐพร สำเนียงแจ่ม	เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาราชภูรบนพื้นที่สูงจังหวัดอุทัยธานี	
29	นางวรรณดา หัวเพ็ชร	ล่ามและผู้ประสานงาน	

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	รายละเอียด	ช่วงที่สัมภาษณ์
30	นางวาสนา เกรียงไกรวาริ	ผู้รู้บ้านอิทราย	
31	พระเวียโพย (พระอาจารย์ต่าย)	เจ้าอาวาสสำนักสงฆ์บ้านใหม่คลองอ้งวะ	
32	นายกฤษฎา ประสิทธิ์	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านใหม่คลองอ้งวะ	

ภาพภูมิทัศน์ระหว่างเส้นทางในแมงพลาย

ภาคผนวก ค : โปรแกรมการเดินทางและการเก็บข้อมูลภาคสนามใน East Khasi Hills, เมฆาลัย
Itinerary for the project trip to Langkawet, Kongthong, Mawlynnong, Sohra, Sohbar, Mawsynram.

Itinerary for Batch 01

Day1- 25/08/19:

- Pick Up from Guwahati Airport. (Arrival time 8am)
- Lunch at Excellensia (brief Reception by NEHU team)
- Drop at N.E.H.U.

Day2- 26/08/19:

- 1 Vehicle will be provided for Local Sightseeing in Shillong.
- 10am- Dr Pittayawat Pittayaporn will interact with students and Research Scholars from Linguistics Department in the conference room of the Department of Linguistics
- Lunch at YOU & I Café
- 5 pm- Cultural Event

Day3- 27/08/19:

- Drive from N.E.H.U, Shillong to Langkawet.
- Lunch at Langkawet.
- Local Sightseeing.
- Village familiarization tour/ Data collection.
- Dinner & Overnight Stay at Langkawet.

Day4- 28/08/19:

- Early morning After Breakfast.
- Drive from Langkawet to Kongthong (whistling Village).
- Lunch at Kongthong Village.
- Interaction with the locals, meet local resource person at Kongthong Village.
- Dinner & Overnight Stay at Langkawet.

Day5- 29/08/19:

- Early Morning after Breakfast.

- Drive from Langkawet –Mawlynnong Village.
- Lunch at Mawlynnong Village.
- Interaction with the locals, meet local resource person at Mawlynnong Village.
- Dinner & Overnight Stay at Langkawet.

Day6- 30/08/19:

- Early Moring after Breakfast.
- Dive from Langkawet- Shillong.
- Stay in **ELIM Kharbamon Home Stay**
Lummawrie, Laitumkhrah

Day7 & Day8- 31/08/19 & 01/09/19:

- 1 Vehicle will be provided for Local Sightseeing in Shillong.

Day9-02/09/19:

- Linguistic Team’s Departure from Shillong to Guwahati Airport.

Itinerary for Batch 02

Day1- 02/09/19:

- Drive from Shillong to Sohra (Cherrapunjee).
- Check in into Hotel at Sohra.
- Lunch at Hotel.
- Village familiarization tour/ Data collection.
- Dinner & Overnight Stay.

Day2- 03/09/19:

- Early Morning after breakfast, drive to Sohbar village.
- Village familiarization tour/ Data collection.
- Interaction with the locals, meet local resource person at Sohbar Village.
- Lunch at Sohbar Village.
- Dinner & Overnight Stay at Sohra.

Day3- 04/09/19:

- Early Morning after breakfast, drive to Phlangmawsyrpat Village.

- Check in at Weiing the lakefront Camp.
- Lunch at Weiing The lakefront Camp.
- Village familiarization tour/ Data collection.
- Dinner & Overnight Stay at Weiing The Lakefront Camp.

Day4- 05/09/19:

- Morning after breakfast, drive to Mawlyngbna Village.
- Village familiarization tour/ Data collection.
- Lunch at Mawlyngbna Travel Nest.
- Drive back to Weiing the Lake front Camp.
- Dinner & Overnight Stay at Weiing the Lake front Camp.

Day5- 06/09/19:

- Morning after breakfast, drive Back to Shillong.
- Stay in Shillong.

Day6- 07/09/19:

- Tourism Team”s Departure to Guwahati Airport.

Accommodation details:

1. Stay will be arranged at “*Ribit Lake Wahlangbnai Resort, Lankawet*”.
2. Stay will be arranged at “*Bell’s Bigxa Inn*” Sohra.
3. Stay will be arranged at “*Weiing the Lake front Camp*” Phlangmawsyrpat, Mawsynram.
4. Stay in “ELIM Kharbamon Home Stay” Lummawrie, Laitumkhrah

ภาคผนวก ง : งานสื่อสารข้อมูลและความรู้/กิจกรรมโครงการผ่านคลิวิดิทัศน์

ตารางแสดงการดำเนินงานสื่อสารข้อมูลและความรู้/กิจกรรมโครงการ

หัวเรื่อง	สรุปเนื้อหา	ความยาว
Meghalaya Field Trip 2019		
1. งานวิจัยเรื่องการท่องเที่ยวในรัฐเมฆาลัย / Research Project on Tourism in Meghalaya State (เผยแพร่เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2562)	เป็นสารคดีเกี่ยวกับงานวิจัย และการสำรวจภาคสนาม เรื่องการท่องเที่ยวภายใต้โครงการ Arunodaya ที่นำเสนอเรื่องราวการสำรวจชุมชนและสถานที่ต่างๆ ในรัฐเมฆาลัย ประเทศอินเดียเพื่อที่จะหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวิถีอนุรักษ์ของชุมชน ความโดดเด่นของรัฐเมฆาลัย คือผู้คนที่เป็นมิตรและการอนุรักษ์ธรรมชาติที่ฝังรากลึกในวัฒนธรรมท้องถิ่น	3.46 นาที
2. การสำรวจภาคสนามในรัฐเมฆาลัย พ.ศ. 2562 /Meghalaya Field Trip 2019 (เผยแพร่เมื่อวันที่ 21 ธันวาคม 2562)	เรื่องราวการเดินทางของคณะวิจัยจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในรัฐเมฆาลัย ประเทศอินเดีย ในระหว่างวันที่ 25 สิงหาคม ถึงวันที่ 7 กันยายน 2562 นำเสนอบรรยากาศการชมสถานที่ ชุมชน และผู้คนที่คณะวิจัยไปแวะเยี่ยมเยียน นอกจากนี้ทิวทัศน์ที่สวยงามของธรรมชาติแห่งขุนเขา ป่า และน้ำตกแล้ว จะได้เห็นถึงบรรยากาศ ชุมชนที่เป็นมิตรในรัฐเมฆาลัย ที่ทางคณะวิจัยได้สำรวจและเก็บข้อมูล ซึ่งแต่ละชุมชน มีความโดดเด่นทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน	9.21 นาที
การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์		
1. วิถีอนุรักษ์กะเหรี่ยงแก่นมะกรูด จังหวัดอุทัยธานี (เผยแพร่เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2563)	เรื่องราวของลุงจุง พอเพียงเศรษฐกุล ชาวกะเหรี่ยงบ้านคลองเสลา ซึ่งทุกวันนี้ผันตัวเองมาทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น พานักท่องเที่ยวเดินป่า รวมถึงทำโฮมสเตย์และปลูกป่าควบคู่กับสวนเกษตรผสมผสาน	2.21 นาที
2. Creative tourism on the basis of cultures of conservation (เผยแพร่เมื่อวันที่ 16 มีนาคม 2563)	“Creative tourism on the basis of cultures of conservation” under the umbrella project on Language, Arts, Culture and Society for Thailand-India Relations	2.21 นาที
3. ลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม แก่นมะกรูด 25-28 ตุลาคม 2563 (เผยแพร่เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน 2564)	คณะวิจัยลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ในตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี ในระหว่างวันที่ 25-28 ตุลาคม 2563 ที่ผ่านมา	2.50 นาที

หัวเรื่อง	สรุปเนื้อหา	ความยาว
4. ขั้นตอนการทำขนมจีนของชาวกะเหรี่ยงแก่งมะกรูด (เผยแพร่เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2564)	บันทึกภาพโดยคุณวินัย กริ่งไกร เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2564 ณ บ้านอิมาดอิทราย ตำบลแก่งมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี	1.02 นาที
5. พิธีปักสะดุ้งของชาวกะเหรี่ยง (แก่งมะกรูด) (เผยแพร่เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2564)	บันทึกภาพโดยคุณวินัย กริ่งไกร ร่วมกับน้องกอหญา และน้องไบเตย เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม 2564 ณ ไร่ข้าวคุณสัญชัย ตำบลแก่งมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี	7.20 นาที
6. “ปักสะดุ้ง” ของชาวกะเหรี่ยงแก่งมะกรูด (เผยแพร่เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2564)	“ปักสะดุ้ง” หรือพิธีกรรมความเชื่อเรื่องข้าวของชาวกะเหรี่ยงแก่งมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี จัดขึ้นเมื่อวันอาทิตย์ที่ 15 สิงหาคม 2564 ณ แปลงข้าวคุณสัญชัย (ผลงานการถ่ายทำและตัดต่อโดยเยาวชน กะเหรี่ยงแก่งมะกรูด)	0.52 นาที
7. สวนผสมผสาน โมเดลโคกหนองนาแก่งมะกรูด (เผยแพร่เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2564)	เป็นการถ่ายทำเมื่อวันอาทิตย์ที่ 12 กันยายน 2564 ที่สวนผสมผสานของคุณบุญเดือน ราชสีห์ ชาวกะเหรี่ยงโปว์ บ้านอิมาดอิทราย ตำบลแก่งมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี	4.27 นาที
8. วิธีการทำขนม “โฮโผล่ซ่า” (เผยแพร่เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2564)	เป็นการถ่ายทำเมื่อวันเสาร์ที่ 4 กันยายน 2564 ภายในหมู่บ้านอิมาดอิทราย ตำบลแก่งมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี	4.01 นาที
9. วิธีการทำขนม “มิลี” (เผยแพร่เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2564)	เป็นการถ่ายทำเมื่อวันเสาร์ที่ 4 กันยายน 2564 ภายในหมู่บ้านอิมาดอิทราย ตำบลแก่งมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี	2.47 นาที
10. โครงการ “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์” (เผยแพร่เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2564)	วิทัศน์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการทำงานภายใต้โครงการ “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์” โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.)	23.44 นาที
11. น้ำตกผาร่มเย็นตำบลแก่งมะกรูด อำเภอบ้านไร่จังหวัดอุทัยธานี (เผยแพร่เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2564)	“น้ำตกผาร่มเย็น” เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งในตำบลกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางด้วยรถยนต์ไปที่น้ำตก ซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากอำเภอบ้านไร่มากนัก ทางเดินเข้าน้ำตกเป็นสะพานเหล็กสลักกับเส้นทางเดินธรรมชาติ เมื่อใกล้ถึงน้ำตกจะเป็นบันไดเหล็กค่อนข้างสูงชัน แนะนำให้นักท่องเที่ยว	4.25 นาที

หัวข้อเรื่อง	สรุปเนื้อหา	ความยาว
	ใส่เสื้อผ้ารัดกุมสวมรองเท้าที่มีพื้นยึดเกาะ และที่สำคัญ ต้องใช้ความระมัดระวังในการเดินตลอดเส้นทาง	

: ลิ้งค์ช่อง Youtube Andaman Pilot Project

<https://www.youtube.com/channel/UCGiSdqk8lVlc0FTu7xXvqDO/videos>

ตัวอย่าง Post ใน FB	ภาพ capture หน้าจอ
<p>1. วันนี้ขอแนะนำ “มิลี” ขนมพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง (แก่น มะกรูด จ.อุทัยธานี)</p>	
<p>2. เมนูชวนชิม “ไอโพลล่า” ขนมพื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยง (แก่น มะกรูด จ.อุทัยธานี)</p>	
<p>3. เผยแพร่สถานที่ท่องเที่ยวในตำบล แก่นมะกรูด “น้ำตกผาร่มเย็น”</p>	

ตัวอย่าง Post ใน FB	ภาพ capture หน้าจอ
<p>4. เผยแพร่เส้นทางศึกษาธรรมชาติ- วัฒนธรรมภายในชุมชนกะเหรี่ยง บ้านอิมาดออิทราย ต.แก่นมะกรูด อ. บ้านไร่ จ.อุทัยธานี</p>	

ดำเนินการผลิตสื่อวีดิทัศน์ประเภทสารคดีเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ชุมชนกะเหรี่ยงแก่นมะกรูด เรื่อง “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานของวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์แก่นมะกรูด จ.อุทัยธานี” มีความยาว 2.11 นาที เนื้อหาเป็นเรื่องราวของลุงจุง พอเพียง เศรษฐกุล ชาวกะเหรี่ยงบ้านคลองเสลา ซึ่งทุกวันนี้ผันตัวเองมาทำหน้าที่เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นพานักท่องเที่ยวเดินป่า เรียนรู้เรื่องพืชสมุนไพร ฯลฯ รวมถึงการทำโฮมสเตย์ไว้ต้อนรับนักท่องเที่ยว ควบคู่ไปกับการปลูกป่าและทำสวนเกษตรแบบผสมผสานที่นำเอาหลักเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 มาปรับใช้บนพื้นที่ ซึ่งในอดีตเคยเป็นพื้นที่ปลูกพืชเชิงเดี่ยว อาทิ ข้าวโพด มันสำปะหลัง มานานกว่า 20 ปี ชีวิตที่ผ่านมาจึงมีแต่หนี้สิน จนกระทั่งเปลี่ยนแปลงตัวเองและครอบครัว ทุกวันนี้อยากทำประโยชน์ให้แก่ชุมชนและคนรุ่นหลัง โดยเฉพาะความรู้เรื่องสมุนไพรรักษาโรค ซึ่งหากไม่มีใครสืบทอดต่อ ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านเหล่านี้ก็คงสูญหายไปพร้อมกับคนรุ่นเก่าที่สังขารย่อมร่วงโรยไปตามกาลเวลา

ตัวอย่างสารคดี “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานของวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ แก่นมะกรูด จ.อุทัยธานี”

ตัวอย่างการสัมภาษณ์และบทบรรยายในคลิป “การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานของวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ แก่นมะกรูด จ.อุทัยธานี”

บท	รายละเอียด
บทสัมภาษณ์ลุงจุง:	ปกติลุงจุงเองนี้ไม่เกี่ยวข้องแล้วนะ ทำเพื่อลูกหลานแค่นั้นแหละ
บทบรรยาย	นายจุง พอเพียง เศรษฐกิจดี บ้านคลองเสลา ตำบลแก่นมะกรูด การปลูกพืชเชิงเดี่ยว เช่น ข้าว โปดและมันสำปะหลัง นำไปสู่ปัญหาสุขภาพที่ย่ำแย่ และหนี้สินครัวเรือน
บทสัมภาษณ์ลุงจุง	เดี๋ยวนี้บางคนนี่มีรถ แต่ละบ้านนี่คันสองคัน รถไถ ที่นี้เป็นหนี้ใหญ่โตเลย ทำอะไรไม่ทันแล้ว ทำไร่ข้าวโพดมา 20 ปี ใช้น้ำไม่หยุด ที่นี้พอเลิกทำข้าวโพดปุ๊บนี้ ผมก็ปลูกพืชหมดเลย พอลงพืชก็ลง “กล้วย” ก่อน พอขายได้บ้าง 2,000-3,000 บาท เราก็อยู่อย่างนั้นแหละ ถึงจะจนก็ หาเข้ากินคำก็สนุกอยู่อย่างนี้แหละ ดีกว่าติดหนี้เขาเยอะ
บทบรรยาย	ทุกวันนี้ลุงจุง ผันตัวเองมาเป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น รวมถึงการทำโฮมสเตย์ไว้ต้อนรับนักท่องเที่ยว ควบคู่ไปกับการปลูกป่าและทำสวนเกษตรผสมผสาน
บทสัมภาษณ์ลุงจุง	เมื่อก่อนนี้เป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าทั้งหมดเลยแฉะนี้ พอ 3 ปีที่ผ่านมา เขาก็มาจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน 10 คน ที่นี้เขาให้เราทำแนวกันไฟกันป่าชุมชนทั้งหมด 6,000 กว่าไร่ เฉพาะหมู่ 2 คลองเสลา ป่าชุมชนไม่ได้ดีอย่างเดียว เพราะเราหาหน่อเอาไปขายได้ ถ้าเราร่วมมือกันทำจริงๆ ทุกคนก็มีสิทธิ์มาหากินในป่าชุมชน เราไม่ห่วงอะไร ห่วงสมุนไพรถูกขโมย เพราะนักท่องเที่ยวเป็นบางชุดนะ ถ้าเจอสมุนไพรถูกขโมยอย่างนั้น เขาชุดเอาเลย ที่นี้สูญพันธุ์เลย ดู “มอตาจ่อย” จะไม่มีเหลือเท่าไรแล้วเขาบอก เขาชุดเอาไปขายหมด คนนอกก็มีบ้าง บางทีมาทำบุญด้วยกันไข่ม้อย มาถามสมุนไพรถู่นั้นดีอย่างนั้น อันนี้ดีอย่างนี้ไข่ม้อย ที่นี้พอเขารู้แล้วเนี่ย คราวหลังเขามาไม่บอกไม่กล่าวเราเลย มาเอาเลย เราเป็นห่วงอย่างนั้น

บท	รายละเอียด
	<p>“ผะโล่เซ่อ” (ภาษากะเหรี่ยง) อันนี้เขาเรียก “กระตูกไก่อดำ” เอาทั้งต้นเลย ต้มก่อน ต้มก่อน แล้วก็อาบน้ำอุ่นๆ เหมอคะ ให้เต็กๆ แข็งแรงดี พวกนี้ เขาจะไม่เจ็บไข้ได้ป่วย แต่ลุงจุงคิดว่า ถ้ามีใครสนใจนะ อยากรู้ลูกศิษย์ซักคนสองคน จะฝึกให้เรื่องสมุนไพรเต็มทีเลย ก่อนลุงจุงจะตาย</p>

ภาคผนวก จ: บทความและการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ (เตรียมลงตีพิมพ์ในวารสารวิจัยสังคม)

วัฒนธรรมการอนุรักษ์-การเปลี่ยนแปลง-การท่องเที่ยว: กรณีชุมชนกะเหรี่ยงโป ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ อุทัยธานี²

เกริ่นนำ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียมีภาษาและวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับประเทศในกลุ่มอาเซียน และเมื่อพิจารณาถึงชุมชนและวัฒนธรรมชนพื้นเมืองแล้ว วิถีที่อยู่ใกล้ชิดและกลมกลืนกับระบบนิเวศป่า รวมทั้งพิธีกรรม ประเพณี ดนตรี ตำนาน เพลงร้อง ก็มีความคล้ายคลึงกับหลายชนเผ่าในเอเชีย รวมทั้งไทยด้วย

ชุมชนคาสีในเมฆาลัยและชุมชนท้องถิ่นในไทย (ซึ่งคณะวิจัยเลือกชุมชนกะเหรี่ยงโป ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี) มีแนวความคิดการอนุรักษ์ซึ่งแฝงอยู่ในวิถีคิดและการปฏิบัติ เช่น การอนุรักษ์ป่าศักดิ์สิทธิ์/ป่าชุมชน การทำไร่หมุนเวียนหรือวิถีเกษตรที่ส่งเสริมความมั่นคงทางอาหารและการใช้เมล็ดพันธุ์ท้องถิ่น ฯลฯ ซึ่งวิถีนี้ได้รับการถ่ายทอดและต่อยอดด้วยการบอกเล่าในวรรณกรรมมุขปาฐะ

ชาวคาสีและชุมชนพื้นเมืองของไทยมีนิทานและเรื่องเล่าที่ย้ำเตือนให้เห็นถึงความผูกพันและนอบน้อมต่อธรรมชาติ อย่งไรก็ดี แนวทางการอนุรักษ์นี้เริ่มเสื่อมคลายลงด้วยกระแสของการพัฒนาสมัยใหม่และการท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลกระทบต่อทั้งวิถีวัฒนธรรมชาวคาสี รวมทั้งชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทยและธรรมชาติในชุมชน ส่วนคนรุ่นใหม่ไปศึกษาต่อในระดับสูงก็เหินห่างจากวัฒนธรรมดั้งเดิม

เราจึงควรจะทำความเข้าใจวิถีที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงนี้ และค้นหาตัวอย่างดีๆ ที่ทำให้เกิดการเลือกเฟ้นและผสมผสานระหว่างวิถีดั้งเดิม ภูมิปัญญาท้องถิ่น กับวิถีสมัยใหม่และความรู้จากภายนอก สิ่งใหม่ที่เข้ามาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้คือการท่องเที่ยว เนื่องจากบริเวณชุมชนชาวคาสีในรัฐเมฆาลัย และบริเวณชุมชนกะเหรี่ยงแก่นมะกรูดมีธรรมชาติที่สวยงาม โจทย์ที่สำคัญคือจะพัฒนาการท่องเที่ยวไปในทิศทางใดที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างสมดุล ทั้งสองพื้นที่ย่อมจะมีตัวอย่างที่แสดงให้เห็นการปรับตัวผสมผสานให้เกิดความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และพัฒนา ที่สามารถจะนำมาใช้ประโยชน์ต่อไปได้ เพื่อที่จะเป็นแรงบันดาลใจให้กับชุมชน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ในการเตรียมรับมือกับการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวโดยใช้ฐานวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ธรรมชาติ (creative tourism, content tourism) ซึ่งมีส่วนเสริมสร้างพลังชุมชน ทำให้เกิดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดทิศทาง และนำไปสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้ในที่สุด

ผลลัพธ์ที่คาดหวังจากงานนี้ก็คือฐานวัฒนธรรมที่เข้มแข็งขึ้นบนความร่วมมือระหว่างคนรุ่นใหม่และผู้อาวุโส มีการวางแนวทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และแนวทางการสื่อความหมาย รวมทั้งข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

² ข้อมูลเบื้องต้นจากการเก็บข้อมูลในช่วง 6 เดือนแรก หลายส่วนต้องมีการสอบถาม กรุณาอย่าพึ่งนำไปใช้หรืออ้างอิง

เนื่องจากคณะวิจัยได้ทบทวนเอกสารเบื้องต้น และได้สำรวจ-เก็บข้อมูลชุมชนกะเหรี่ยงที่แก่นมะกรูด จึงได้เขียนรายงานในส่วนของชุมชนแก่นมะกรูดไว้ดังนี้

ชุมชนชาวกะเหรี่ยงโป ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

ตำบลแก่นมะกรูด อยู่ในอำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี แบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น 4 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ 1 บ้านไต้ หมู่ 2 บ้านคลองเสลา (ตะละเซ็ง) หมู่ 3 บ้านใหม่คลองอ้งวะ และหมู่ 4 บ้านอีมาดอีทราย มีจำนวนประชากรรวมกันกว่า 2,000 กว่าคน ทั้งนี้ประชากรส่วนใหญ่ที่อาศัยในหมู่ 1, 2 และ 4 ส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยง ทุกวันนี้ยังคงพูดภาษากะเหรี่ยงในชีวิตประจำวัน หน่วยท้องถิ่นที่ดูแลพื้นที่คือ องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไร่ เพราะว่ายังไม่มีองค์การบริหารส่วนตำบลแก่นมะกรูด ชาวบ้านส่วนหนึ่งให้ความเห็นว่าการบริหารจัดการต่างๆ รวมทั้งการจัดงบประมาณทำได้ยากและบางโครงการยังไม่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนนัก

ตารางแสดงข้อมูลประชากรตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

ตำบล/หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนประชากร			
		ชาย	หญิง	รวม	จำนวนครัวเรือน
ตำบลแก่นมะกรูด					
1	บ้านไต้	225	198	423	116
2	บ้านคลองเสลา	281	224	505	153
3	บ้านใหม่คลองอ้งวะ	332	325	657	180
4	บ้านอีมาดอีทราย	317	276	593	181
	รวม	1,155	1,023	2,178	630

ที่มา : สำนักทะเบียนอำเภอบ้านไร่ วันที่ 10 มีนาคม 2559

สืบค้นจาก <https://www.banraisao.go.th/condition.php> วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2562

ประวัติความเป็นมาของชุมชนกะเหรี่ยงโป

เมื่อย้อนไปในอดีตเมื่อหลายร้อยปีมาแล้ว ชาวกะเหรี่ยงโปกลุ่มหนึ่งได้อพยพมาจากทวายโดยทางบกและทางน้ำ ต่อมาก็มาตั้งถิ่นฐานบริเวณป่าห้วยขาแข้ง ตั้งแต่ในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้น บางส่วนมีบทบาทมาสร้างบ้านสร้างเมืองและศาสนสถาน และบางส่วนเป็นกองลาดตระเวนหาข่าวในสมัยรัชกาลที่ 2 เมื่อพม่ากับอังกฤษมีความขัดแย้งกัน ต่อมาในช่วงสงครามเย็น เมื่อมีสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์เข้าไปหลบอยู่ในป่าห้วยขาแข้งทางการจึงได้อพยพชาวกะเหรี่ยงออกมาและจัดสรรที่ดินทำกินให้ที่แก่นมะกรูด (วุฒิ บุญเลิศและคณะ 2546:52, ธีระพันธ์ เหลืองทองคำ 2559:39)

ในช่วงปี พ.ศ. 2523-2533 หมู่บ้านชาวกะเหรี่ยงมีขนาดเล็ก ตั้งแต่ 2-40 หลัง ใช้ชีวิตโดยการล่าสัตว์ในป่า และการทำไร่หมุนเวียน (Andersen 1981) ในอดีตการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชาวกะเหรี่ยงมักจะเลือกพื้นที่ใกล้แหล่งน้ำ เช่น ลำห้วย แต่หลังจากการอพยพย้ายถิ่นฐาน ที่อยู่ใหม่หลายพื้นที่ไม่อยู่ใกล้แหล่งน้ำ เลยต้องใช้วิธีขุดบ่อเก็บน้ำแทน ซึ่งในหน้าแล้ง บางทีน้ำในบ่อก็แห้งลง

ในสมัยนั้น พื้นที่บริเวณแก่งมะกรูดมีชาวละว้าและชาวกะเหรี่ยงอยู่บ้างแล้ว แต่อยู่กันไม่กี่หลังคาเรือน พื้นที่ทั้งหมดมีสภาพเป็นป่า มีต้นไม้ใหญ่ขึ้นรกรกครึ้มไปทั่วบริเวณ ข้างบ้านมีการปลูกต้นหมาก บ้านแต่ละหลังมีทางเดินเล็กๆ เชื่อมหากัน เวลาฝนตกลงมาพื้นดินกลายเป็นโคลน ในช่วงหน้าฝนอากาศหนาวเย็นมาก ในตอนกลางคืนจึงมีการก่อไฟไว้ในเตาสามเสาในบ้านเพื่อบรรเทาความหนาวเย็น เพราะสมัยนั้นยังไม่มีผ้าห่ม นอกจากนี้ น้ำค้างก็ลงจนได้ยินเสียงโป๊แปะๆ บนหลังคา น้ำค้างลงมาก พืชผักก็เจริญเติบโตแตกยอดอ่อน ทำให้ชาวกะเหรี่ยงสามารถเก็บพืชผักกินได้ตลอดทั้งปี ในช่วงหน้าแล้ง แม้จะอากาศค่อนข้างร้อนกว่าในช่วงหน้าฝน แต่ก็มีลมพัดเย็นสบาย แต่ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา พื้นที่ป่าห้วยขาแข้งและบริเวณนี้มีฝนตกน้อยลง ส่งผลให้อากาศไม่หนาวเหมือนแต่ก่อน ยิ่งปีที่ผ่านมาฝนยิ่งตกน้อย ปลูกข้าวได้ไม่มาก เพียงแค่พอได้กินในครอบครัว

ในสมัยก่อนชาวกะเหรี่ยงทำไร่หมุนเวียน เมื่อเก็บเกี่ยวแล้วก็นำเอาข้าวเปลือกมาไว้ในยุ้งข้าวข้างบ้าน ถ้าหากปีไหนปลูกข้าวได้มาก ข้าวเปลือกที่เหลือก็จะนำไปขาย ตามวัฒนธรรมของชาวกะเหรี่ยง เมื่อใครผ่านไปผ่านมา ก็มักจะเรียกให้ขึ้นบ้านมากินข้าว หากมากันหลายคน เจ้าของบ้านก็จะไปหุงหาอาหารมาเพิ่ม โดยเก็บผักมาจากสวนข้างบ้าน ความผูกพันของชาวบ้านในชุมชนจึงแน่นแฟ้นด้วยระบบเครือญาติและระบบเอื้อเฟื้อแบ่งปันกัน

ในสมัยก่อนแทบจะไม่ต้องพึ่งพาเงินตรา เมื่อ 50-60 ปีมาแล้ว แต่ละบ้านมีรายได้ไม่ถึง 500 บาทต่อปี ยกตัวอย่างพ่อของป้าโก่ง (จากการสัมภาษณ์ป้าโก่ง กริ่งไกร) ที่เป็นคนขยันทำงาน ปลูกถั่ว เลี้ยงม้าไว้ 2 ตัว สำหรับบรรทุกของไปขายที่พุกอง ใช้เวลาเดินทาง 2-3 คืน นอนพักแรมระหว่างทางในป่า เมื่อขายของได้ก็นำไปซื้อน้ำมันก๊าดเติมตะเกียง น้ำมันก๊าดเพียงปีเดียวสามารถใช้ได้ทั้งปี ป้าโก่งยังจำได้ว่าตัวเองใช้ขวานด้ามเล็ก เปิดฝาปีบน้ำมัน ค่อยๆ ตวงน้ำมันแล้วเทลงในตะเกียงที่มีไส้ตะเกียงอยู่ด้านใน ถ้าไม่มีน้ำมันก๊าดก็จะใช้ขี้ได้ คือต้องไปหาน้ำมันยางจากต้นไม้ โดยการเจาะรู จากนั้นนำไฟไปเผาบริเวณใกล้ๆ พอน้ำมันยางไหลออกมา ก็นำมาใส่ไว้ในกระบอกไม้ไผ่กระทุ้งให้แน่น เก็บไว้ใช้งานนานๆ แต่ในการใช้ขี้ได้ เวลาจุดไฟจะมีเขม่าควันดำเยอะมาก ภายในบ้านเต็มไปด้วยคราบเขม่าสีดำทั่วไปหมด สิ่งจำเป็นในชีวิตหาได้จากป่า จึงแทบจะไม่ต้องพึ่งเงินตรา

ความเชื่อของชาวกะเหรี่ยง

ชาวกะเหรี่ยงแก่งมะกรูดนับถือศาสนาพุทธและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ในแต่ละหมู่บ้านกะเหรี่ยงแก่งมะกรูดจะมีหัวหน้าบ้านที่เป็นทั้งผู้นำทางสังคมและจิตวิญญาณที่คนในชุมชนให้ความเคารพ รวมถึงเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรมของชุมชน เรียกว่า “เจ้าวัด” เจ้าวัดจะเป็นผู้ชายกะเหรี่ยงที่ถือศีลนุ่งขาวห่มขาวคล้ายกับฤๅษีหรือถ้าเจ้าวัดเป็นผู้หญิงก็จะใส่ชุดกะเหรี่ยงสีแดงเช่นเดียวกับหญิงที่แต่งงานแล้ว แต่จะมีความแตกต่างที่มีผ้าขาว

พาดบ่า เจ้าวัดสามารถสืบทอดกันในตระกูลของเจ้าวัดเอง เช่น สามเณร-ภรรยา กรณีถ้าเจ้าวัดชายเสียชีวิต ภรรยาจะขึ้นเป็นเจ้าวัดแทน หรือพ่อสืบทอดไป-ลูก/หลาน ในปัจจุบันครอบครัวเจ้าวัดโดยตรงเท่านั้นที่ยัง อนุรักษ์ขนบธรรมเนียม แต่ถ้าเป็นหลานๆ ไม่ได้อนุรักษ์กันแล้ว และคนรุ่นใหม่ในตระกูลไม่ค่อยอยากเป็นผู้สืบทอด “เจ้าวัด” เพราะข้อปฏิบัติห้ามไม่ให้มีการเลี้ยงสัตว์ ห้ามดื่มและขายสุรา ห้ามเล่นอบายมุข ต้องยึดถือสามเณรภรรยาเดี่ยว ซึ่งข้อห้ามเรื่องสุราและอบายมุขก็เป็นที่ยึดถือปฏิบัติของลูกบ้านเจ้าวัดด้วย แต่ในปัจจุบันข้อห้ามบางอย่างก็ หย่อนยานลงอย่างมาก

ขนบธรรมเนียมในการอนุรักษ์ธรรมชาติ

แม้ว่าแก่นมะกรูดจะถือเป็น “บ้านใหม่” ของชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่ แต่ชาวกะเหรี่ยงก็สืบทอดพิธีต่างๆ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ เช่น การสืบชะตาผืนป่า ซึ่งเป็นพิธีสำคัญจัดขึ้นปีละครั้งที่มีมอตาจ่อย ซึ่งมี ต้นพระเจ้าห้าพระองค์ขนาดใหญ่ 3 ต้น และมีลำธารน้ำที่ชาวกะเหรี่ยงเรียกว่าห้วยกระสุน ต้นน้ำของห้วยนี้มีถ้ำที่มี น้ำไหลออกมา น้ำในห้วยบริเวณนี้จะมีหินปูนอยู่ด้วย ถ้าสังเกตในลำห้วยจะเห็นหินปูนขนาดประมาณลูกกระสุน อยู่เต็มไปหมด คาดว่าน้ำที่มีหินปูนมาเกาะกับกรวดทรายและลูกไม้ที่หล่นลงในลำห้วย จึงเป็นที่มาของชื่อ “ห้วยกระสุน” หรือ “ที่ลอกอเต้า” ชื่อห้วยกระสุนนี้เป็นชื่อที่ชาวกะเหรี่ยงใช้เรียกอ้างอิงถึงป่าบริเวณนี้มาแต่เดิม ก่อนที่จะมาเรียกว่า “มอตาจ่อย” อย่างไรก็ดี เชื่อกันว่าบริเวณปากถ้ำน้ำจะสะอาด ไม่มีหินปูน สามารถนำไปต้มดื่มกินได้ ระหว่างที่มีงานพิธี ชาวกะเหรี่ยงจะตักเอาน้ำจากจุดนี้ไปต้มกิน

ในบริเวณนี้มีต้นพระเจ้าห้าพระองค์ทั้งหมด 3 ต้น แต่ต้นที่ประกาศเป็นรุกขมรดกของแผ่นดินคือต้นที่ใหญ่ที่สุด ช่วงโคนถึงรากแผ่เป็นพุ่มแน่นคงแข็งแรง ในปัจจุบันในงานมีทั้งพิธีทางศาสนาพุทธและพิธีทางความเชื่อ กะเหรี่ยง ช่วงที่จัดจะขึ้นอยู่กับพระสงฆ์ที่เป็นพระอาจารย์หรือผู้นำสำนักสงฆ์แก่นมะกรูดที่ชุมชนนับถือ โดยพิธีจัดขึ้นในป่า ในช่วงเย็นจะเป็นพิธีกะเหรี่ยงไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ ก่อเจดีย์ทราย ทำกับข้าวกินด้วยกัน พระสงฆ์จะปักกลดหรือผูกเปลนอนบริเวณลานรอบต้นพระเจ้าห้าพระองค์ในป่ามอตาจ่อย ส่วนคนอื่นๆ ก็เก็บหา ไปไม้มาปูนอน เมื่อถึงตอนเช้าก็ทำพิธีใส่บาตร

ซ้าย: ป้ายต้นพระเจ้าห้าพระองค์ที่เป็นรุกขมรดกของแผ่นดิน

ขวา: คณะวิจัยเดินเข้าไปสำรวจบริเวณที่จัดพิธีด้านหลังเป็นต้นพระเจ้าห้าพระองค์ขนาดใหญ่ที่เป็นรุกขมรดกฯ

ซ้ายและขวา: ชาวกะเหรี่ยงแก่นมะกรูดรุ่นผู้ใหญ่และอาวุโสยังดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย
และยังเข้าป่าเพื่อเก็บหาพืชผัก ตกปลาเล็กๆ และหาทุ่งบูในลำธาร

พิธีที่สำคัญของชาวกะเหรี่ยงหลังช่วงเก็บเกี่ยวคือพิธีข้าวใหม่ แม้จะไม่ได้เกี่ยวข้องโดยตรงกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ แต่ก็สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมและความเคารพนบถนอบต่อสิ่งที่เอื้อประโยชน์ให้แก่มนุษย์ ในพิธีข้าวใหม่ จะมีการเชิญผู้อาวุโสในชุมชนมารับประทานข้าวและแกงที่บ้าน เมนูอาหารประกอบด้วยแกงหัวเผือกหัวมัน และแกงหอย โดยต้มหอยหรือกุ้ง ปูเล็กๆ ที่ได้จากลำห้วย มาใส่ตะไคร้ ข่า ใบโหระพา ใบแมงลัก จากนั้นปรุงรสด้วยเกลือ นอกจากจะเชิญชวนให้ผู้อาวุโส เพื่อนฝูง ญาติพี่น้องมากินข้าวใหม่ร่วมกันแล้ว ชาวกะเหรี่ยงจะแบ่งข้าวและแกงเท่าหยิบมือมาวางเซ่นไหว้บนเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน อาทิ

มีดพร้า ขวาน มีดทำคร้ว เคียวเกี่ยวข้าว เต่าไฟ แม้กระทั่งในปัจจุบันที่รถไถเข้ามามีบทบาทในวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงในฐานะเครื่องทุ่นแรงในการทำมาหากินก็ได้รับการเซ่นไหว้ด้วยข้าวใหม่และแกงไม่ต่างจากการเซ่นไหว้เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน

ชาวกะเหรี่ยงนำเอาข้าวใหม่และแกงหอยมาป้อนวางลงบนเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆในบ้าน รวมทั้งเต่าไฟ และสิ่งต่างๆที่เอื้อต่อการทำมาหากิน

ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าและเขาของชาวกะเหรี่ยงแก่นมะกรูดทำให้คนในชุมชนที่นี่สามารถหาอยู่หากินได้สะดวกทั้งโดยการเก็บหาและการเพาะปลูก จะเห็นได้ว่าการมีชีวิตที่กลมกลืนกับป่าและการสั่งสมภูมิปัญญาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่านั้นโดดเด่นอย่างมากในบริบทของชุมชนกะเหรี่ยง ความรู้ของชนพื้นเมืองมีความสำคัญกับการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ เพราะความรู้เหล่านี้มีธรรมเนียมในการควบคุมการใช้ทรัพยากรและถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นและ อันต่างจากกฎระเบียบสมัยใหม่เพราะความรู้ที่สั่งสมจากประสบการณ์และการเคารพกติกาธรรมเนียมดังกล่าวนี้ถ่ายทอดผ่านความเชื่อ พิธีกรรม และขนบประเพณีทางสังคม (Gadgil, Berkes and Folke 1993)

อย่างไรก็ดี กติกาที่มีอยู่อาจจะถดถอยลงไปท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของชุมชนและสังคม ซึ่งจะก่อให้เกิดการขาดความรู้ ทักษะ และการบังคับใช้กฏกติกาต่างๆ รวมทั้งสำนึกต่อส่วนรวมที่ถดถอยลง อีกทั้งยังมีการใช้ระบบพรรคพวก และการพึ่งพาตลาดและเศรษฐกิจภายนอกเพิ่มขึ้น สิ่งเหล่านี้ล้วนมีส่วนทำให้เกิดปัญหาอุปสรรคในการจัดการ ในชุมชนพื้นเมือง คนรุ่นใหม่มักจะเป็นกลุ่มที่ถดถอยออกจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมได้ง่ายจนแทบจะเป็น “รุ่นที่หลงทาง” (lost generation) ดังนั้น การมองถึงบทบาทคนรุ่นใหม่จึงเป็นสิ่งสำคัญ (Western and Wright 1994:360)

การเปลี่ยนแปลงเชิงกายภาพในพื้นที่

พื้นที่ในตำบลแก่นมะกรูดเป็นพื้นที่ที่อยู่ในผืนป่าเดียวกับป่าเขตรอยต่อป่าตะวันตก เป็นแนวกันชนก่อนเข้าสู่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง ด้วยกฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าทำให้ไม่ค่อยมีปัญหาการบุกรุกป่าจากคนภายนอก รวมทั้งผู้ประกอบการโรงแรมและรีสอร์ท เพราะผู้ประกอบการจะเลือกไปลงทุนในแหล่งท่องเที่ยวที่มี

ศักยภาพในพื้นที่อื่นที่ไม่ติดประเด็นกฎหมายนี้ อีกทั้งในพื้นที่ยังมีโครงการพัฒนาตามแนวพระราชดำริหลายโครงการ ทำให้หน่วยงานต่างๆ ให้ความสำคัญในการพิทักษ์ผืนป่า

อย่างไรก็ดี แก่นมะกรูดมีชาวกะเหรี่ยงจากจังหวัดกาญจนบุรีพากันอพยพเข้ามา อีกทั้งจำนวนประชากรในพื้นที่เองก็เพิ่มมากขึ้น รวมทั้งชาวบ้านเองก็เปลี่ยนจากการทำไร่หมุนเวียนมาสู่การปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ทำให้เกิดปัญหาการบุกรุกแผ้วถางปรับเปลี่ยนพื้นที่ การใช้เทคโนโลยี การใช้สารเคมี ส่วนการทำไร่หมุนเวียนที่เหลือก็มักจะถูกดำเนินคดีเพราะในช่วงที่ปล่อยพื้นที่ให้รกร้าง ต้นไม้ก็จะขึ้นปกคลุมมีสภาพเป็นป่า ซึ่งเมื่อชาวบ้านกลับเข้าไปทำอะไรอีก เจ้าหน้าที่ก็จะคิดว่าเข้าไปถางป่า ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ (เผ่า นวกุล 2556) การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำให้วิถีชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่เปลี่ยนไป โดยต้องทำงานหนักขึ้นในช่วงเวลาที่ยาวขึ้นและต้องเร่งรีบมากขึ้น แต่ก็ดูเหมือนจะไม่พอเพียง “คนสมัยนี้พอไม่มีเหมือนคนอื่นก็ย้ายเขา ก็ต้องทำตามเขา แต่ถ้าเราอยู่แบบสมัยก่อนได้ พอเพียงได้ เราก็คสบาย ไม่ต้องรีบร้อนแบบตอนนี้” (ป่าโกง กริ่งไกร)

ปัญหาเหล่านี้ ทำให้โครงการจัดการพื้นที่คุ้มครองอย่างมีส่วนร่วม (จอมป่า) โดยมูลนิธิสืบนาคะเสถียรเข้าไปทำงานในพื้นที่โดยเน้นเรื่องการฟื้นฟูวัฒนธรรมและการจัดการป่าชุมชน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ไม่ประสบความสำเร็จนัก ต่อมา “โครงการปิดทองหลังพระสืบสานแนวพระราชดำริ” เพื่อบูรณาการความร่วมมือการทำงานร่วมกับทุกภาคส่วนเพื่อพัฒนาชุมชนอย่างพอเพียงและยั่งยืน ส่งเสริมการอบรม ศึกษาดูงานในพื้นที่ต้นแบบ และต่อมาได้จัดตั้งศูนย์การประสานงานที่โครงการฯ แต่งตั้งคณะทำงานด้านที่ดิน น้ำ เกษตร ฯลฯ แต่งานส่วนใหญ่เป็นในลักษณะการประชุม และไม่ได้ชักชวนให้ชาวบ้าน “ตกผลึกทางความคิด” และตระหนักถึงผลกระทบของการปรับเปลี่ยนพื้นที่เพื่อพืชเชิงเดี่ยวและลดลงของพื้นที่ป่า (เผ่า นวกุล 2556)

ในปัจจุบัน พื้นที่การปลูกข้าวโพดและพืชพาณิชย์ของชาวบ้านค่อนข้างจะคงที่ เพราะพื้นที่นี้อยู่ในเขตป่าสงวน ทำให้ยากที่จะเปิดพื้นที่เพาะปลูกใหม่ได้ แต่เหตุผลที่ชาวกะเหรี่ยงยังปลูกข้าวโพดอยู่เพราะยังหาพืชชนิดอื่นที่จะขายผลผลิตสร้างรายได้ให้กับครอบครัวแทนข้าวโพดไม่ได้

พัฒนาการของการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวบริเวณนี้เริ่มเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง และค่อยๆ พัฒนาไปอย่างช้าๆ ป่าแถบนี้เป็นป่าสงวนชายขอบห้วยขาแข้ง มีภูเขาสูงสลับกับพื้นที่ราบ มีทิวทัศน์งดงาม และมีอากาศเย็นสบาย ส่วนในช่วงกลางคืนอากาศจะหนาวเย็น บางคนถึงกับขนานนามให้ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี เป็นสถานที่ที่มีอากาศหนาวเย็นที่สุดในภาคกลาง หรือ “แก่นมะกรูด หนาวสุดกลางสยาม” ส่วนที่ตั้งแก่นมะกรูดนั้นก็อยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร คือมีระยะทางเพียง 222 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางโดยรถยนต์ประมาณ 4 ชั่วโมง จึงนับเป็นตัวเลือกของสถานที่ท่องเที่ยวในช่วงวันหยุดเสาร์อาทิตย์และวันหยุดนักขัตฤกษ์ของคนกรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียง ที่ผ่านมามีการเก็บข้อมูลสถิตินักท่องเที่ยวที่เข้ามาในเที่ยวในตำบลแก่นมะกรูด พบว่าในช่วงเทศกาล/วันหยุดนักขัตฤกษ์จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ประมาณ 4,000-6,000 คนต่อวัน

พื้นที่แก่งมะกรูดได้รับการส่งเสริมการปลูกพืชผักเมืองหนาว อาทิ สตอเบอร์รี่ ดอกไม้พันธุ์ต่างประเทศ กาแฟ ฯลฯ ในขณะที่เดียวกันก็ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในการหาตลาดของผลผลิต โดยได้จัดตั้งตลาดกะเหรี่ยงวางขายสินค้าพื้นเมือง อาทิ ผ้าทอพื้นเมือง พืชผักผลไม้ตามฤดูกาล ฯลฯ ดังนั้น ชุมชนจึงค่อยๆ พัฒนาการท่องเที่ยวในช่วงฤดูหนาวประมาณเดือนธันวาคม-มกราคม

การท่องเที่ยวส่งผลให้ผู้คนในชุมชนไม่ต้องตื่นรอนอกไปทำงานทำนอกหมู่บ้าน เพราะมีอาชีพเสริมเช่นทำของที่ระลึกขายนักท่องเที่ยว ทำพวงกุญแจ และผลิตภัณฑ์ต่างๆ ผู้หญิงก็มีหัตถกรรมท้องถิ่นคือการทอผ้าที่ต่อยอดโดยการตัดเย็บเป็นเสื้อผ้า การเข้าสู่เศรษฐกิจแบบใหม่ที่มีส่วนพึ่งพาการท่องเที่ยวทำให้เกิดการวางแผนผลผลิตให้พอดีกับรอบการท่องเที่ยวฤดูหนาว ในขณะที่การผลิตพืชเชิงเดี่ยวในรอบปีคงความสม่ำเสมอ แต่การผลิตพืชเมืองหนาวเพื่อการท่องเที่ยวต้องมีการวางแผนไว้ก่อน เพื่อให้พอดีกับช่วงที่จะต้องเก็บเกี่ยว การแปรรูป การบรรจุห่อ ดังนั้น จึงมีการปรับตัวอย่างช้าๆ เพื่อรองรับกิจกรรมใหม่นี้ อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวแก่งมะกรูดขึ้นอยู่กับช่วงเวลา ไม่ได้มีต่อเนื่องอย่างสม่ำเสมอ และในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา อากาศในช่วงปลายปีไม่หนาวเย็นเหมือนเมื่อก่อน ยิ่งไปกว่านั้น ช่วงกลางวันยังมีแดดจัดและอากาศร้อน ผู้ที่คาดหวังรายได้จากการท่องเที่ยวจึงเริ่มกังวลและคิดว่าอาจจะต้องวางแผนเพื่อปรับการทำมาหากินอีกครั้ง

ส่วนผลกระทบจากการท่องเที่ยว เมื่อการท่องเที่ยวเริ่มเข้ามาในพื้นที่ตำบลแก่งมะกรูด ก็ส่งผลให้หลายฝ่ายเกิดความกังวลเกี่ยวกับผลกระทบ เช่น การละทิ้งอัตลักษณ์ของชาวกะเหรี่ยงและหันไปรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่ นอกจากนั้นก็อาจจะเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น ปัญหาขยะในแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น คณะวิจัยคิดว่าผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่สำคัญคือการถูกดึงเข้าสู่ระบบตลาด และความต้อการที่เพิ่มสูงขึ้นทั้งในแง่รายได้จากการท่องเที่ยวและการบริโภคสินค้าใหม่ๆ การทบทวนเอกสารชี้ให้เห็นว่าชุมชนพื้นเมืองจะดำรงวิถีแห่งการใช้ประโยชน์อย่างอนุรักษ์ได้ยากท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วเช่นนี้ โดยเฉพาะในเรื่องการเพิ่มขึ้นของประชากร เทคโนโลยีจากภายนอก และการกลืนเข้าสู่ระบบตลาดที่จะเป็นปัจจัยสำคัญทำให้วิถีอนุรักษ์ดั้งเดิมถดถอยลง ภาพลักษณ์ของ “ชนพื้นเมืองนักอนุรักษ์” หรือแบบ “ecologically noble savage” (Redford, 1991) จึงมักจะไม่ได้เป็นจริงอีกแล้ว (Flora Lu Holt 2005)

คนรุ่นใหม่กับการพัฒนาชุมชน

ในงานวิจัยชิ้นนี้ กระบวนการคิดและการเรียนรู้เพื่อที่จะปรับตัวของคนรุ่นใหม่เป็นเรื่องสำคัญ ในปัจจุบันแทบจะไม่มีงานวิชาการที่เชื่อมโยงระหว่างวิถีการอนุรักษ์ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและบทบาทของคนรุ่นใหม่กับการท่องเที่ยวที่ค่อยๆ ขยายเข้ามาในชุมชนแก่งมะกรูด งานชิ้นนี้จึงจะเป็นงานแรกๆ ที่สืบสาวเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ กับการปรับตัวเข้ากับการท่องเที่ยว และปรับการท่องเที่ยวให้เหมาะกับวิถีชุมชนโดยวางอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมและธรรมเนียมแห่งการอนุรักษ์ที่มีมาแต่เดิม และทำให้การท่องเที่ยวสามารถจะกระจายประโยชน์อย่างทั่วถึงในชุมชนแก่งมะกรูด

ภาพคณะวิจัยสัมภาษณ์วินัย ชาวกะเหรี่ยงรุ่นใหม่ที่มีแนวคิดด้านการอนุรักษ์และการส่งเสริมการท่องเที่ยว

ภาพซ้ายและขวา: การเก็บเมล็ดและพันธุ์พืชพื้นเมือง ทั้งน้ำเต้าและข้าวสายพันธุ์ต่างๆ โดยคุณวินัย กริ่งไกร

ครอบครัวกริ่งไกร เป็นครอบครัวที่น่าสนใจเพราะแม่ (ป้าโก่ง) เป็นชาวกะเหรี่ยงรุ่นเก่าที่ยังคงวิถีกะเหรี่ยงดั้งเดิมอย่างมาก ในขณะที่ลูกชาย 2 คน (วินัยและสีฟ้า) เรียนจบชั้นมหาวิทยาลัยและเลือกที่จะกลับมาทำงานเกษตรกรรมที่บ้านของตนเองด้วยความรู้ที่ได้เล่าเรียนมาจากตำราสมัยใหม่ ทำให้พิจารณาปัจจัยต่างๆ ที่ครอบคลุมถึงการตลาด ลูกชายทั้งสองลงทุนปลูกสตอเบอร์รี่นับพันต้น รวมทั้งเรียนรู้ที่จะนำพันธุ์ที่ได้มาเอาไปขยายพันธุ์ต่อ ไม่ต้องซื้อในรอบการผลิตต่อไป

การปลูกสตอเบอร์รี่เป็นเหมือนแบบฝึกหัดให้ลองถูกลองผิด ทั้งสองได้เรียนรู้ว่าสตอเบอร์รี่จะเริ่มมีผลผลิตให้เก็บได้บ้างในช่วงเดือนธันวาคม แต่ผลผลิตจะออกมากในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งจะสวนทางกับการท่องเที่ยวแก่นมะกรูดในช่วงหน้าที่มีอากาศหนาวเย็นคือเดือนพฤศจิกายน-มกราคม เมื่อถึงกุมภาพันธ์นั้นก็แทบจะไม่มีนักท่องเที่ยว สตอเบอร์รี่ที่ออกมาเป็นจำนวนมากในเดือนกุมภาพันธ์จึงแทบจะขายไม่ได้เลย ต้องขนลงไปขายในเมืองโดยประสานกับเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาทำงานโครงการในแก่นมะกรูดแต่ชาวบ้านอื่นๆ ที่เข้าไม่ถึงแหล่งจำหน่ายก็มักจะต้องทิ้งผลผลิตให้เน่าเสียไป

คนรุ่นใหม่จึงต้องทดลองโจทย์ใหม่ๆ และปรับตัวอยู่ตลอดเวลา สีฟ้าวางแผนว่าในอนาคตจะปลูกพืชผักอินทรีย์มากขึ้น เพราะพืชผักเป็นสิ่งที่คนเราต้องกินเกือบทุกวันต่างจากสตอเบอรี่ที่คนซื้อกินเล่นหรือเพื่อลิ้มลองเท่านั้น การที่ต้องดิ้นรนทดลองสิ่งใหม่และปรับตัว มีส่วนทำให้คนรุ่นใหม่ไม่มีเวลาเข้าร่วมกิจกรรมชุมชนหรือคิดถึงเรื่องส่วนรวมมากนัก

ภาพบนซ้าย: หญิงกะเหรี่ยงรุ่นใหม่ปลูกกะหล่ำปมและผักเมืองหนาวอื่นๆ พร้อมไปกับมีสวนครัวที่ปลูกพืชพื้นเมือง

ภาพบนกลาง: ความพยายามสร้าง “ตรา” สินค้าหรือผลผลิต

ภาพบนขวา: ความพยายามทดลองสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เช่น สบู่จากพืชพันธุ์ในท้องถิ่น

ภาพล่าง: แผงขายผลผลิตจากไร่เล็กๆ ข้างทาง

Culture, Conservation, Change and Tourism:

Case Study of Pwo Karen Community in Kaen Makrut Subdistrict, UthaiThani Province

Introduction

The Northeast region of India is linked to many countries in ASEAN through both language and culture. And when you consider the many indigenous communities and cultures within these regions, their way of living in close harmony with nature and the forest ecosystem, along with their many rituals, traditions, music, folklore, and songs, you will find that many similarities can be found between the indigenous groups living in India and the ones living in Thailand and other ASEAN countries.

The Khasi community in Meghalaya and local communities in Thailand (the Pwo Karen community in KaenMakrutSubdistrict, Ban Rai District, UthaiThani Province was selected by the team for this research) have many similar concepts of conservation which is ingrained in their ways of thinking and their practices, such as conserving sacred/community forests, practicing shifting cultivation, and other agricultural methods that promote food security such as the use of local seeds. These practices have been transmitted and emphasized through oral literature and tradition.

The Khasi people and the indigenous communities of Thailand both have tales and folklore that remind them of their connection with, and respect for nature. However, this mindset of nature conservation has begun to deteriorate with the flow of modern development, and with tourism which has a heavy impact on the culture and traditions of both the Khasi and local communities in Thailand.

We should therefore try and understand these changes and identify good practices that are relevant and incorporate traditional ways and local wisdom with modern ways and knowledge from the outside. One change that is inevitable is the influx of tourism since the areas around the Khasi community in Meghalaya and around the Karen community in KaenMakrut are surrounded with beautiful nature. The important thing is to develop tourism in a manner that allows for both conservation and development to balance. Both regions have examples of adaptation and the balanced integration of both conservation and development that can be utilized in order to inspire the communities, especially the younger generation, in preparing to cope with change.

These examples include creative tourism that provides a travel experience using culture and tradition as a base for nature conservation.

The expected results from this study are cultural interpretive materials and policy recommendations for creative and sustainable tourism that is based on conservation thinking and practices derived from local traditions. The study will put the emphasis on linking young and older generations together.

Since the research team has conducted preliminary review of the literature and have surveyed and collected data on the Karen community in KaenMakrut, the following report will be pertaining to this particular community.

Pwo Karen community, Kaen Makrut Subdistrict, Ban Rai District, UthaiThani Province

KaenMakrut is a Subdistrict of Ban Rai District, UthaiThani Province. It is divided into four administrative villages, 1) Ban Tai, 2) Ban Khlong Sala (Talasing), 3) Ban Mai KhlongAngwa, and 4) Ban Imad Isai with a combined population of more than 2,000 people. The population living in villages 1, 2, and 4 are mostly Karen and still mostly speak the Karen language in their everyday lives. The local administrative office overseeing the area is Ban Rai Subdistrict Administration as there is no administrative office at KaenMakrutSubdistrict. Because of this, local the Karen are still lacking a voice and representation, and Karen villagers remark that administration and budgeting for local communities is rather difficult as several existing projects do not correspond to the needs of the communities.

Table of demographics – KaenMarkutSubdistrict, Ban Rai District, UthaiThani Province

Subdistrict/Village	Name of village	Total Population			
		Male	Female	Both	Number of households
KaenMakrutSubdistrict					
1	Ban Tai	225	198	423	116
2	Ban Khlong Sala	281	224	505	153
3	Ban Mai KhlungAngwa	332	325	657	180
4	Ban Imad Isai	317	276	593	181
	Total	1,155	1,023	2,178	630

Source: Ban Rai District Registrar Office, March 10, 2016

Data from <https://www.banraisao.go.th/condition.php> accessed: February 26, 2019

History of the Pwo Karen Communities

Hundreds of years ago during the late Ayutthaya and early Rattanakosin periods, a group of Pwo Karen migrated from Dawei by land and water to settle in HuaiKhaKhaeng forest. Some took on the role of building towns and places of worship, and some became part of a patrol group in the conflict period between Myanmar (then Burma) and the British, during the reign of King Rama II. During the Cold War, members of the Communist Party took refuge in HuaiKhaKhaeng forest. The Thai authorities thus relocated the Karen people from HuaiKhaKhaeng to KaenMakroot (meaning the core of kaffir lime) (WutBoonlert et al. 2003:52 and TheeraphanLuangthongkham 2516:39).

During the decade from 1980 to 1990, Karen villages were small, ranging from 2 to 40 households and subsisting on hunting in forests and rotational cultivation (Andersen 1981). In the past, the Karen often chose to live in areas near water sources such as creeks, but after migrating from HuaiKhaKhaeng, many new settlements are no longer near water sources. These Karen settlers then used the method of digging ponds, but during the dry season, the water in the ponds would sometimes dry up.

In those days, KaenMakrut area had earlier settlers that include the Lawa and the Karen people. The houses were dispersed so the area was sparsely populated. There are large,

overgrown trees throughout the area, and betel nut trees are grown around the houses. Each house has a small pathway connecting to the next house.

When it rains, the ground in area would become muddy. During the rainy season, the weather would be very cold especially at night. In their homes, the Karen would light a fire in the stove to relieve the cold as they had no blankets at that time. There would also be the sound of dew drops on the roof. Various vegetables and fruits grow well in this area, so the Karen could harvest these throughout the year. During the dry season, although the weather was hotter than in the rainy season, but there would still be a cool breeze. The Karen grew enough rice to feed the family. Over the years HuaiKhaKhaeng forest area and this area has less rain. As a result, the weather is not as cold as before. There is even less rain in the recent years.

Beliefs of the Karen People

The Karen people in KaenMakrut follow Buddhism and animism. In different Karen villages in KaenMakrut there are village heads who are both community leaders and spiritual leaders that the members of the community respect. They also lead and perform traditional ceremonies and rituals within the community and have the title “Jao Wat.” The Jao Wat will be a Karen man dressed in white like a hermit. If the theJao Wat is a woman, she will wear a Karen outfit that is red like the ones worn by married women, but there is a difference in that there is also a white cloth over her shoulder.

The title of Jao Wat can be inherited within the family, for example if the Jao Wat passes away, their wife can take up the title or the title can also go to the children or grandchildren. At the present, only the immediate family of the Jao Wat still wear white clothes, the extended families and grandchildren no longer wear white. Younger generations do not want to take up Jao Wat position due to strict requirement and prohibitions, such as a prohibition on raising or keeping animals, prohibition on drinking and selling alcoholic drinks, prohibition on gambling, and marriage rules on monogamy. The prohibition on drinking and selling alcoholic drinks extends to other villagers under the Jao Wat, but nowadays this has become very lenient.

Customs of Nature Conservation

While KaenMakrut is considered the “new home” of most of the Karen people here, the Karen people brought with them their various customs and ceremonies related to nature

conservation. These include practices such as the sacred forests ceremony which is held once a year at Mo Ta Joi, an area containing 3 large “PhraJao Ha Phra Ong” trees (in Thai translated to “five supreme beings”, the scientific name is *Dracontomelondao* (Blanco) Merr. et Rolfe).

In the area there is a small stream called “HuayKrasoon” (translated as Pellet or Bullet Stream or “Thi Lo Ko Tao” in the Karen language). At the source of this creek is a cave where the water flows out of. Limestone solution and particles are in the creek water around this area, so small limestone the size of pellets are found on the stream bed. It is believed that the water flowing out of the cave is fresh and clean, without any limestone particles, so the Karen fetch the water here to drink and cook during the sacred forests ceremony.

The largest “PhraJao Ha Phra Ong” tree has been declared a Thailand National Arboreal Heritage. The base of the tree has large buttresses that spread out to support a tall trunk. At present, the sacred forests ceremony consists of rituals incorporating both Buddhist and Karen beliefs. The ceremony date and period depends on the monk in KaenMakrut Monastery who is well-respected by the villagers.

The entire ceremony is held in the forest. In the evening, a Karen ceremony is held to pay respect to sacred beings. Sand pagodas are built, then the participants will cook and eat together in the forest. The monks pitch umbrellatents and the villagers find leaves to use as bed sheets, and all will sleep in the forest. At dawn, the villagers will cook again and offer food to the monks before they have their morning meal together.

Left: The sign pointing to “PhraJao Ha Phra Ong” tree in the forest, the trees are a landmark of the area.

Right: The research team exploring the area where the ceremony is held. In the background is a large “PhraJao Ha Phra Ong” tree nominated as Thailand National Arboreal Heritage.

After the harvest, the important ceremony of the Karen people is the new rice (newly-harvested rice) ceremony. Although it is not directly related to nature conservation, it reflects the social relationship and respect for benevolent nature. In the new rice ceremony, the elder in the community is invited to have a meal of rice and other dishes with each family. The menu usually consists of taro and yam soup, as well as clam soup which is made by boiling small clams, crabs and shrimps from the creek with lemongrass, galangal, basil, and basil leaves, then seasoned with salt.

In addition to inviting the elder, friends, and relatives to eat together, the Karen will pick up a small pinch of cooked rice and a spoonful of soup to be placed on household tools such as carving knives, axes, kitchen knives, sickles, etc. and on kitchen stoves as offering. Even with the new machinery like tractors, these rice offerings are given to give thanks and pay respect.

The Karen place newly-harvested cooked rice and clam soup on household tools, to give thanks for facilitating their livelihoods.

The lush forest and mountains provide the Kaen Makrut Karen with food and necessities for their daily livelihoods. It is apparent that living in harmony with the forest and accumulating wisdom regarding forest conservation is very prominent in the context of the Karen community. The knowledge of these people is important for the conservation of biodiversity, because this knowledge entails rituals and traditions in controlling and monitoring the use of resources. It is transmitted from generation to generation. This is entirely different from modern laws, rules and regulations because traditional knowledge has been accumulated from experience, and it is based on social and spiritual respect manifested through beliefs, customs, rituals and traditions (Gadgil, Berkes and Folke 1993).

These traditional rules, however, are gradually eroding with the rapid change of community and society. This entails the erosion of traditional skills and knowledge of the forest and other resources. Collective conscience is also in decline as nepotism and favoritism becomes the new rule amidst stronger dependency on market and external economy. These all contribute to several problems in the communities and between communities. The new generations are receding from their own cultural roots and becoming lost generations amidst these changes. Therefore, reconsidering and repositioning the roles of younger generations becomes crucial (Western and Wright 1994: 360).

Physical and Social Changes in the Area

The forest area of KaenMakrutSubdistrict is in the same boundary of the western forest complex. It serves as a buffer area to Huai Kha Khaeng Wildlife Sanctuary. With the existing law on forest conservation in place, the problem of forest encroachment from outsiders is quite rare. Hotel and resort operators and entrepreneurs tend to choose to invest in potential tourist destinations that do not have such legal issues. In addition, there are several royal development projects in the area, with government offices and related agencies giving priority to the protection of the forest.

The Karen from Kanchanaburi Province have started to move into KaenMakrut. Moreover, the Karen population in KaenMakrut has also increased. The villagers themselves have changed from shifting cultivation or rotational forest farming to monoculture cash crops. This has caused problems like encroaching, clearing, and changing the forest areas, as well as the increasing use of chemical substances like fertilizer and pesticide.

The Karen farmers who have rotational fields are often prosecuted for forest encroachment because when they leave the fields to fallow for a period of time, the areas are covered with overgrowth again and appear to be forested areas. When Karen villagers return to the area to cultivate, forestry authorities think that the villagers do illegal logging, and this often causes conflict between villagers and officials (Phao Nawakul 2013).

The changes mentioned above have gradually transformed the Karen's worldviews and livelihoods. They have to work harder, longer, and faster, and yet seemingly never reach sufficient income levels. *"Nowadays, when people see that they don't have whatever their neighbors have, they become shameful and struggle to have similar belongings. But if we were able to live like in the olden days, if we feel we already have enough, we would be comfortable and happy, not having to always be in a hurry like right now"* (Auntie Krongkrungkrai).

These problems prompted the Joint Management of Protected Areas (JoMPA) project to start in the area. The Sueb Nakhasathien Foundation began working on Karen cultural revitalization and community forest management. However, the activities were not very fruitful. Later, the Pidthong Project (aka "putting gold leaf on Buddha statue" or "do good things without expecting others to see or admire"), aiming to carry on King Rama IX's initiative, started in KaenMakrut to integrate works among relevant offices and agencies for sustainable community development.

The Pidthong Project promotes training and study visits to example communities. Later, a coordination center was established along with the appointment of a working group on land, water and agriculture. Most work is done in the form of meetings, without active villager participation and input and without their "crystallizing the thought" and realizing the effects of expanding monoculture and reducing forest areas (Phao Nawakul 2013).

At present, the areas for growing corn and other commercial crops in Kaen Makrut have become quite stable because of strict enforcement from the forest reserve authority. It is now difficult to open up new cultivation areas. The reason why the Karen still grow corn and commercial crops is because there is no better alternatives for cash income.

Development of Tourism

Tourism in Kaen Makrut began only a few years ago and it has slowly developed. Kaen Makrut forest is at the edge of Huai Kha Khaeng Sanctuary. With high mountains interspersed with flat plains, this area boasts spectacular views with nice cool weather. It is usually cold at night. Kaen Makrut is said to be the coolest place in the central region, and thus the slogan, "*Kaen Makrut, the coolest place in central Siam.*"

Kaen Makrut is located not far from Bangkok; only 222 kilometers away or 4 hours by car. It is considered a good option as a tourist destination during the weekends and public holidays by residents of Bangkok and nearby cities. Out-of-town visitors to Kaen Makrut numbers about 4,000-6,000 per day during such holidays. Kaen Makrut has been promoted as a cultivation belt for cool-climate fruits and vegetables such as strawberries, foreign varieties of flowers, coffee, etc. At the same time, government offices supported markets for local products like locally-woven textiles and crafts, seasonal vegetables, fruits, cooked food and snacks, etc. So the communities have been gradually developing activities for tourism during the cool months around December to January.

With the introduction of tourism, many people in the communities no longer have to struggle to find work outside their villages as there are additional and supplementary occupations, such as making souvenirs and various products to sell to tourists. Ban Rai District has renowned

hand-woven textiles which can be sewn into scarves, blouses, skirts, etc. The Karen in KaenMakrut have experienced a new economy that is dependent on seasonal tourism. This requires product planning to fit into this tourism cycle. Monoculture crops cycle is quite predictable and consistent throughout the year, but cool-weather crop production needs advanced planning in order to respond and be able to harvest and process during peak tourism period.

The Karen are adjusting slowly to the appropriate period and cycle of harvesting, processing, and packaging of cool-weather fruits and vegetables. Unfortunately, during the past 2-3 years, the weather at the end of the year has not been as cold as before. In fact, the weather is becoming hotter and sunnier during the afternoon. Those who expect income from tourism start to worry and think that they may have to plan to adjust their livelihoods again. After tourism began to develop in KaenMakrut, many people are concerned about the impacts of this which range from the waste management problem to abandoning Karen beliefs and traditions and adopting modern lifestyles, especially among the youth.

The research team thinks that the major impact of tourism is that communities are being pulled into the market system, thus creating increasing demand in terms of income from tourism and consumption of new products. The literature review indicates that it will be difficult for indigenous communities to maintain their culture of conservation amidst such rapid changes. Three major factors contributing to the deterioration of traditional conservation philosophy and practices are rapid population growth, inflow of external technology, and being integrated into the market system. With increasing dependence on external technology and market economy, the major question is whether or not these Karen would remain "native conservationists" or "ecologically noble savage" (Redford 1991, Holt 2005).

The Young Generation and Community Development

The thinking and adaptation processes of the new generation of Karen is important. This research thus focuses on the roles of the young generation together with how traditional conservation thinking and practices could be integrated in their adaptation to the new livelihoods, especially those pertaining to tourism. At present, there is no research that links the three issues together: traditional culture of conservation, tourism, and roles of young generations. Therefore, tourism development is left alone on its own path without an attempt to make it more

ecologically sustainable according to the traditional conservation thinking and practices, or more educational-oriented for tourists.

Photo: The research team interviewed WinaiKrungrai – a young Karen who retains the concept of conservation while focuses on developing activities for tourists.

Left and right photos: Seed collection and dried native plant varieties at Winai's home.

The Krungrai Family is an interesting case because the mother (Auntie Kong) is an elder Karen who still adheres to Karen beliefs and traditions while the two sons (Winai and Sifa) obtained higher education and graduated from university. Both chose to return to work at their own hometown with the knowledge gained from modern education. The two young Karen consider new factors involved in production in their farm, including marketing, the introduction of new

crops like strawberry and new types of tomato, and the use of dripping irrigation and other new technologies.

Strawberry planting is like an exercise for Winai and Sifa. Both learned that KaenMakrut strawberries would start producing fruit during the month of December, but that the output would be very high during February. This would be too late for the tourism market which peaks around November – January, and by February there are almost no tourists. It is thus impossible to sell such a large amount of strawberries in February, and so the two have to coordinate with officials from various agencies and work with public and private sectors in order to find ways to introduce and transport the produce to urban markets. As of now there has yet to be a successful solution to deal with the overflow of strawberry production in February.

The new generations have to do trial and error to solve new problems and deal with new challenges. Sifa plans to grow more organic vegetables in the future, because unlike strawberries which are considered a rather exotic fruit, vegetables are something that people have to eat every day. These struggles to try new things and continually adapt keep the young Karen occupied, so they have less time to contribute to community activities or to think about the future development direction of KaenMakrut communities. Promoting the roles of new Karen generations towards the community social and cultural well-being will become another significant challenge.

This short paper briefly describes the KaenMakrut Karen communities, the historical migration and development of the area, traditions on nature conservation, changes in terms of physical and social conditions, introduction of tourism activities in the area, and the young Karen and community development. In the next phase of the project, the research team will explore the issues of conservation ideas and practices and how conservation traditions could be revitalized and incorporated into current development.

Photos from left to right: Young Karen women plant knotted cauliflower, and other cool-climate vegetables, along with common household vegetables and native plants; Stickers and labels to be put on product packages is a way to create KaenMakrut "brand" products; Newly created product like herbal soaps.

Photo: Simple roadside stall selling products from local farms.

ภาคผนวก ฉ : ข้อมูลการทำสื่อนิทรรศการเผยแพร่ข้อมูลงานวิจัย

ตัวอย่างการสื่อความหมายการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่มีพื้นฐานอยู่บนวัฒนธรรมการอนุรักษ์ --การจัดทำป้ายไว้นิลเพื่อทำมูนิทรรศการ ภายในงาน International Conference on Creative Tourism and Development จัดขึ้นในระหว่างวันที่ 6-7 กุมภาพันธ์ 2563 ณ ห้องประชุม 701-702 ชั้น 7 อาคารเฉลิมบรมราชกุมารี (จามจุรี 10) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตัวอย่างป้ายภายในงาน International Conference on Creative Tourism and Development

1

“Developing creative tourism on the basis of cultures of conservation”

--Linking academic ties between Northeast India and Thailand

This is a research project under the umbrella project on Language, Art, Culture and Society for Thailand-India Relations, which will promote a collaboration between NEHU and Chulalongkorn University in Thailand, and funded by the Thailand Science Research and Innovation (TSRI).

The main objectives of the research project are

- to study ways of thinking and cultures of conservation embedded in the beliefs and practices of the Khasi of Northeastern India and the Karen of Central Thailand

- to search for “best practices” which bring a balance between traditional cultures and knowledge with innovation and changes
- to understand the roles and potential of younger generations in creative tourism

2

The Khasi community in Meghalaya and local communities in Thailand, especially the Pwo Karen community in Uthai Thani Province of central Thailand, have many similar concepts of conservation which is ingrained in their ways of thinking and their practices.

These communities have conserving sacred/community forests, practicing shifting cultivation, and other agricultural methods that promote food security such as the use of local seeds. These practices have been transmitted and emphasized through oral literature and traditions.

However, these concepts and practices of nature conservation have begun to deteriorate with the flow of modern development and with tourism which has an impact on the culture and traditions as well as environment.

This research thus focuses on the roles of the young generation, the link between the elders and the young, and how traditional conservation thinking and practices could be integrated in their adaptation to the new livelihoods, especially those pertaining to tourism.

3

Kaen Makrut is a Subdistrict of Ban Rai District, UthaiThani Province. The lush forest and mountains provide the Kaen Makrut Karen with food and necessities for their daily livelihoods. It is apparent that living in harmony with the forest and accumulating wisdom regarding forest conservation is very prominent in the context of the Karen community. The knowledge of these people is important for the conservation of biodiversity, because this knowledge entails rituals and traditions in controlling and monitoring the use of resources.

4

The research team will explore the issues of conservation ideas and practices and how conservation traditions could be revitalized and incorporated into current development. The expected results from this study are cultural interpretive materials and policy recommendations

for creative and sustainable tourism that is based on conservation thinking and practices derived from local traditions.

Experiences from the past projects, especially with the sea nomads of southern Thailand, will be useful and can be replicated in this current project. Some of the past outputs included trail guides, local history booklets, and children tour guide trainings.

The research project will not only suggest how to promote creative and sustainable tourism in certain communities in Meghalaya, it will also promote collaboration between interdisciplinary teams from NEHU and Chulalongkorn University.

ภาคผนวก ข : กำหนดการโครงการค่ายยุวมัคคุเทศก์บ้านอิมาดอิทราย
(ร่างกำหนดการและนัดหมายโรงเรียนตั้งแต่ปลายปี พ.ศ. 2563 แต่ต้องเลื่อนออกไปเพราะสถานการณ์โควิด)
จัดโดยสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ร่วมกับโรงเรียนบ้านอิมาดอิทรายและชุมชนบ้านอิมาดอิทราย
ณ ชุมชนบ้านอิมาดอิทราย ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี
(วางแผนไว้ แต่เลื่อนออกไปโดยไม่มีกำหนดและท้ายสุดไม่ได้ดำเนินการ)

1. หลักการและเหตุผล

คณะวิจัยโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ บนฐานของวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ภายใต้ชุดโครงการวิจัย “ภาษา ศิลปะ วัฒนธรรมและสังคม เพื่อความสัมพันธ์ไทย-อินเดีย” โดยการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ได้ลงพื้นที่สำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติชุมชนและเส้นทางเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนบ้านอิมาดอิทราย ทำให้เห็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนบนพื้นฐานวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ เนื่องจากชุมชนบ้านอิมาดอิทรายมีทรัพยากรประเภทพื้นที่ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมหลายแห่งที่มีศักยภาพที่สามารถพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวและจุดสนใจได้ อีกทั้งมีผู้รู้ผู้อาวุโสที่มีความรู้และภูมิปัญญาสืบทอดตามวิถีชนเผ่ากะเหรี่ยง

ที่ผ่านมา ตำบลแก่นมะกรูดได้รับการส่งเสริมเรื่องการท่องเที่ยวจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ทั้งในระดับจังหวัดและระดับท้องถิ่น จนเป็นที่รู้จักผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ในหลายรูปแบบ แต่นักท่องเที่ยวยังไม่ค่อยมีโอกาสทำความรู้จักกับประวัติความเป็นมาและวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชนบ้านอิมาดอิทรายเท่าใดนัก รวมทั้งชุมชนก็ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวค่อนข้างจำกัด

จากการพูดคุยปรึกษาหารือกับชุมชน กลุ่มสนใจการอนุรักษ์ และพัฒนาตำบลแก่นมะกรูด และสถาบันท้องถิ่น เช่นโรงเรียนบ้านอิมาดอิทราย คณะวิจัยซึ่งมีประสบการณ์ในการทดลองจัดกิจกรรมอบรมยุวมัคคุเทศก์ให้กับเด็กและเยาวชนในหลายพื้นที่ จึงได้เสนอแนวทางร่วมกันในการจัดกิจกรรมอบรมยุวมัคคุเทศก์ในชุมชนบ้านอิมาดอิทราย เพื่อกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนบ้านอิมาดอิทรายหันมาสนใจและภาคภูมิใจกับประวัติความเป็นมาและจุดสนใจต่างๆ โดยรอบชุมชนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งเป็นสื่อกลางในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน และการสื่อสารสู่สังคมข้างนอกมากขึ้น นอกจากนั้น การสื่อความหมายทางประวัติศาสตร์ ธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยคนรุ่นใหม่จะเป็นประโยชน์กับการท่องเที่ยวชุมชนในอนาคต โครงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐานของวัฒนธรรมแห่งการอนุรักษ์ โดยการสนับสนุนของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ร่วมกับโรงเรียนบ้านอิมาดอิทรายและชุมชนอิมาดอิทราย และเครือข่ายเมล็ดพันธุ์พืชท้องถิ่นแก่นมะกรูด กลุ่มร้อยพันธุ์รัก จึงกำหนดจัดโครงการค่ายยุวมัคคุเทศก์บ้านอิมาดอิทรายขึ้น

โครงการค่ายยุวมัคคุเทศก์บ้านอิมาดอิทราย จะประกอบด้วยกิจกรรมให้ความรู้เรื่องหลักการและทักษะการเป็นยุวมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวิถี อัตลักษณ์ และวัฒนธรรม ผสมผสานกับกิจกรรมเรียนรู้ด้านที่เกี่ยวข้อง การฝึกการทำงานกลุ่มและการนำเสนอ การฝึกปฏิบัติจริงสลับกับกิจกรรมสนทนา การที่จะทำให้เด็กและเยาวชนได้ค้นหาศักยภาพของตนเอง เรียนรู้และเข้าใจในรากเหง้าศิลปวัฒนธรรมชุมชนมากขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของกิจกรรม

- 1) เพื่อให้รู้เกี่ยวกับหลักการและหลักการเป็นยุวมัคคุเทศก์ ฝึกปฏิบัติการนำเสนอเพื่อเตรียมเป็นตัวแทนชุมชนในการบอกเล่าเรื่องราวแก่ผู้มาเยือน รวมทั้งนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการทำหน้าที่เป็นยุวมัคคุเทศก์นำเที่ยวภายในชุมชนของตนเอง
- 2) เพื่อให้เด็กและเยาวชนชุมชนบ้านอิมาดอิทรายได้ตระหนักถึงคุณค่าของประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมชุมชน และได้เรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนบ้านอิมาดอิทราย เป็นการฟื้นฟูความภาคภูมิใจในวิถีวัฒนธรรมชนเผ่า
- 3) เพื่อให้เด็กและเยาวชนบ้านอิมาดอิทราย รู้จักและเรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกันผ่านกิจกรรมเพื่อจะได้ติดต่อสัมพันธ์และมีบทบาทร่วมกับผู้ใหญ่ในชุมชนในการทำงานส่งเสริมวัฒนธรรมและการพัฒนาชุมชนในอนาคต

3. ระยะเวลาและสถานที่ในการจัดกิจกรรม

ค่ายยุวมัคคุเทศก์บ้านอิมาดอิทรายจะจัดขึ้นในระหว่างวันที่ 28-29 พฤศจิกายน 2564 ณ โรงเรียนบ้านอิมาดอิทราย และชุมชนบ้านอิมาดอิทราย ตำบลแก่นมะกรูด อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี (กำหนดการโดยประมาณ)

4. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายของค่ายนี้คือเด็กและเยาวชนบ้านอิมาดอิทราย ทั้งชายและหญิง จากโรงเรียนบ้านอิมาดอิทราย จำนวน 32 คน พร้อมด้วยวิทยากรและพี่เลี้ยงจากชุมชน รวมจำนวน 13 คน

ตารางแสดงจำนวนเยาวชน/พี่เลี้ยง/คณะผู้จัดงาน (อาจมีการเปลี่ยนแปลงได้ขึ้นอยู่กับความพร้อมชุมชน)

กลุ่มย่อย	จำนวนเยาวชน	จำนวนพี่เลี้ยงชุมชน	คณะผู้จัดค่าย
1	8	1	1. รศ.ดร.นฤมล อรุโณทัย
2	8	1	2. อุษา โคตรศรีเพชร
3	8	1	3. พลาเดช ณ ป้อมเพชร
4	8	1	4. สกฤรัตน์ ยี่สกุล
			5. ครูโรงเรียนบ้านอิมาดอิทราย
			6. วิทยากรชุมชน จำนวน 9 คน
	32	4	

กระบวนการคัดเลือกเด็กและเยาวชนเข้าร่วมการอบรมยุวมัคคุเทศก์ครั้งนี้ ในเบื้องต้นคณะวิจัยและคณะครูโรงเรียนบ้านอิมาดอิทรายพิจารณาคัดเลือกตัวแทนเด็กและเยาวชนที่กำลังศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 – ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยมีเกณฑ์พื้นฐานการคัดเลือกเด็กและเยาวชนเข้าร่วมอบรมยุวมัคคุเทศก์ดังนี้

- 1) เป็นเยาวชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนบ้านอิมาดอิทรายและกำลังศึกษาอยู่ในโรงเรียนบ้านอิมาดอิทราย
- 2) เป็นเยาวชนที่สนใจเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชุมชนและกระตือรือร้นในการเป็นยุวมัคคุเทศก์บอกเล่าเรื่องราว
- 3) พ่อแม่หรือผู้ปกครองยินยอมและเต็มใจให้บุตรหลานเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว

5. ขั้นตอนในโครงการ

- 1) วางแผนและปรึกษาหารือการจัดกิจกรรม ประสานงานเรื่องสถานที่ กิจกรรม บุคลากร วิทยากร จัดทำร่างกำหนดการจัดเตรียมเนื้อหา รวมทั้งวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 2) คัดเลือกเยาวชนบ้านอิมาดอิทรายที่มีความสนใจในงานฟื้นฟูวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวโดยชุมชน จำนวน 32 คน
- 3) งานกับภาควิชา ร่วมจัด และพี่เลี้ยงในชุมชนบ้านอิมาดอิทราย เพื่อเตรียมการนัดหมาย และกำหนดการเดินทาง รวมทั้งเตรียมสานต่อความร่วมมือหลังจากที่กิจกรรมจบสิ้นลงแล้ว
- 4) จัดกิจกรรม “ค่ายยุวมัคคุเทศก์บ้านอิมาดอิทราย” เป็นเวลา 2 วัน ในช่วงระหว่างวันที่ 28-29 พฤศจิกายน 2564 ซึ่งเป็นช่วงวันอาทิตย์และวันจันทร์
- 5) สรุปเนื้อหาของค่าย ประเมินการจัดกิจกรรม วิเคราะห์ถึงผลที่ได้รับ รวมทั้งเสนอแนะแนวทาง ส่งเสริมกิจกรรมยุวมัคคุเทศก์บ้านอิมาดอิทรายในอนาคต

6. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

- 1) เด็กและเยาวชนบ้านอิมาดอิทราย เรียนรู้ และฝึกปฏิบัติเรื่องการเป็นยุวมัคคุเทศก์ ร่วมกับเพื่อนๆ และหันมาให้ความสนใจเรื่องการฟื้นฟูประวัติศาสตร์ชุมชนและวัฒนธรรมของตนเอง
- 2) เด็กและเยาวชนบ้านอิมาดอิทราย เกิดการรวมกลุ่มและมีบทบาทในการทำงานร่วมกับคนในชุมชนในการสนับสนุนการฟื้นฟูวิถีวัฒนธรรมชุมชนบ้านอิมาดอิทราย

7. กำหนดการค่ายยุวมัคคุเทศก์ (ร่าง)

วัน/เวลา	กิจกรรม	สถานที่
วันศุกร์ที่ 26 พฤศจิกายน	คณะวิจัยสำรวจฐานเรียนรู้เตรียมความพร้อมแต่ละจุดสนใจชุมชน บ้านอิมาดอิทราย และนัดหมายพูดคุยกับวิทยากร พี่เลี้ยง และคณะครูโรงเรียนบ้านอิมาดอิทราย	ชุมชนบ้านอิมาดอิทราย
วันเสาร์ที่ 27 พฤศจิกายน	คณะวิจัยสำรวจเส้นทางและจุดสนใจป่ามอตาจอย	ป่ามอตาจอย ชุมชนบ้านอิมาดอิทราย
วันอาทิตย์ที่ 28 พฤศจิกายน	กิจกรรมค่าย วันที่หนึ่ง	
08.30-09.15 น.	ลงทะเบียน รับเอกสาร/ป้ายชื่อ และถ่ายภาพ	ห้องประชุมโรงเรียน
09.15-09.30 น.	แนะนำโครงการยุวมัคคุเทศก์ โดย รศ.ดร.นฤมล อรุโณทัย กล่าวต้อนรับ โดยผู้แทนโรงเรียนบ้านอิมาดอิทราย	ห้องประชุมโรงเรียน
09.30-10.00 น.	กิจกรรมทำความรู้จัก/สร้างความสัมพันธ์/แบ่งกลุ่ม /สร้างกติกาค่ายร่วมกัน	ห้องประชุมโรงเรียน
10.00-10.30 น.	ความสำคัญของการท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ และทักษะสำคัญ ที่ต้องเรียนรู้	ห้องประชุมโรงเรียน
10.30-12.00 น.	งานกลุ่มและการนำเสนอ	ห้องประชุมโรงเรียน
12.00-13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน	โรงอาหาร
13.00-16.00 น.	เดินเรียนรู้ 4 ฐานภายในชุมชนเพื่อฝึกเป็นยุวมัคคุเทศก์ ฐานที่ 1 จักสานและบ้านดั้งเดิม (วิทยากร: ลุงจะโหลก) ฐานที่ 2 ทอผ้า (วิทยากร: ป่ามะตองเจง) ฐานที่ 3 ขนมกะเหรี่ยง (วิทยากร: วาสนา) ฐานที่ 4 การละเล่นพื้นบ้าน ขาหย่าง สะบ้า ลูกข่าง และลากหมาก (สาธิตการนำกบหมากมาทำของเล่น) (วิทยากร: ลุงสุข)	ชุมชนบ้านอิมาดอิทราย
16.00-18.00 น.	นำเสนอ สรุปงานและผลการเรียนรู้จากช่วงบ่าย	ห้องประชุมโรงเรียน
18.00 น.	เยาวชนบ้านอิมาดอิทราย แยกย้ายกันเดินทางกลับบ้าน	
วันจันทร์ที่ 29 พฤศจิกายน	กิจกรรมค่าย วันที่สอง	
08.30-12.30 น.	เดินป่าสำรวจเส้นทางป่ามอตาจอย เดินเรียนรู้ 4 ฐานเพื่อฝึกเป็นยุวมัคคุเทศก์ ฐานที่ 1 เส้นทางนักสืบล่าห้วย (พี่เลี้ยงชุมชน) ฐานที่ 2 เส้นทางพิธีกรรม ความเชื่อ (ป่าโกง+พี่เลี้ยงชุมชน) ฐานที่ 3 เส้นทางอาหาร (ลุงสุข+พี่เลี้ยงชุมชน) ฐานที่ 4 เส้นทางสมุนไพร (ลุงสหัส+พี่เลี้ยงชุมชน)	ป่ามอตาจอย -ลำห้วยป่ามอตาจอย -ลานต้นพระเจ้า 5 พระองค์ -ลานหุงหาอาหาร พิธีทำบุญประจำปี -บริเวณเส้นทาง ต้นอบเชย
12.30-13.30 น.	รับประทานอาหารกลางวัน	โรงอาหาร
13.30-15.00 น.	เรียนรู้รวม 1. ประวัติชุมชนจากภาพขาว-ดำ 2. แผนที่ชุมชน 3. เมล็ดพันธุ์	ห้องประชุมโรงเรียน
15.00-17.00 น.	นำเสนอ / สรุปงาน และประเมินการอบรมยุวมัคคุเทศก์ และวางแผนขั้นต่อไป	
17.00 น.	เยาวชนบ้านอิมาดอิทราย แยกย้ายกันเดินทางกลับบ้าน	

